

Центр Громадянських Свобод

**ПОСІБНИК
ГРОМАДСЬКОГО СПОСТЕРІГАЧА
ЗА МИРНИМИ ЗІБРАННЯМИ**

ЗМІСТ

Розділ I. НОВА ГРОМАДСЬКА ІНІЦІАТИВА: МИРНІ ЗІБРАННЯ МАЄ КОНТРО- ЛЮВАТИ НЕ ЛИШЕ МІЛІЦІЯ 3

1. В Україні над учасниками мирних зібрань формується особливий
ОЗОНовий шар..... 4
2. Група громадського спостереження «ОЗОН».....11
2. Звіт I за результатами громадського спостереження.....13
3. Звіт II за результатами громадського спостереження.....15
4. Рекомендації керівництву ГУМВС України в м. Київ.....18

Розділ II. ТЕХНОЛОГІЯ ПРОВЕДЕННЯ МОНІТОРИНГУ МИРНИХ ЗІБРАНЬ 20

1. Принципи моніторингу..... 20
2. Ти на акції протесту практичні поради від Асоціації українських моніторів
дотримання прав людини..... 24
3. Як правильно знімати дії міліції..... 30
4. Довідник з нормативних засад діяльності працівників підрозділів ОВС під
час проведення мирних зібрань..... 37
5. Тексти нормативних документів, що регламентують дії правоохоронців
під час мирних зібрань.....54
6. Методичні рекомендації щодо забезпечення охорони правопорядку
під час проведення мирних зібрань.....83
7. Польова анкета громадського спостерігача..... 90
8. Редакційна колегія.....101

Розділ I. Нова громадська ініціатива: мирні зібрання має контролювати не лише міліція

Олександра Матвійчук

Конституція України гарантує свободу мирних зібрань як право громадян *“збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації (...)”*. Окремо підкреслюється, що лише суд може встановити обмеження реалізації цього права.

Але на практиці доволі часто саме міліція обмежує свободу мирних зібрань. Тут і втручання із метою перешкодити взяти участь у протестних акціях, і надання переваги одній із сторін під час їх проведення, і безпідставне затримання учасників мирних зібрань, і надмірне застосування сили і спеціальних засобів.

У конфліктних ситуаціях доволі важко об’єктивно розібратися у тому, чи були законними такі обмеження. І ще важче довести це у суді, коли організаторам загрожує адміністративна або навіть кримінальна відповідальність. Саме тому ОБСЄ визначає незалежний моніторинг мирних зібрань як найбільш важливе джерело інформації про поведінку учасників зібрання та співробітників правоохоронних органів.

Здійснювати спостереження та фіксацію дій правоохоронців під час проведення мирного зібрання може кожен. Але учаснику акції важко стояти осторонь, коли виникає конфлікт, тим більше, коли він переростає у силове протистояння. Тому за кадром залишається багато важливих питань для оцінки законності дій міліціонерів питань. Міліція, наприклад, для цього завжди має співробітника у цивільному, який фіксує увесь процес проведення мирного зібрання та не втручається у його перебіг. Громадськості теж належить взяти це на озброєння.

В Україні під час проведення мирних зібрань на вулицях представлені тільки дві сторони: люди, які проводять мирні зібрання, і міліція. Команда Центру Громадянських Свобод вирішила сформувати професійно організовану групу громадського спостереження «ОЗОН», яка не приймає участь в мирних зібраннях, а проводить їх незалежне спостереження, допомагає у встановленні контактів між правоохоронними органами та учасниками мирних зібрань та надає висновки та рекомендації органам влади щодо усунення виявлених порушень. Це ще один із методів громадського контролю, використовуючи який громадськість може зменшити кількість обмежень свободи мирних зібрань.

В Україні над учасниками мирних зібрань формується особливий ОЗОНовий шар

Свобода мирних зібрань гарантується Конституцією України як право громадян "збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації (...)". Окремо підкреслюється, що лише суд може встановити обмеження реалізації цього права.

Але на практиці доволі часто саме міліція обмежує свободу мирних зібрань. Тут і втручання із метою перешкодити взяти участь у протестних акціях, і надання переваги одній із сторін під час їх проведення, і безпідставне затримання учасників мирних зібрань, і надмірне застосування сили і спеціальних засобів.

У конфліктних ситуаціях доволі важко об'єктивно розібратися у тому, чи були законними такі обмеження. І ще важче довести це у суді, коли організаторам загрожує адміністративна або навіть кримінальна відповідальність. Саме тому ОБСЄ визначає незалежний моніторинг мирних зібрань як найбільш важливе джерело інформації про поведінку учасників зібрання та співробітників правоохоронних органів.

В Україні під час проведення мирних зібрань на вулицях представлені тільки дві сторони: люди, які проводять мирні зібрання, і міліція. Команда Центру Громадянських Свобод вирішила сформувати професійно організовану групу громадського спостереження «ОЗОН», яка не приймає участь в мирних зібраннях, а проводить їх незалежне спостереження та допомагає у встановленні контактів між правоохоронними органами та учасниками мирних зібрань.

Детальніше про це у розмові із відомими в Україні експертами **Володимиром Чемерисом, Олегом Мартиненком, Андрієм Черноусовим, Володимиром Батчаєвим та Романом Куйбідою.**

- Відомо, що вас надихнув досвід команди громадських спостерігачів "ОГОН", яка виникла на хвилі масових публічних виступів у Росії минулого року.

Олег Мартиненко, доктор юридичних наук, експерт-поліцей

Російський досвід, дійсно, не пройшов повз нашу увагу. В Україні сама практика громадського моніторингу з'явилася лише нещодавно, тому "ОГОН" відіграв роль творчого каталізатору та окреслив для нас новий напрямок роботи. Ці ініціативи виходять із цілком природного та демократичного розуміння народу як головного джерела влади. Тому від самого початку не виникає питання – чи може громадськість контролювати владу? Так, може. І навіть зобов'язана, якщо не хоче, аби влада зловживала повноваженнями, які надали їй самі громадяни.

- Тобто, ОЗОН є продовженням цієї ініціативи?

Активісти ОГОН та ОЗОН планують забезпечити постійне спостереження за діями влади під час проведення мирних зібрань. Практично ідентичними для обох ініціатив є принципи об'єктивності, професіоналізму, незаангажованості та відкритості до взаємодії.

Проте і відмінності в обох ініціативах, звісно, є. Вони викликані умовами та потребами, що постають перед громадянським суспільством наших країн. Російські колеги, наприклад, формують широкую мережу спостерігачів, які поступово проходять цикл навчальних семінарів. Тобто залучають одночасно як чисельну армію волонтерів, так і експертів у різних регіонах.

Українська ініціатива пропонує організувати навчання, насамперед, для досвідчених активістів неурядових організацій, аби з часом оцінити потребу у більш широкому залученні до громадського моніторингу усіх бажаючих.

- То хто такі громадські монітори?

Андрій Черноусов, Асоціація незалежних моніторів

Громадським монітором є відібраний та спеціально підготовлений спостерігач від громадськості, який здійснює свою діяльність на волонтерських засадах та не отримує за це грошової винагороди. Він не представляє жодної політичної партії чи навіть громадської організації під час виконання своїх функцій. Це, так би мовити, людина "face off". Саме це і забезпечує незалежність спостереження.

- Як наразі відбувається взаємодія правоохоронних органів із учасниками мирних зібрань?

Володимир Чемерис, Інститут "Республіка"

Сама назва «правоохоронні органи» передбачає, що вони, ці органи, мають охороняти права громадян, у тому числі й право на мирні зібрання. На жаль, у багатьох випадках міліція не охороняє це право, а перешкоджає його реалізації. Наприклад, правоохоронці часто беруть на себе функції суду і самовільно визначають, чи мають право громадські об'єднання збиратися у певний час у певному місці, як учасники мітингу мають діяти під час свого зібрання, втручаються у хід мирного зібрання, без рішення суду «припиняють» зібрання і безпідставно затримують активістів. Іноді, як це було під час акції

проти гомофобного законопроекту 8 грудня 2012 року у Києві, під прикриттям міліції діють провокатори, які намагаються зірвати зібрання.

- Але "Україна – не Росія". Чи актуальне запровадження громадських спостерігачів за мирними зібраннями в Україні ?

Олег Мартиненко, доктор юридичних наук, експерт-поліцейст

Незалежні спостерігачі завжди актуальні. Саме тому цю інституцію так активно використовують практично усі міжнародні організації – ООН, ОБСЄ, Рада Європи, Амнесті Інтернешнл, Human Rights Watch. Не можна вважати нормальним, коли події з місця пікетування будуть висвітлювати лише органи влади або лише декілька ЗМІ. До того ж, монополія на висвітлення та аналіз подій завжди має досить відчутний присмак несвободи. А цієї страви наш народ вже накуштувався вдосталь.

Сьогодні ми сприймаємо перебіг мирних зібрань здебільшого так, як їх подають нам ЗМІ. При цьому ми майже не здогадуємося, що журналісти є заручниками двох проблем. Перша проблема – необхідність, в силу комерційних інтересів, зосереджувати увагу лише на резонансних та видовищних фактах. Друга проблема – досить невелике коло експертів, до яких можна звернутися для отримання фахових коментарів.

Володимир Батчаєв, Асоціація українських моніторів з дотримання прав людини в діяльності правоохоронних органів

Кількість мирних зібрань у минулому році була рекордною. У 2013 році ситуація не зміниться: настрої протесту у суспільстві невпинно зростають і вірогідність того, що міліція буде діяти стосовно учасників мирних зібрань із порушеннями закону теж зростає. А, отже, хтось повинен відслідковувати ці процеси та інформувати про них суспільство. Саме тому виникає потреба у мережі громадських експертів, які взяли би на себе виконання важливого завдання - цілеспрямовано і кваліфіковано проводити моніторинг законності дій міліції під час мирних зібрань.

- А чи може виконувати функції громадського спостерігача сам учасник мирного зібрання?

Спостерігати за правоохоронцями та фіксувати за допомогою технічних засобів їх дії під час проведення мирного зібрання може будь-яка людина. Проте, у випадку виникнення конфлікту між протестуючими і міліціонерами, а особливо, коли такий конфлікт переростає у силове протистояння, спостерігач з числа мітингуючих дуже часто сам опиняється втягнутим у таке протистояння. Погодьтеся, важко стояти осторонь, коли твоїм друзям роздають стусани і тягнуть до «автозаку».

Тому, більш ефективним є фіксація дій міліціонерів саме «третьою стороною». Власне, так діє сама міліція. На мирному зібранні завжди є співробітники у цивільному, які, не дуже ховаючись, знімають учасників акції на відео, і у жодному разі не втручаються у конфлікт, як би він не розвивався.

Андрій Черноусов, Асоціація незалежних моніторів

Якщо спостерігач буде учасником мирного зібрання, це суперечитиме його місії. Адже у цьому випадку людина представлятиме бачення учасників мирних зібрань. Суть незалежності спостерігача якраз і полягає в тому, щоб він міг об'єктивно висвітлювати дії як працівників міліції, так і самих протестуючих. Якщо виключити незалежний громадський моніторинг за мирними зібраннями, буде можливість отримати інформацію від працівників правоохоронних органів або учасників зібрання, проте комплексної оцінки того, що відбулося, ми ніколи не матимемо.

- Назвіть конкретні приклади мирних зібрань в Україні, де була необхідна участь громадських спостерігачів?

Володимир Чемерис, Інститут “Республіка”

Згідно офіційних даних МВС, у 2012-му в Україні відбулося 235 768 зібрань, в яких узяли участь 94 602 733 громадян. Зрозуміло, що усі учасники зібрань не можуть знати усіх тонкощів законодавства і нормативної бази щодо мирних зібрань та діяльності органів внутрішніх справ. Тому участь у спілкуванні організаторів та учасників мітингів із міліціонерами таких людей, які відповідну базу знають, власне «моніторів», іноді є вирішальною для того, аби зібрання відбулося. Можна згадати, як приклад, студентський контрфорум у вересні 2011-го, коли саме завдяки участі представників ініціативи «За мирний протест!» вдалося запобігти розгону студентської демонстрації та затриманню студентів.

Володимир Батчаєв, Асоціація українських моніторів з дотримання прав людини в діяльності правоохоронних органів

У липні 2012 року міліція знищила наметове містечко захисників української мови на Соборній площі в Черкасах. Відеоматеріали про цю подію є в Інтернеті, але на них відображене лише силове затримання міліцією кількох учасників мирної акції. Зйомка проводилася емоційно, тому за кадром залишилося багато важливих для оцінки законності дій міліціонерів питань: яким чином правоохоронці попереджали людей про можливість засто-

сування до них фізичної сили і спецзасобів, чи застосовувалися для цього гучномовці, якими транспортними засобами затримані доставлялися до райвідділу, чи були вжиті заходи для того, щоб не постраждали сторонні люди, що перебували поруч, та й взагалі - наскільки було виправданим обрання міліцією саме силового варіанту припинення мітингу.

Або згадаємо «виборчий» скандал на дільниці у Первомайську Миколаївської області. Міліція грамотно відзняла, скомпонувала та оприлюднила «відеонарізку», яка, начебто, доводить, що громадяни діяли незаконно, а правоохоронці покірно терпіли всі знущання над ними. У свою чергу протестуючі змогли зробити лише декілька уривчастих та неякісних сюжетів. Я розумію причину такого стану речей: людям елементарно було не до того, вони відстоювали своє право на чесні вибори.

- Які особливості спостереження за перебігом мирних зібрань?

Кількість мирних зібрань у минулому році була рекордною. У 2013 році ситуація не зміниться: настрої протесту у суспільстві невпинно зростають і вірогідність того, що міліція буде діяти стосовно учасників мирних зібрань із порушеннями закону теж зростає. А, отже, хтось повинен відслідковувати ці процеси та інформувати про них суспільство. Саме тому виникає потреба у мережі громадських експертів, які взяли би на себе виконання важливого завдання - цілеспрямовано і кваліфіковано проводити моніторинг законності дій міліції під час мирних зібрань.

Фіксація дій правоохоронців на мирному зібранні має певні особливості, адже отримані матеріали

можуть використовуватися у суді, як доказ неправомірних дій конкретних міліціонерів. Тому, відзнятий матеріал не повинен показувати виключно величні і панорамні плани «битви». Необхідно фіксувати важливі деталі - обличчя, погони, амуніцію міліціонерів крупним планом, що дозволить провести ідентифікацію співробітників.

- Що для цього потрібно?

Потрібно вміти розпізнавати командирів, які віддають накази підлеглим; знати визначений законодавством порядок застосування спеціальних засобів та фізичної сили, щоб розуміти, коли міліція перевищує свої повноваження. Також володіти навичками спілкування з правоохоронцями, вміти прорухувати наперед їх ймовірні дії. Бути взмозі аргументовано й компетентно довести своє право проводити відеозйомку. А також вміти аналізувати відзнятий матеріал, виділяти епізоди, де міліціонери порушують права учасників зібрання, та надавати правову оцінку діям міліціонерів.

І таких «а також» досить багато, а звідси висновок: якщо є потреба у неупередженому та кваліфікованому оцінюванні роботи міліції на мирних зібраннях, то необхідно підготувати відповідну кількість громадських активістів – носіїв таких специфічних знань.

- Чи корисна робота громадських спостерігачів за мирними зібраннями на етапі судового процесу?

Роман Куйбіда, Центр політико-правових реформ

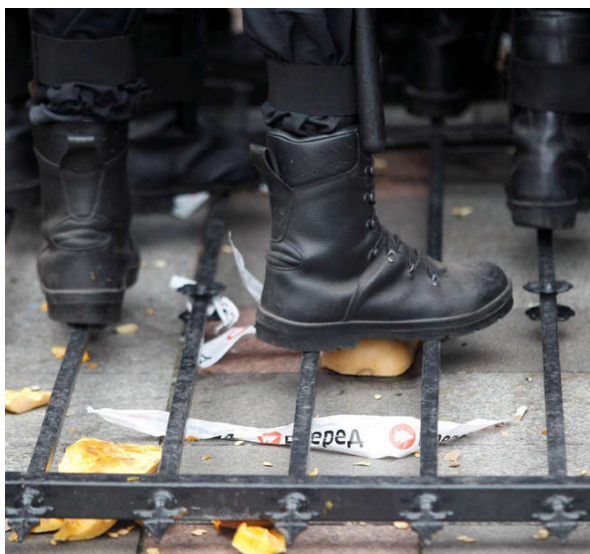
У двох категоріях судових справ представники групи моніторів можуть бути корисними як свідки. Це справи, де організатори або учасники мирних зібрань оскаржують рішення, дії чи бездіяльність органів влади, також справи про притягнення організаторів чи учасників мирних зібрань до адміністративної або кримінальної відповідальності. Крім того фото, аудіо і відеозаписи, зроблені групою моніторів, можуть бути використані як докази.

Група незалежних моніторів необхідна і на самих судових процесах, оскільки зараз ми маємо можливість відстежувати лише їх результат, але не порушення процедурних прав (право бути ознайомленим з матеріалами справи, право бути заслуханим в суді тощо).

- Які форми проведення громадського контролю за діями правоохоронних органів наразі існують в Україні? У чому унікальність даної ініціативи?

Володимир Батчаєв, Асоціація українських моніторів з дотримання прав людини в діяльності правоохоронних органів

В Україні суспільство все частіше намагається контролювати правоохоронні органи. Це самозахист громадян як відповідь на явище, яке ми називаємо «міліцейським свавіллям». Проте, на мою думку, форм такого громадського контролю ще не дуже багато. Це або фіксація фактів порушень міліціонерами прав громадян на відео та їх оприлюднення в мережі Інтернет («Дорожній контроль», рух «Копвотч»), або візити активістів до підрозділів міліції та моніторинг дій правоохоронців у громадських місцях, чим займається Асоціація УМДПЛ за допомогою партнерських неурядових організацій.

Інших форм контролю, нажаль, практично немає. За часів головування Анатолія Могильова міліція категорично відмовилася від співпраці із громадськістю в питаннях громадського контролю: були ліквідовані мобільні групи, які давали можливість правозахисникам відвідувати міліцейські ізолятори тимчасового тримання, розпущені правозахисні громадські ради, припинена практика участі правозахисників у службових перевірках за фактами порушень прав громадян працівниками міліції. Наразі МВС, відчуваючи активність суспільства, невпевнено і дуже обережно робить кроки по відновленню раніше знищених методів співпраці з громадськістю. Але це відбувається дуже повільно, тому ініціативу повинні проявляти неурядові організації.

- Яке ставлення МВС до цього проекту? Чи планує Міністерство визнавати діяльність громадських спостерігачів?

Олег Мартиненко, доктор юридичних наук, експерт-поліцейст

Теоретично ставлення МВС до спостерігачів може бути лише схвальним, оскільки наявність громадського контролю за діяльністю силових структур є обов'язковим елементом євроінтеграції України та реформування міліції у поліцію. На практиці ж усе буде залежати виключно від компетентності та виваженості громадських спостерігачів, а також від змістовності наданих ними рекомендацій щодо покращення дій міліції.

- З якими проблемами, на Вашу думку, доведеться зіштовхнутися "ОЗОН"?

Володимир Чемерис, Інститут "Республіка"

Статус громадських спостерігачів за дотриманням права на мирні зібрання в Україні не визначений жодним законодавчим чи нормативно-правовим актом, хоч Керівні принципи щодо свободи зібрань ОБСЄ рекомендують такий статус законодавчо забезпечити. Тому для міліціонерів спостерігачі – часто такі ж учасники зібрань, як і інші громадяни, з якими не обов'язково вести переговори, яких можна затримати чи розігнати. Отже, головна проблема, з якою зіткнуться «монітори» - встановлення контакту з міліцією.

Роман Куйбіда, Центр політико-правових реформ

Важливо забезпечити незалежність моніторів (не лише від органів влади, а й від організаторів мирних зібрань), компетентність (вміння надавати і обґрунтовувати правильну правову оцінку), об'єктивність (вміння подавати інформацію, не приховуючи порушень не лише з боку органів влади, а й з боку організаторів чи учасників мирних зібрань, які зловживають своїми правами та свободами).

- Які перспективи подальшого розвитку системи громадського спостереження на мирних зібраннях?

Олег Мартиненко, доктор юридичних наук, експерт-поліцейст

Мені дуже імпонує ідея відомого правозахисника Євгена Захарова про необхідність переходу від правозахисту до «правонаступу», тобто до таких дій громадськості, які наперед унеможливають зловживання владою з боку держави. Певен, що наявність незалежного спостереження за мирними акціями зможе стати стримуючим фактором для несумлінних правоохоронців.

Одночасно діяльність спостерігачів може покласти початок для інших напрямків освіти у галузі прав людини. Філософія спостереження передбачає певну відстороненість та невторчання в процес, і можна говорити про підготовку медіаторів, які б виступали посередниками між мітингувальниками та міліцією у випадку конфліктних ситуацій.

Не слід забувати, що діяльність спостерігачів може надати цікаві матеріали для подальших дій правозахисту – громадських слухань, журналістських розслідувань, судових позовів, тимчасових слідчих комісій тощо.

- ОГОН – це аббревіатура. А як розшифровується назва "ОЗОН"?

Якщо у назві є певний шифр, то нехай він буде згодом розкритий самими спостерігачами. Для мене є достатньою асоціація з тим різновидом свіжого повітря, яке допомагає дихати на повні груди. А наразі закликаємо приєднуватися до роботи.

Підготовлено Олександром Матвійчук, Центр Громадянських Свобод

ГРУПА ГРОМАДСЬКОГО СПОСТЕРЕЖЕННЯ «ОЗОН»

Аналіз стану справ в Україні за дотриманням та забезпеченням права на мирні зібрання, проведений протягом 2010-2012 років низкою національних та міжнародних інституцій, викрив ряд негативних тенденцій. Більшість експертів однозначно констатували, що міжнародні стандарти в сфері дотримання права на мирні зібрання в Україні майже не дотримуються. Як держава, Україна виявилася нездатною забезпечити свободу мирних зібрань, як одного з фундаментальних прав людини, а позитивних змін у цій сфері протягом останніх трьох років майже не відбулось.

Так, залишається незадовільною практика судових рішень щодо заборони проведення мирних зібрань, а прийняття профільного закону, що має регулювати реалізацію права на мирні зібрання, невиправдано затягується українським законодавцем. У цих умовах органи внутрішніх справ, на які покладається позитивний обов'язок одночасно забезпечувати охорону громадського порядку та реалізацію права на мирні зібрання, часто стають одними з порушників цього права. За спостереженнями експертів, наразі в практиці діяльності ОВС України налічуються щонайменше декілька типових порушень:

- втручання правоохоронців з метою перешкоджання громадянам брати участь в мирних зібраннях;
- безпідставне припинення працівниками ОВС проведення мирних зібрань та затримання його учасників;
- надання переваги працівниками ОВС одній із сторін під час проведення мирних зібрань;
- надмірне застосування сили і спеціальних засобів проти учасників мирних зібрань з боку правоохоронних органів;
- бездіяльність працівників міліції під час сутичок, що виникають між опозиційними сторонами в ході мирних зібрань;
- переслідування учасників мирних зібрань після того, як захід було проведено;
- незаконний тиск на активістів та організаторів мирних заходів та посадових осіб установ, в яких працюють або навчаються активісти та ініціатори зібрань.

Ці негативні явища поглиблюються відсутністю постійної та кваліфікованої оцінки ситуації в сфері мирних зібрань, об'єктивної фіксації порушень вимог закону як з боку учасників акцій, так й з боку правоохоронців.

За цих обставин громадська організація "Центр Громадянських Свобод" (ЦГС) вирішила запровадити ініціативу щодо організації навчання та підготовки спеціальних громадських спостерігачів, які б взяли на себе здійснення неупередженої фіксації дій учасників мирних зібрань та аналізу правоохоронної тактики щодо їх забезпечення.

Так з 1 січня 2013 року стартував проект «За свободу мирних зібрань: об'єднана група громадського спостереження», який від самого початку спирався на підтримку Коаліції неурядових організацій "За мирний протест", Партнерства неурядових організацій "За свободу мирних зібрань" та Міжнародної мережі "Молодіжний Правозахисний Рух".

Проектна ініціатива справедливо розраховувала, що під час проведення мирних зібрань професійно організовані групи людей, які не приймають в них участь, зможуть не лише забезпечити незалежний опис подій, складання звітів та надання рекомендацій, але й сприяти за необхідності процесу медіації між правоохоронними органами та учасниками мирних зібрань. Така професійна активність в кінцевому результаті має сприяти зменшенню кількості порушень свободи мирних зібрань з боку органів внутрішніх справ та покращенню виконання Україною міжнародних зобов'язань у цій галузі.

Протягом лютого фахівці ЦГС здійснили прискіпливий відбір кандидатів на навчання, який включав в себе не лише вивчення мотивації кандидатів та їх попередньої професійної діяльності, але й виконання досить складного дистанційного завдання, що вимагало від кандидатів ознайомлення як з національною, так й міжнародною нормативно-правовою базою в галузі забезпечення мирних зібрань.

22-24 лютого 2013 р. відбувся навчальний семінар для 18 майбутніх спостерігачів, відібраних з понад 80 кандидатів на навчання. Інтенсивна програма семінару передбачала ознайомлення з прин-

ципами незалежного моніторингу, елементами сучасної медіації, а також досить ґрунтовне вивчення нормативної бази МВС України, що регулює діяльність працівників патрульної служби, спецпідрозділу «Беркут», внутрішніх військ в ситуації як мирних зібрань, так й в умовах масових заворушень. Окрему увагу було приділено вивченню законних підстав для перевірки документів працівниками міліції, проведення ними обшуку речей та затримання громадян, доставляння до райвідділів та складання протоколів затримання.

До проведення занять були запрошені експерти Всеукраїнської ініціативи «За мирний протест», Центру політико-правових реформ, Харківської обласної фундації «Громадська Альтернатива», Асоціації УМДПЛ, представник Офісу Уповноваженого ВР України з прав людини, практичні працівники міліції.

Як результат, в ході навчального семінару було підготовлено 18 перших громадських спостерігачів, які:

- розуміють цінність свободи мирних зібрань як однієї з форм функціонування громадянського суспільства;
- знають міжнародні стандарти реалізації свободи мирних зібрань;
- знають нормативно-правове регулювання свободи мирних зібрань в Україні;
- знають основні проблеми реалізації свободи мирних зібрань в Україні;
- можуть визначити, які міжнародні зобов'язання України порушуються в контексті названих проблем;
- можуть формувати власні рекомендації для керівництва ОВС України та місцевих органів влади в сфері належного забезпечення свободи мирних зібрань.

В якості практичних завдань група громадських спостерігачів, що отримала назву «ОЗОН», протягом лютого-березня 2013 р. відвідала та проаналізувала мирні зібрання в м. Києві, Луцьку, Запоріжжі, Сімферополі, Хмельницьку, Ужгороді. Результати спостереження та рекомендації, розроблені на їх основі, були надіслані в МВС України для попереднього ознайомлення та врахування у практичній діяльності. (ФОТО «усі», що відображає осіб, згаданих у цьому абзаці/абзаці загальне фото учасників семінару)

Далі наводиться якості зразку звіту, підготовлені київськими активістами «ОЗОНу». Ми сподіваємося, що ця ініціатива стане в нагоді як для потреб національної системи громадянського контролю за діями влади, так й для надання експертної допомоги правозахисним організаціям країн регіону ОБСЄ.

ЗВІТ І

за результатами громадського спостереження

Місце акції: м. Київ, вул. Банкова 8, будівля комітету ВР з прав людини

Дата проведення: 27 лютого 2013 р.

Вид акції: мирна, протест проти реформи вищої освіти

Дії учасників акції

Приблизна кількість учасників акції була оцінена як 150 осіб. Організаторами акції виступила студентська профспілкова організація «Пряма Дія». Організаторами було попереджено учасників про недоцільність використання політичної символіки протягом акції заздалегідь.

Під час акції студенти різних ВНЗ Києва, зокрема НАУКМА, НАУ, Національного університету ім. Т.Г. Шевченка по черзі говорили у мікрофон про можливі наслідки реформи вищої освіти, інші підтримували їх вигуками та скандуваннями: «Свобода, рівність, студентська солідарність», «Бунтуй, кохай, права не віддавай», «Стипендія - право, а не привілей!», «Менше економії - більше автономії».

Під час проведення учасники тримали 25 плакатів із написами: «Ми проти!», «Граніт науки - теж бруківка», «За вільну, якісну, доступну освіту», «Нам навчатись - нам і вирішувати», «Проти деградації освіти». Також було використано музичні інструменти - барабани (3-5 штук), тамбури (2 шт.), дудки та пляшки з водою та монетами для посилення ефекту скандування. Образливих слоганів чи скандувань не звучало.

Поведінка учасників акції та представників правоохоронних органів була толерантною та виваженою, громадськими спостерігачами не було зафіксовано порушень під час та після проведення акції. Процес медіації з міліцією був відсутній.

Дії працівників ОВС

Захід супроводжували 20 працівників міліції, які стояли перед залізними бар'єрами (6 шт.) та навколо натовпу, який виглядав як напівколо. Відеоспостереження здійснював 1 чоловік у цивільному одязі. Контроль за дорожнім рухом здійснювали 2 автомобілі та 4 працівники ДАІ.

На відстані 100-150 метрів від учасників акції були розташовані працівники спецпідрозділу «Беркут» загальною кількістю біля 50 осіб. Перша група у 5 осіб, разом із службовим автобусом, була розміщена між мітингувальниками та Адміністрацією Президента, за металевими переносними бар'єрами. Друга група (40 осіб), стояла на тротуарі біля 2 службових автобусів (номери 1610, 1600) та службового автомобіля (номер 1545) ГУМВС України в м. Київ, які були розташовані на виїзді з вул. Банківська на вул. Інститутська. 2 працівників «Беркуту» були із відеокамерами і вони фіксували навколишню ситуацію. Побачивши громадських спостерігачів із камерою, вони також дістали свою і почали знімати. На запитання мети їх перебування в даному місці спостерігачам відповіли, що вони гуляють і дихають повітрям. Із спеціального обладнання працівники «Беркуту» мали шоломи, бронежилети, кийки, наручники. Усі мали табельну вогнепальну зброю.

Зауваження

1. Під час акції спостерігачі спробували дізнатися хто є відповідальним за управління діями працівників міліції. Для цього вони здійснили спробу з'ясувати це у одного з міліціонерів біля огорожі. Він відмовився називати ім'я відповідального та говорити своє ім'я, що було зафіксовано на відеокамеру.

2. Після того громадські спостерігачі підійшли з цим питанням до заступника начальника Печерського РУВС м. Києва з питань громадської безпеки полковника міліції Володимира Соцького. Після прохання назватися - назвав посаду, після другого прохання - назвав своє ім'я. На питання про особу відповідального сказав, що такого немає, після другого питання із зазначенням неможливості неіснування відповідального порадив телефонувати і питати по телефону.

3. Як учасники акції, так й працівники міліції палили в місцях, де це заборонено, відкрито ігноруючи цим вимоги закону.

4. На місці проведення акції була відсутня машина «Швидкої допомоги».

Рекомендації керівництву ГУМВС України в м. Київ

1. Забезпечувати супроводження мирних акцій присутністю посадової особи ОВС, відповідальної за медіацію та надання необхідної інформації, з легко розпізнавальним знаком, накидкою або символікою.

2. Перед проведенням акції визначити місця для куріння та повідомити про їх розташування організаторам акції та особовому складу ОВС, який присутній на акції.

3. При значній кількості заявлених учасників мітингу (від 300 і більше), або при наявності двох і більше заявок про проведення контрмітингів варто забезпечити чергування машини «Швидкої допомоги» або пересувного медичного пункту. До початку проведення акції повідомити організаторам масового заходу про місце розташування лікарів з проханням повідомити цю інформацію іншим учасникам.

ЗВІТ II

за результатами громадського спостереження

Місце акції: м. Київ, пл. Софіївська

Дата проведення: 08 березня 2013 р.

Вид акції: мирна, феміністичний марш «Досить прикривати нерівність традиціями!».

Організатори: «Феміністична Офензива» (ofenzyva.wordpress.com), «Ритми Спротиву», Студентська профспілка «Пряма дія» (direct-action.org.ua), Автономна Спілка Трудящих (avtonomia.net), «Лібертарна Координація» (lib-left.org), «Ліва Опозиція» (gaslo.info), «Інсайт» (insight-ukraine.com.ua).

Дії учасників акції

Мирне зібрання розпочалося о 14.10 год. та завершилося о 16.15 год.

Моніторинг даного мирного зібрання розпочався з відстеження повідомлень у мережі Інтернет про його проведення. У спілкуванні з однією з організаторок (організація «Феміністична Офензива») остання повідомила про те, що у попередні роки феміністичні марші, організовані за участі «Феміністичної Офензиви», проходили мирно, лише 1 раз відбувалося одночасно контрзібрання, проте зіткнень з учасниками маршу не було зафіксовано.

Як повідомила учасникам групи громадського спостереження «ОЗОН» одна з організаторок маршу, щодо маршу була подано повідомлення в Київську міську державну адміністрацію із вказанням маршруту, марш не був заборонений.

З ходом мирного зібрання кількість учасників мирного зібрання змінювалась з 50 до 140 чоловік, яких супроводжувало близько 27 представників ЗМІ.

Учасників акції можна віднести до таких груп як антифашисти-анархісти, ЛГБТ, феміністки, лівих поглядів та інші. Характерним було розділення на групи під час ходи: в голові клони - представниці «Феміністичної Офензиви», в середній ланці – представники лівих поглядів та в кінці колони - представники анархо-антифашистських поглядів.

Збір учасників розпочався о 14:00 на Софійській площі, де вони розгорнули символіку у вигляді прапорів, транспаранти та група учасників продемонстрували танець під звуки барабанів. Учасники повідомили мету акції, використовуючи звукопідсилюючу техніку та даючи інтерв'ю представникам ЗМІ, а також про маршрут маршу.

Під час проведення учасниками були використані прапори анархічної символіки (чорні) та червоно-чорні (прямокутної форми, розділені по діагоналі на 2 трикутники: червоний та чорний), червоно-фіолетовий (прямокутної форми розділені по діагоналі на 2 трикутники: фіолетовий та чорний) – 11-12 шт. Учасники тримали в руках наступні транспаранти: «Рівну зарплату за рівну працю замість букетів та декларацій», «Ні консерватизму», «Орґазм кожному», «Сексу – так, сексизму – ні», «Особисте – це політичне», «Wash your dirty traditions with my feminism», «Хватит суфражизма и либерализма! Анархо-феминизм = реальное равенство», «Реформы – не женское дело, женское дело - революция», «Законодавча гомофобія – державне насилля», «Свобода неможлива без фемінізму», «Фемінізм врятує світ», «8 березня – політичне свято», «Традиція – міф, сексизм – реальність!», «Традиції консервують, фемінізм емансипує!», «Усе усім! Тут і зараз», «Церква, держава руки геть від мого тіла», «Да не убийся жена мужа своего. Церковь, государство хватит оправдывать насилие», «За суспільство без насильства», «Ныне и присно и во веки веков ФЕМИНИЗМ», «Долой инквизицию», «Традиція не виправдання для насильства».

Періодично на усьому протязі пішої ходи учасники скандували: «Геть фашизм, геть патріархат», «Геть сексизм, геть капіталізм», «Традиція – не даністі! Наш вихід – солідарність!», «В традиціях – насильство, сексизм, експлуатація! Хай живуть просвіта і емансипація!», «Геть усі патріархати, фемінізм у кожна хату!», «Женщины мира, у вас есть выбор: кухня и мода – это не свобода!», «Долой патриархат, долой капита-

лизм! Свобода, равенство, анархо-феминизм!», «Капіталізму – бой, гомофобію – долой!», «Рівна робота – рівна платня!», «Свобода, рівність, глобальна солідарність!». «Ні сексизму, ні капіталізму!», «Консерватизм долой, нам не нужен домострой».

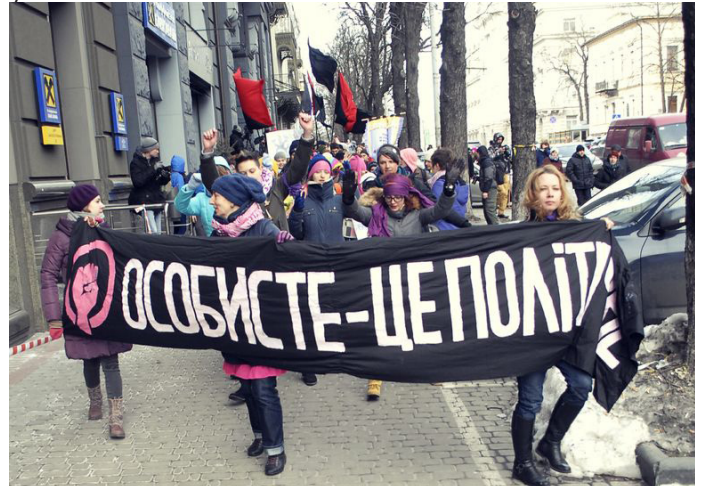
Були також заздалегідь підготовлені «кричалки» частково перелічені вище та для провокаторів: «Провокатр, провокатор, розкажи хто твій диктатор!», «Нет фашизму всех мастей от подворотен до властей», які роздавали як листівки усім присутнім на початку акції.

Учасниками використовувались барабани (3-4 шт.), гучномовці (2-3 шт.), колонки, мікрофони (2-3 шт.).

Розпочавшись на Софійській площі театралізованою виставою, мирна акція трансформувалася у пішу ходу за маршрутом: вул. Володимирська - Національна опера України - вул. Богдана Хмельницького - вул. Хрещатик - Київська міська державна адміністрація - Майдан Незалежності.

Під час пішої ходи учасники робили зупинки біля Національної Опері України, Київської міської державної адміністрації та на Майдані Незалежності для виголошення промов, використовуючи звукопідсилюючу техніку. Під час пішої ходи учасники постійно викрикували вищевказані вигук та скандування, використовуючи звукопідсилюючу техніку, група учасників танцювала, постійно була присутня символіка, транспаранти.

Учасники поводити себе мирно, не вигукували закликів до насильства чи вчинення протиправних дій. Учасники маршу пересувалися єдиною колоною. В цілому акція пройшла мирно, без конфліктів між учасниками та працівниками міліції. Пошкоджень майна, порушень громадського порядку (окрім паління у невіднесених для цього місцях), зафіксовано не було.

Дії працівників ОВС

На початку акції на Софійській площі були присутні 5 працівників ОВС у форменому одязі, а також 3 осіб у цивільному одязі. Відеофіксацію подій на Софійській площі проводив 1 працівник експертної служби, який був у форменому одязі.

На запитання з боку громадських спостерігачів про те, хто є відповідальною особою, працівник міліції у формі вказав на молодого чоловіка у штатському, який при собі мав рацію та в цей час спілкувався з організаторами маршу. Як вияснилося потім, перед початком акції він переписав дані організатора акції та узгоджував проведення пішої ходи. Цей же чоловік протягом мирної акції підтримував спілкування з працівниками міліції у формі.

На Софійській площі були помічені 2 працівники патрульної служби, які знаходились осторонь місця, де відбувались основні події. На запитання з боку громадських спостерігачів про те, чи вони тут знаходяться для охорони акції, працівники міліції відповіли: «Так, звичайно, для охорони громадського порядку».

Коли учасники маршу повідомили, що вирушають далі по маршруту, зі сторони вул. Софіївської з'явилися 4 працівники внутрішніх військ та 2 працівники патрульної служби. Зазначені правоохоронці приєдналися до групи супроводження, яку утворили правоохоронці, які вже знаходились до цього на

Софійській площі.

Колону учасників акції супроводжували 9-10 працівників патрульної служби та така ж кількість осіб у штатському, які знаходились поруч з колоною.

Під час супроводження маршу були задіяні працівники «Беркуту», які пересувалися у службовому автобусі моделі «Богдан А092» (25-30 осіб) та службовому автомобілі марки ГАЗ-3221 (13-14 осіб). 9 працівників патрульної служби супроводжували колону в автомобілях Renault «Kangoo» (службовий номер 3038), УАЗ «Patriot» (службовий номер 0943), Skoda (службові номери 2797, 2783).

Працівники ОВС під час проведення акції та після її закінчення поводитися нейтрально, стримано. Необґрунтованих вимог, некоректних зауважень, дискримінаційних та інших незаконних дій працівників ОВС громадськими спостерігачами та учасниками акції зафіксовано не було. Також не було зафіксовано випадків застосування фізичної сили та спецзасобів, фактів затримання громадян та перевірки їх документів.

Зауваження

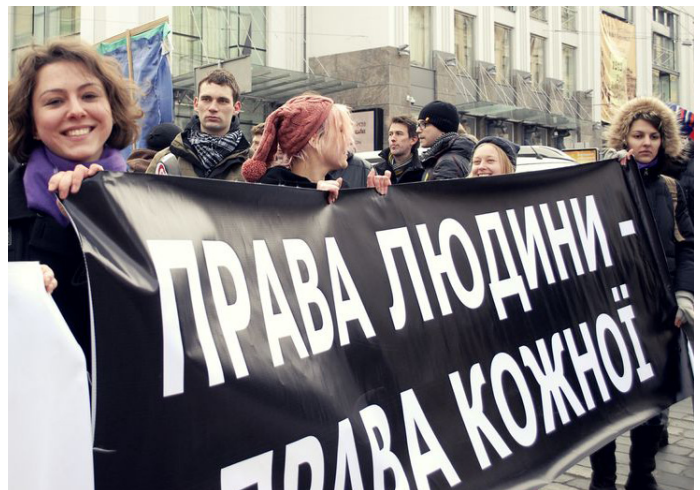
1. Необхідно відмітити, що на цьому мирному зібранні не була присутня така досить кількість працівників ОВС, як наприклад, на Контактній площі 02.03.2013. Хоча у даному випадку дещо більша кількість працівників ОВС була б виправданою, оскільки у марші приймали участь багато представників ЛГБТ спільноти, які часто зазнають нападів під час мирних зібрань з боку радикальних угруповань. Також напередодні у ЗМІ з'явилися повідомлення про те, що ВО «Свобода» закликає не допустити марш, у якому приймуть участь представники ЛГБТ спільноти.

2. Функції та повноваження працівників ОВС у цивільному одязі, які супроводжували колону, не були зрозумілі учасникам акції. Останні, наприклад, неодноразово приймали їх за провокаторів, що призводило до зайвих непорозумінь.

3. Громадськими спостерігачами було помічено, що на службовому автомобілі марки ГАЗ-3221 (службовий номер 1545) на лобовому склі був прикріплений талон обов'язкового державного страхування за 2012 рік. Талон на 2013 рік був відсутній, про що ними було повідомлено працівнику ДПС, який знаходився в автомобілі Skoda (службовий номер 2797). Працівник ДПС відмовився перевіряти інформацію та здійснювати будь-які дії, закрити вікно і відвернувся в інший бік.

4. Регулювання дорожнього руху здійснювала особа в штатському з радіопереговорним пристроєм, що було незрозуміло для водіїв-учасників дорожнього руху та ускладнювало ситуацію на проїжджій частині вулиці.

5. Як учасники акції, так й працівники міліції палили в місцях, де це заборонено, відкрито ігноруючи цим вимоги закону.

Рекомендації керівництву ГУМВС України в м. Київ *

1. Забезпечувати супроводження мирних акцій присутністю посадової особи ОВС, відповідальної за медіацію та надання необхідної інформації, з легко розпізнавальним знаком, накидкою або символікою, особливо, коли ця посадова особа знаходиться у цивільному одязі.
2. Такі ж розпізнавальні знаки, накидки або символіку мають носити працівники міліції, які супроводжують мирні акції у цивільному одязі, для того, щоб їх завжди можна було ідентифікувати як представників правоохоронних органів.
3. Перед проведенням акції визначити місця для куріння та повідомити про їх розташування організаторам акції та особовому складу ОВС, який присутній на акції.
4. При значній кількості заявлених учасників мітингу (від 300 і більше), або при наявності двох і більше заявок про проведення контрмітингів варто забезпечити чергування машини «Швидкої допомоги» або пересувного медичного пункту. До початку проведення акції повідомити організаторам масового заходу про місце розташування лікарів з проханням повідомити цю інформацію іншим учасникам.

* Рекомендації керівництву ГУМВС України в м. Київ підготовлені в результаті активної, творчої колективної роботи Мартиненко Олега Анатолійовича, Рибак Валерії Валеріївни, Свердлової Олександри Ігорівни, Перникози Сергія Володимировича, Феськова Володимира Геннадійовича, Османової Арзи Сулейманівни, Мидловець Олени Олександрівни, Ковальчук Олени Володимирівни, Забари Владислава Володимировича, Майданюка Олега Володимировича, Безручко Ярослава Леонідовича, Алексеєва Ігора Геннадійовича, Гапуніча Вадима Сергійовича.

ТЕХНОЛОГІЯ ПРОВЕДЕННЯ МОНІТОРИНГУ МИРНИХ ЗІБРАНЬ

ПРИНЦИПИ МОНІТОРИНГУ

*А. Черноусов,
Асоціація незалежних моніторів*

1. Моніторинг як метод поліпшення ситуації з захистом прав людини.

Головною метою моніторингу дотримання прав людини є стимулювання відповідальності за дотримання прав людини. Через свою присутність неурядові організації (далі – НУО) також виконують превентивну роль. Коли державний службовець або інша посадова особа перебуває під моніторингом, вона стає набагато уважнішою у своїй поведінці.

НУО мають співвідносити свою роботу з загальною метою захисту прав людини. Вони можуть записувати свої спостереження і збирати інформацію для невідкладних дій і відкладених заходів. Вони можуть передавати інформацію відповідним компетентним органам. НУО не повинні лише спостерігати за розвитком подій, збирати інформацію і сприймати зразки поведінки, але й повинні, наскільки це дозволяє їх мандат і рівень компетентності, ідентифікувати проблеми, діагностувати причини, передбачати можливі рішення, а також сприяти у вирішенні проблеми. Постійно демонструючи високий рівень компетенції, НУО мають брати ініціативу у вирішенні проблем, одночасно діючи в рамках повноважень, а не чекати особливих інструкцій чи питати дозволу що-небудь зробити.

2. Не нашкодь.

НУО та місія, яку вони виконують, повинні докласти максимум зусиль для того, щоб опрацювати кожну ситуацію, яка виникає по ходу моніторингу. У житті, поки що, НУО не можуть гарантувати захист прав людини і безпеку всіх осіб. Не дивлячись на благі наміри і спроби, НУО можуть і не мати коштів для забезпечення безпеки жертв і свідків порушень. Критично важливо пам'ятати, що головним завданням офіцера забезпечити безпеку жертв і потенційних жертв порушень прав людини. Наприклад, можливий конфлікт інтересів створюється потребою НУО в отриманні інформації і потенційним ризиком для інформатора (жертва або свідок порушення). НУО повинна піклуватися про людей, які надають інформацію. Як мінімум, дія чи бездіяльність НУО не повинні піддавати небезпеці жертв, свідків або інших осіб, з якими вони вступали в контакт, або чули про дії, що відбуваються в ході розслідування порушень.

3. Дій в межах мандату.

Компетенція (мандат) описує всі можливі повноваження НУО, а також інших сторін, які беруть участь у моніторингу. Кожна НУО повинна докласти зусиль для розуміння мандату, постійно пам'ятати про нього, вчитися як його використовувати та інтерпретувати його в кожній окремій ситуації. При оцінці кожної конкретної ситуації НУО повинна відповісти на такі питання: Які умови здійснення мандату? Які міжнародні стандарти, що підкреслюють і розтлумачують мандат? Як буде дотримуватися мандат при здійсненні конкретного розслідування, при проведенні дискусій з владою або при будь-яких інших діях? Які дії я уповноважений здійснювати згідно даного мандату? Які етичні засади, якщо є, даної дії? Як вжиті НУО дії будуть сприйняті державним органом? Яка потенційна шкода може бути заподіяна даними діями?

4. Знай стандарти.

НУО повинна повністю знати міжнародні стандарти, які є релевантними для мандату і застосовні в кожній конкретній ситуації. Міжнародні стандарти в сфері прав людини не тільки окреслюють мандат НУО, але також забезпечують серйозну правову основу і легітимність роботи НУО.

5. Демонструйте здоровий глузд.

Скільки б їх не було, як би вони не діяли в даній ситуації, правила не можуть замінити здоровий глузд монітора. Представник НУО повинен демонструвати здоровий глузд завжди і за будь-яких обставин.

6. Консультуйтеся.

Мудрість має свої витoki з дискусії та консультацій. Коли монітор має справу зі складною ситуацією, граничним для мандата випадком або коли є сумніви, завжди мудрим рішенням буде проконсультуватись з іншими колегами і, якщо є можливість, старшими за статусом і віком. Можливо, монітор буде працювати разом з іншими організаціями і в цьому випадку вони повинні проконсультуватися і бути впевненими, що не дублюють функції або вступають в конфлікт з іншими видами діяльності.

7. Поважай державні органи.

Монітор повинен постійно пам'ятати про те, що його головним завданням і роллю є стимулювати державні органи удосконалювати свою поведінку. У цілому, роль, приписана моніторам, не включає в себе функціональні обов'язки державних посадових осіб. Навпаки, монітор повинен поважати виконання належним чином державними органами своїх обов'язків, вітати поліпшення, шукати шляхи стимулювання державної політики і практики, які продовжить застосовуватися після закінчення моніторингової місії.

8. Довіра.

Довіра монітору є критичним фактором для успішності моніторингу. Монітор не повинен давати ніяких обіцянок, які він, швидше за все, не зможе виконати, а й відповідно виконати ті, які дав. Індивіди повинні довіряти монітору, інакше вони не захочуть співпрацювати та надавати надійну інформацію. Під час бесіди з жертвою або свідком порушень, монітор повинен представитися, коротко пояснити мандат, описати, що він може і чого не може робити, акцентувати увагу на конфіденційності отриманої інформації, а також підкреслити важливість отримання як можна більшого числа деталей для встановлення фактів (наприклад, у випадку з порушенням прав людини).

9. Конфіденційність.

Дотримання конфіденційного режиму інформації є істотним, тому порушення даного принципу може мати серйозні наслідки: (а) для опитаної особи і для жертви; (б) для безпеки довіри монітору; (в) для рівня довіри до самого моніторингу у місцевого населення; та як наслідок (г) для ефективності моніторингу. Монітор повинен запевнити свідка, що одержувана інформація буде носити виключно конфіденційний характер. Монітор повинен запитати згоди в опитуваної особи на використання отриманої інформації у звіті про стан дотримання прав людини або в інших цілях. Якщо особа буде проти поширення інформації про себе, можливо вона дасть згоду на використання інформації в більш узагальненому вигляді, без розкриття джерела. Монітор повинен обережно висловлювати його / її судження або висновки, по кожній конкретній справі тим, кого опитує.. Спеціальні заходи також повинні бути зроблені для збереження конфіденційності записаної інформації, включаючи осіб свідків, жертв і т. д. Застосування кодувань і паролів, також як і зберігання документів, які ідентифікують особистість в окремих файлах від фактів про цих же осіб, також є корисним засобом для захисту зібраної інформації.

10. Безпека.

Цей основний принцип відноситься до безпеки як самого монітора, так і осіб, з якими він / вона вступає у контакт. Монітор повинен завжди мати на увазі безпеку людей, які надають інформацію. Він повинен отримати згоду на бесіду і забезпечити конфіденційність. Також повинні бути вжиті заходи по захисту осіб інформантів, опитуваних, свідків та ін. Правозахисник не повинен обіцяти нереальні гарантії безпеки свідка або індивіда, повинен уникати розвитку нездійснених надій і повинен бути впевненим у реалізації всіх заходів щодо захисту жертви або свідка.

11. Будьте послідовними, наполегливими і терплячими.

Збір важливої і точної інформації для документування ситуацій з порушеннями прав людини може бути складним і тривалим процесом. Як правило, різноманітність джерел повинно бути випробувано і отримана інформація з них повинна бути особливо ретельно вивчена, верифікована і зіставлена. Не завжди можливе отримання негайних результатів. Монітор повинен продовжувати свої спроби до закінчення всебічного і ретельного розслідування, дослідження всіх джерел інформації, а також отримання чіткого уявлення ситуації. Наполегливість буде особливо необхідна при розгляді даної проблеми представниками органу влади. Звичайно, виникають ситуації, коли необхідно невідкладне втручання, тобто коли є докази неминучої загрози конкретному індивіду або групі. Монітор повинен належним чином реагувати на такі невідкладні ситуації.

12. Акуратність і точність.

Головним завданням моніторингу є надання важливої та точної інформації. Інформація, отримана монітором повинна служити основою для невідкладних чи наступних дій керівництва органу, дій правозахисної організації. Отримання значної і точної інформації вимагає ретельних і добре документованих звітів. Монітор повинен завжди чітко ставити питання, тобто не тільки просто запитати про те, чи били людину, а скільки разів, яким знаряддям, в які частини тіла, які настали наслідки, хто бив і т.п.

Письмові звіти завжди є більш значимими з метою уникнення недоліку точності, чуток і непорозумінь. Звіти моніторів мають відображати глибину дослідження; повинні бути складені належним чином; повинні містити КОНКРЕТНІ факти, чіткий аналіз і корисні рекомендації. У звітах необхідно уникати розлогих натяків і загальних описів. Усі висновки повинні ґрунтуватися на детальній інформації, що міститься у звіті.

13. Неупередженість.

Монітор повинен завжди пам'ятати про те, що моніторинг прав людини є незалежною операцією. До кожного завдання або інтерв'ю необхідно підходити неупереджено з урахуванням застосування мандату і підкреслюючи міжнародні стандарти. Порушення та / або зловживання всіма сторонами повинні бути розслідувані з однаковою ретельністю. Присутність монітора не повинна розглядатися однією зі сторін як перевага над іншою.

14. Об'єктивність.

Монітор повинен демонструвати об'єктивне ставлення у всьому і завжди. Під час збору і зважування інформації, правозахисник повинен об'єктивно враховувати всі факти. Монітор повинен застосовувати стандарти в сфері прав людини до інформації, отриманої неупередженим і незалежним способом.

15. Чутливість.

Під час інтерв'ю з жертвами та свідками монітор повинен намагатися відчувати ті страждання, які переніс індивід, також як і необхідність зробити потрібні кроки для забезпечення безпеки індивіда, принаймні залишатися на зв'язку. Монітор також повинен розуміти проблеми повторного переживання травми і непрямой віктимізації. Правозахисник повинен бути вкрай обережним у поведінці та висловлюваннях, які можуть демонструвати, що їхній інтерес у сфері прав людини є не безстороннім або упередженим.

16. Чесність.

Монітор повинен поводитися з усіма інформаторами опитуваними і колегами благопристойно і з повагою. На додаток, монітор повинен виконувати призначені завдання чесно і з честю.

17. Професіоналізм.

Монітор повинен підходити до виконання кожного завдання професійно. Він повинен бути обізнаний, старанний, компетентний і вимогливий до деталей.

18. Видимість.

Монітор повинен бути впевненим у тому, що як поліція / міліція, так і особи поміщені обізнані про діяльність моніторингової інспекції. Видима присутність монітора може стримувати порушення прав людини. За загальним правилом, присутність відкрито діючого монітора може забезпечити деякий ступінь захисту наявним особам, оскільки потенційні порушники НЕ ХОЧУТЬ, щоб за ними спостерігали. Також, явна присутність чинного монітора може запевнити індивідів чи групи, які можуть стати потенційними жертвами. Більш того, видима присутність може допомогти відновити довіру у важливих постконфліктних процесах, таких як: впізнання, відтворення обстановки та обставин події, розслідування. Звідси, ЕФЕКТИВНИЙ МОНІТОРИНГ ОЗНАЧАЄ БАЧИТИ І БУТИ ВИДИМИМ.

ТИ НА АКЦІЇ ПРОТЕСТУ

практичні поради від Асоціації українських моніторів дотримання прав людини

---

*В.Батчаєв,
Асоціація УМДПЛ*

1. ВЗАЄМОВІДНОСИНИ З МІЛІЦІЄЮ: НЕ БОЮСЯ, НЕ ПРОВОКУЮ, А КОНТРОЛЮЮ І АГІТУЮ

Українська міліція – це воєнізована структура з жорсткою дисципліною та схильністю вирішувати поставленні завдання виключно з позиції сили й примусу. Правоохоронці проходять спеціальну підготовку, а тому завжди діють організовано, використовуючи раніше напрацьовані та відшліфовані під час занять методи припинення акцій громадської непокорі (згадай блискавично проведenu ліквідацію підприємницького Майдану). Висновок: міліціонерам необхідно протиставити не менш досконалу організацію і дисципліну.

Для цього необхідно:

1. Створити з числа активістів окрему «групу спостереження», члени якої будуть постійно слідкувати за правоохоронцями під час акції, а у випадку чинення ними протиправних дій - фіксувати їх за допомогою відео та фотоапаратури. «Група спостереження» контролює хід проведення акції протесту та поведінку міліціонерів зі сторони, а члени групи безпосередньої участі у заході не приймають, оскільки за жодних обставин вони не повинні бути затримані. Їх задача не втручатись у конфлікт і штовханину з правоохоронцями, навіть для захисту товаришів, а з витримкою та розумом документувати незаконні дії міліціонерів. Від цього буде значно більше користі, адже залишившись на волі саме активісти «групи спостереження» будуть займатися вкрай необхідними справами: направленням відзнятих матеріалів у ЗМІ, написанням скарг у прокуратуру, пошуком адвокатів для затриманих, організацією пікетування райвідділу, а також виступати у якості свідків у суді.

Відео або фотозйомку необхідно здійснювати з урахуванням того, що отримані матеріали будуть використовуватись, як доказ неправомірних дій конкретних міліціонерів. А тому не слід обмежуватись тільки панорамними планами «битви», необхідно фіксувати обличчя, погони, амуніцію, номери на шоломах крупними планами, що дозволить провести впізнання винних співробітників.

Сам метод проведення відеозйомки залежить від обставин, що склалися на місці події. Якщо правоохоронці поведуть себе не дуже агресивно, можна спробувати знімати їх відкрито, акцентуючи увагу на фіксації закликів організаторів до міліції з проханням не заважати проведенню мирного і законного зібрання або знімаючи перемовини активістів з міліцейським керівництвом.

Проте, якщо міліціонери перейшли від розмов до активних силових дій – зйомку краще проводити приховано, у противному випадку шанси втратити відеокамеру та бути затриманому самому підвищуються, а цього необхідно уникнути щоби у подальшому мати змогу допомогти своїм товаришам.

Що робити далі з отриманими матеріалами **ти знаєш – «YouTube»** ще працює, до того ж скарга, підкріплена диском з відеозаписом, завжди розглядається прокуратурою більш ретельно.

2. На «групу спостереження» покладається інше, не менш важливе завдання - **невідкладно інформувати про вчиненні міліцією порушення і насилля стосовно учасників акції**. Для цього у «мобільниках» членів групи повинні бути записані номери телефонів людей, які можуть надати допомогу (правозахисники, адвокати, журналісти) та державних установ, які зобов'язані реагувати на повідомлення громадян про порушення їх прав і свобод (прокуратура, міліція, приймальня місцевої адміністрації).

Таким чином, у випадку, коли правоохоронці активізувались і, роздаючи стусани, почали тіснити учасників акції, алгоритм дій простий: один з членів групи фіксує на відеокамеру дії міліції (в першу чергу застосування нею спецзасобів), а інший невідкладно телефонує до тієї ж міліції за номером «1-02» (розмови по цій лінії обов'язково записуються, а такий запис зайвий доказ на вашу користь) і повідомляє про побиття людей під час мирного зібрання та вимагає прибуття на місце події головного міліцейського начальника. Потім – телефонуємо до прокуратури, викликаємо на місце події представників ЗМІ, правозахисних організацій тощо.

3. У будь-якому випадку **не треба ображати і принижувати міліціонерів, навпаки потрібно схилити їх до невжиття радикальних насильницьких дій стосовно учасників акції**, навіть за умови отримання міліціонерами такого наказу. Рядові співробітники міліції - звичайні люди з такими ж життєвими проблемами та негараздами і багато у чому вони мовчазливо згодні з мітингувальниками. Проте, особисті образи та відкрито висловлене презирство до правоохоронців нічого, крім агресії у відповідь, у них викликати не може – і це нормальна психологічна реакція людини. Можна вигукувати будь-які лозунги про можновладців, але скандувати «Менти – козли» не треба – отримавши наказ про припинення акції, вони, без жодних сумнівів і навіть із задоволенням, поквитаються з її учасникам насамперед тому, що не можливо співчувати людям, які називали тебе «козлом».

Колись більшовики вели активну комуністичну пропаганду серед матросів і солдат, схилили їх на свій бік, чим власне і забезпечили перемогу під час Жовтневого повстання. Використовуйте ті ж методи – майте декілька плакатів на кшталт «Міліція – ти з народом?», «Міліціонер – не бий, серед нас твій син!», через гучномовець нагадуйте міліціантам про те, що мирні зібрання дозволяються Конституцією і будь-яке розпорядження про їх припинення є злочинним наказом.

Буде психологічно корисним підійти до міліціонерів, які стоять в оточенні, пригостити цигаркою, поговорити «про життя», пояснити мету акції з акцентом на те, що вона захищає і їх права, сказати, що ти розумієш - міліціонери люди підневільні та запропонувати їм не діяти жорстоко при отриманні команди про розгін заходу.

Якщо впадає у очі, що кількість правоохоронців (особливо з спеціального підрозділу «Беркут») у якомусь місці явно перевищує звичайну концентрацію – це погана ознака і тому необхідно працювати на випередження, попередивши через гучномовець присутніх: «У нас мирне зібрання, але ми готові до будь-яких провокацій. Тому пропонуємо керівникам міліції утриматись від застосування силового варіанту, у відповідь на що з свого боку гарантуємо відсутність ексцесів та порушень під час проведення заходу. Організатори мирного зібрання завжди готові до перемовин і обговорення з міліцією спільних шляхів запобігання провокаціям і насильству».

2. СИЛОВЕ ПРОТИСТОЯННЯ.

Погано, якщо до цього дійшло. Штовхатися та битися з міліцією – не головна мета акції протесту, але буває так, що цього уникнути не вдається і на такий випадок певні знання тобі не завадять.

Взагалі, тактика дій правоохоронців по силовому припиненню масових заходів не змінюється

вже протягом тривалого часу: на початковій фазі місце проведення акції протесту оточується, із загального натовпу виділяються організатори і найбільш активні її учасники, потім силові підрозділи розсікають натовп і розмежовують його на кілька окремих частин, далі проводиться затримання і термінове вивезення до райвідділу лідерів та активістів акції протесту, а для інших учасників створюються коридори, по яким їх поступово витісняють з місця проведення заходу, доступ до якого відразу блокується спеціальними щитами та бар'єрами. Всі ці дії, як правило, супроводжуються психологічним тиском на протестуючих (йдуть погрозиливі попередження по гучномовцю, міліціонери грюкають кийками по щитах) та застосуванням фізичної сили, а іноді і спеціальних засобів.

Що необхідно знати.

1. Коли і як правоохоронці мають право застосовувати фізичну силу. Цитуємо і коментуємо Закон України «Про міліцію»: **«Працівники міліції мають право застосовувати заходи фізичного впливу, в тому числі прийоми рукопашного бою, для припинення правопорушень, подолання протидії законним вимогам міліції, яка здійснюється із застосуванням сили щодо працівників міліції або інших осіб, якщо інші способи були застосовані та не забезпечили виконання покладених на міліцію обов'язків» (стаття 13).** Зверни увагу на важливу деталь – для припинення протидії ЗАКОННИМ вимогам, протидія НЕЗАКОННИМ заважанкам правоохоронців – діянню, яке не повинно тягнуто за собою застосування міліцією насильства. Крім цього співробітники міліції мають право крутити руки і махати кулаками лише у відповідь, коли протидія їх вимогам здійснюється із ЗАСТОСУВАННЯМ СИЛИ.

Висновок:

необхідно голосно повідомляти правоохоронців, що їх вимоги незаконні, а замість активної штовханини з міліцією, можна чинити їй пасивний опір – просто сісти на землю, як це зробила одна з вчительок на мітингу викладачів шкіл у Києві. За таких умов правоохоронці повинні лише бережно взяти тебе на руки і акуратно віднести у бік. Для міліції це єдиний з точки зору закону правильний варіант дії у такій ситуації, при відсутності активного опору з боку демонстрантів правоохоронці повинні діяти тільки так. Зрозуміло, що у наших реаліях це може не спрацювати (де закон, а де ми), але не забувай, що всі дії міліції фіксуються на відео «групою спостереження» і запис буде свідчити, що на відміну від міліціонерів, ти законодавства не порушував.

Якщо ти побачив, що правоохоронці затримали твого товариша і волочуть його кудись із загального натовпу, невідкладно зверни увагу на це інших людей - необхідно всім спільно оточити правоохоронців, ставши у них на шляху завадити пересуванню, голосно розпитувати «А куди ви його тягнете?» та постійно умовляти відпустити затриманого. Краще, коли до цього долучаться дівчата – вони можуть зімітувати істеріку з приводу затримання нареченого, наробити більшого галасу і міліціонери взагалі не люблять з ними зв'язуватись.

Не віддавайте своїх і «чоловікам у цивільному» - міліціонер, який несе службу по охороні громадського порядку, повинен бути у форменому одязі.

2. Коли і як правоохоронці мають право застосовувати спеціальні засоби – резинові кийки, наручники, слезоточивий газ, водомети і навіть службових собак. Стаття 14 Закону України «Про міліцію» вказує, що всі ці атрибути демократії можуть використовуватись правоохоронцями у наступних випадках :

- для самозахисту від нападу та інших дій, що створюють загрозу їх життю або здоров'ю;
- для припинення масових безпорядків і групових порушень громадського порядку;
- для відбиття нападу на будівлі, приміщення, і транспортні засоби або їх звільнення в разі захоплення;

- для затримання і доставки в міліцію осіб, які вчинили правопорушення, якщо вони чинять опір працівникам міліції або якщо є підстави вважати, що вони можуть вчинити втечу чи завдати шкоди оточуючим або собі;
- для припинення масового захоплення землі та інших дій, що можуть призвести до зіткнення груп населення, а також дій, які паралізують роботу транспорту, життєдіяльність населених пунктів, посягають на громадський спокій, життя і здоров'я людей;
- для припинення опору працівникові міліції та іншим особам, які виконують службові обов'язки по охороні громадського порядку і боротьбі зі злочинністю;
- для звільнення заручників.

Забороняється застосовувати заходи фізичного впливу і спеціальні засоби:

- до жінок з явними ознаками вагітності;
- до осіб похилого віку;
- до осіб з вираженими ознаками інвалідності;
- до малолітніх

Але, якщо вказані категорії громадян вчиняють груповий чи збройний напад (опір), що загрожує життю і здоров'ю людей або працівників міліції, правоохоронці можуть застосувати до них не тільки фізичну силу чи спеціальні засоби, а і вогнепальну зброю (стаття 12 закону України «Про міліцію»).

Використання міліцією спеціальних засобів має свою специфіку і чіткі обмеження.

Запам'ятай:

- забороняється завдання ударів гумовим кийком по голові, шиї, ключичній ділянці, животу, статевих органах;
- наручники повинні зніматися з рук кожні 2 години на 5-10 хвилин для поновлення кровообігу рук;
- при застосуванні сльозоточивих речовин, забороняється прицільна стрільба зарядами с речовиною по правопорушникам, розкидання і відстрілювання таких зарядів у натовп, повторне застосування їх в межах зони ураження в період дії сльозоточивих речовин;
- речовини сильної дії («Черемуха-1», «Сирень», «Облако»), застосовуються тільки на відкритій місцевості;
- водомети застосовуються при температурі атмосферного повітря не нижче 0 градусів по Цельсію;
- світло-шумові гранати застосовуються на відстані не ближче 2-х метрів від людини;
- патрони з гумовою кулею відстрілюються на відстані не ближче 40 метрів від людини і тільки по нижній частині ніг;
- у місцях з масовим перебуванням людей забороняється патрулювання з службовими собаками без намордника, службовий собака повинен утримуватись на короткому повідку.

Про наміри використати спеціальні засоби міліція обов'язково повинна попередити. При зверненні до великої групи людей, попередження повинно бути висловлено через підсилювачі звуку і не менше як два рази з наданням часу, достатнього для реагування на нього.

3. Якщо тебе затримали і доставили до райвідділу міліції, ти вправі сам обирати модель поведінки – від показового героїзму «жертви режиму» до здивованого невдоволення випадкового перехожого, який негадано опинився не в тому місці і не в той час (більш ефективно для звільнення). Але у будь-якому разі, перед усім, необхідно з'ясувати – скоєння якого порушення тобі інкримінують. Як це не дивно, але завдяки багатій уяві правоохоронців, тут можливі різні варіанти – від звинувачень у порушенні порядку проведення мітингів до пошкодження плитки на Майдані.

Розглянемо окремі норми законодавства, які найчастіше використовуються міліцією для притягнення до відповідальності учасників акцій протесту.

КОДЕКС УКРАЇНИ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Стаття 185 «Злісна непокора законному розпорядженню або вимозі працівника міліції». Саме ця, улюблена для кожного правоохоронця стаття, найбільше застосовується для покарання учасників акції громадської непокори. Спитаєш чому? Все просто – вона надає можливість заарештувати людину на строк до 15 діб, а значить ізолювати його від інших. Відбування покарання здійснюється у ізоляторі тимчасового тримання, а от же затриманий перебуває під повним контролем міліції. Для цього необхідна дрібничка – рапорти від двох правоохоронців, які засвідчать, що ти не виконував їх вимоги.

Разом з тим, рішення щодо покарання по вказаній статті приймає тільки суд і якщо повезе з суддею - є шанс не стати «в'язнем сумління». У судовому засіданні наполягай на тому, що ти не тільки не чинив злісної непокори працівникам міліції та не оказував їм ніякого фізичного опору, а й взагалі навіть не учасник мітингу - просто стояв і слухав промови, бо було цікаво.

Повідом, що співробітники міліції при затриманні не проінформували, яку статтю, пункт чи параграф законодавства ти порушував просто перебуваючи у багатолюдному місці, зажадай пояснень, чому із значної кількості людей міліціонери затримали саме тебе.

Вимагай запрошення на засідання свідків з «групи спостереження», які будуть свідчити на твою користь та перегляду відзнятого ними відеоматеріалу з місця події.

Вислови думку про те, що ти, хоча і не являєшся учасником акції, проте вважаєш, що вимоги міліціонерів припинити дозволене Конституцією мирне зібрання, не можуть бути визнані законними.

Стаття 185-1 «Порушення порядку організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій».

Важливо те, що за порушення цієї статті для рядового учасника акції передбачається лише штраф, адміністративний арешт до 15 діб застосовується тільки до організаторів акції або за повторне, вчинене протягом одного року, аналогічне порушення.

Як себе поводити, щоби не опинитись за ґратами, думаю зрозуміло: доведь, що ти не організатор заходу (протилежному твердженню доказ єдиний - твоє прізвище і підпис на листі-повідомленні органу влади про проведення мирного зібрання).

Вимагай обґрунтовано пояснити, в чому конкретно полягало скоєне тобою порушення, яку статтю або пункт і якого законодавчого акту про мирні зібрання ти порушив. Дій по вже обговореній схемі: йшов мимо, побачив гурт людей, стало цікаво, став послухати промови, нічого не порушував, схопили, не сказавши за що, цьому є свідки і так далі.

Якщо тебе, незважаючи на незаперечність наведених доводів, таки призначать винним у порушенні однієї з вказаних статей, вимагай застосування мінімального покарання у вигляді штрафу, наполягаючи на тому, що ти затриманий вперше і не можеш бути визнаним злісним правопорушником.

3. ВАЖЛИВІ ДРІБНИЦІ

1. Збираючись на акцію протесту обов'язково візьми з собою ксерокопію паспорта – у міліціонерів не буде заціпки тримати тебе у відділку під приводом необхідності встановлення особи.

2. Перестрахуйся від можливості твого несподіваного «зникнення» через затримання правоохоронцями. Заздалегідь з'ясуй назву райвідділу міліції, який обслуговує територію, де буде проводитись акція – саме туди будуть доставляти затриманих. Повідом своїх знайомих про свою участь у заході, запланований час його початку і закінчення та назву райвідділу міліції, залиш їм номери телефонів інших учасників акції. Домовся, що обов'язково зателефонуєш друзям після благополучного закінчення акції, відсутність такого «контрольного дзвінка» та перебування «мобільника» поза зоною досяжності – сигнал небезпеки і необхідності надання тобі допомоги. Як варіант, можна заздалегідь набрати та зберегти у «мобільному» СМС-повідомлення «Мене затримала міліція», яке швидко відправляється кільком адресатам.

3. Намагайся уберегти свій мобільний телефон – при затриманні міліціонери завжди намагаються його відібрати, хоча такі дії є порушенням закону, оскільки мобільний телефон не являється

знаряддям чи об'єктом правопорушення. Якщо бачиш, що розвиток подій може стати непередбачуваним, вимкни звукові сигнали і сховай «мобільник» в одязі, за поясом або у шкарпетку – на місці затримання, серед натовпу розгніваних людей, правоохоронці навряд чи проведуть ретельний обшук і завдяки цьому з'явиться шанс зателефонувати знайомим під час перевезення до райвідділу. Якщо пощастить і у райвідділі «мобільник» також не знайдуть - ввічливо попроси дозволу у міліціонерів піти у туалет, звідки можна спокійно надіслати СМС-повідомлення.

4. Збираючись на акцію, розумно підбери собі одяг: зручний, не новий (можливо доведеться сидати прямо на асфальт), з взуттям без підборів. Ти йдеш не розважатись, а тому ніяких ланцюжків на шиї, рюкзаків та заплічних сумок за які тебе легко схопити і тягнути.

Не треба одягатися у стилі «мілітарі» - без сумніву зручно, але люди у камуфляжі викликають підвищену увагу міліції і в першу чергу становляться об'єктами їх полювання та затримання.

Що стосується маски на обличчі - стильно, але не практично, оскільки міліція розцінює наявність такої маски, як ознаку екстремістських намірів і відповідає на неї своїм «маски-шоу». Обличчя завжди можна прикрити, скажемо, банданою – більш універсальним і практичним головним убором, який може стати у нагоді і як перев'язь для травмованої кінцівки, і як засіб захисту органів дихання від сльозоточивих речовин, і як інструмент для самооборони, якщо вкласти у неї важкий предмет.

5. Не бери з собою на акцію молодшого брата чи сестру і взагалі не запрошуй людей, нездатних піклуватись про себе самостійно – силові методи правоохоронців не для них.

6. Не треба мати при собі коштовні речі або велику суму грошей – зайва спокуса для міліціонерів їх відібрати.

7. Не ходи на акцію після вживання спиртного навіть у незначних дозах – запах алкоголю достатній привід для твого затримання, а після проведення медичного обстеження і для адміністративного арешту.

8. Після закінчення акції не розслабляйся. Місце проведення заходу необхідно залишати великими групами і в організованому порядку – міліціонери, які під час заходу вели себе спокійно, побачивши, що людей стало набагато менше, можуть затримувати одинаків. Про всякий випадок після закінчення акції сховай всі атрибути з символікою учасника заходу – нарукавну пов'язку, значок тощо.

9. Будь виважений у вчинках: розбита вітрина - це чудовий привід для правоохоронців розцінити захід не як мирне зібрання, а як порушення громадського порядку і діяти щодо учасників максимально жорстко. У подальшому суд, опираючись на фотографію пошкодженої вітрини, прийме сторону міліції.

10. Остерігайся свідомих і не свідомих провокаторів. Не підставляй організаторів акції: не ведись на «слабо» і не відкликайся на пропозицію бравого незнайомця жбурнути у міліціонерів пусту пляшку чи інший предмет. Якщо біля тебе вмовився неадекватний і буйний дядько напідпитку, попроси його покинути акцію, якщо не хоче - запропонуй міліції вивести невідомого геть, пояснивши присутнім, що він не учасник заходу. Не треба самому або з друзями виштовхувати п'яничку – може виникнути непотрібна нікому, а насамперед організаторам акції, бійка.

11. Якщо ти один із організаторів акції протесту і бачиш, що схвилювані люди перейшли до активної фази громадської непокори, наприклад мітинг переріс у вуличну ходу до будівлі адміністрації, а це заважає руху транспорту, через гучномовець офіційно оголоси «Наш мітинг закінчений». У такій ситуації це не зрада - стихійне невдоволення людей після цього вряд чи припиниться і ти сам не позбавляєшся можливості прийняти у ньому участь, але міліція не зможе звинуватити організаторів акції у незаконних діях.

12. Якщо тебе затримали і заштовхали у міліцейський автобус чи автомобіль, поведь себе спокійно, але без героїчного позерства. Більше слухай – менше розмовляй, проте повністю не відмовчуйся - це дратує розпалених «боєм» міліціонерів.

Якщо спілкування на загальні теми, підтримуй розмову, якщо щодо участі у акції - відповідай стисло і лише на прямо поставлені запитання.

Не намагайся самостійно звільнитись від наручників – від цього вони ще більше стягуються на зап'ястях. При першій нагоді попроси їх зняти, мотивуй таку необхідність артритом чи застарілою травмою рук, переконуй, що у застосуванні наручників потреби немає – ти не маєш намірів тікати, оскільки ніякого правопорушення не скоював і у райвідділі це швидко з'ясується. Якщо затриманих буде багато, а спецтранспорт у міліції мало, при такій поведінці є шанс бути звільненим.

ЯК ПРАВИЛЬНО ЗНІМАТИ ДІЇ МІЛІЦІЇ

пам'ятка громадським спостерігачам

В.Батчаєв, Асоціація УМДПЛ
О.Мартиненко, експерт-поліцейст

Фіксуйте хід мирної акції за допомогою технічних засобів – фотоапарат, відеокамера, диктофон.

Одразу домовтесь із учасниками та свідками про знімання Вашої розмови з ними на відеокамеру, поясніть, що у такому вигляді їх пояснення або коментарі більш наочні і вагомі. У випадку їхньої незгоди запропонуйте, як варіант, провести зйомку без показу обличчя або пообіцяйте у подальшому заретушувати його при монтажі відзнятого матеріалу, якщо планується його оприлюднення.

Слід також враховувати, що існує декілька видів фотофіксації:

Орієнтуюча зйомка – фіксує загальний вигляд місця події (кількість громадян, дислокація працівників міліції) разом з навколишнім оточенням та основними орієнтирами. Зйомку краще проводити з використанням панорамного способу, а точку зйомки вибирати вище і далі від об'єкта.

Оглядова зйомка – проводиться з метою фіксації лише самого місця події без навколишнього оточення, наприклад, передні лінії загородження міліції чи розташування спецавтомобілів. При цьому бажано зняти місце з різних сторін в залежності від наявних умов (з боку, з позиції учасників зібрання, з різної висоти).

Вузлова зйомка – застосовується, коли треба відобразити «вузол», тобто окремий предмет чи групу предметів таким чином, щоб можна було визначити форму, характер поверхонь предмета, бачити взаємне розташування предметів та слідів на них (номерні знаки на шоломах працівників міліції, захват рукою одягу, утримання у руці спецзасобу). Вочевидь, що кількість вузлових знімків залежить від кількості об'єктів, які нас цікавлять.

Детальна зйомка – фіксує великим планом окремі предмети або сліди, які є джерелами інформації і згодом можуть бути використані в якості аргументів на користь висновків громадських експертів. Детальну зйомку майже обов'язково треба проводити з масштабом, що дозволяє встановити по зображенню справжні розміри знятого об'єкта.

Врівноважено, впевнено і компетентно спілкуйтесь з працівниками органів внутрішніх справ.

Будь-яка розмова з міліціонером, незалежно від того, де вона відбувається – на вулиці чи в кабінеті райвідділу, має починатися з прохання до нього пред'явити службове посвідчення, дані якого необхідно записати.

Під час розмови із працівником міліції не давайте приводу звинуватити себе у порушенні закону та етичних норм поведінки, як би вони не провокували Вас до спалахів гніву та непродуманих вчинків. Завжди пам'ятайте про можливість застосування правоохоронцями фізичної сили і процедури затримання, якщо вони розцінять Ваші дії, як злісну непокору законній вимозі працівника міліції.

Не ведіть бесід з правоохоронцями наодинці – у випадку виникнення конфліктної ситуації завжди повинна знайтися людина, яка буде свідчити на Вашу користь.

Уникайте образ та висунення міліціонерам категоричних звинувачень у вчиненні протиправних дій, якщо Ви не можете їх довести. Наприклад, під час розмови з керівником підрозділу замість фрази «Ваші підлеглі щойно побили людину», доцільніше сказати: «Громадянин А. скаржиться на те, що його побили Ваші підлеглі».

Під час розмови з правоохоронцем демонструйте свою готовність спілкуватися з ним на рівних, виявляйте свою компетентність і обізнаність у нормах права та організації діяльності органів внутрішніх справ – у якості аргументу своєї правоти посилайтесь на вимоги конкретних положень законодавства, майте при собі ксерокопії з відповідними витягами із нормативно-правових актів і при необхідності прямо на місці надавайте можливість працівникам міліції ознайомитися з ними – це справить на них враження.

Грамотно обґрунтовуйте своє право проводити фіксацію дій міліціонерів у публічних місцях за допомогою фотографування або аудіо,-відеозапису з посиланням на положення законодавства України.

Нагадаємо окремі з них:

- стаття 34 Конституції України – всі громадяни України мають право вільно збирати, зберігати, використовувати та поширювати інформацію усно, письмово чи в інший спосіб на свій вибір;
- стаття 302 Цивільного кодексу України – фізична особа має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію;
- стаття 3 Закону України «Про міліцію» – діяльність міліції є гласною;
- стаття 7 Закону України «Про інформацію» – ніхто не може обмежувати права особи у виборі форм та джерел одержання інформації;
- стаття 25 Закону України «Про інформацію» – журналіст має право робити аудіо і відеозаписи із застосуванням необхідних технічних засобів;
- стаття 26 Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» – журналіст має право відкрито проводити запис, зокрема із застосуванням будь-яких технічних засобів.

Незважаючи на це, працівники міліції часто вимагають припинити відеозйомку, користуючись недостатньою обізнаністю громадян з відповідними нормами законодавства.

Найбільш характерні ситуації:

Ситуація 1. Працівник міліції стверджує, що знімати його на відео без отримання його особистої згоди забороняє Конституція.

Запропонуйте працівнику сформулювати цю саму статтю Конституції і назвати її номер. Після того, як працівник міліції не зможе назвати неіснуючу статтю, повідомте, що стаття 34 Конституції України навпаки, дає право будь-якій людині збирати інформацію, в тому числі й про міліцію.

Ситуація 2. Працівник міліції посилається на статтю 32 Конституції, яка забороняє втручання в особисте й сімейне життя людини та збір конфіденційної інформації про неї без її згоди.

На це можна відповісти, що не потрібно плутати особисте і сімейне життя з публічним виконанням своїх обов'язків, про що й каже відповідне офіційне тлумачення Конституційного Суду. Саме тому Ви, поважаючи закон, не йдете з відеокамерою до міліціонера додому, а знімаєте його дії у публічному місці, коли він перебуває на службі.

Ви також можете пояснити, що без згоди особи забороненим є збір саме конфіденційної, тобто приватної інформації про особу, якою є інформація про її національність, освіту, сімейний стан, релігійні переконання, стан здоров'я, а також адресу, дату і місце народження (ст.11 ЗУ «Про інформацію»).

В свою чергу, стаття 21 Закону України «Про інформацію» вказує, що інформація про суб'єктів владних повноважень не являється конфіденційною, а значить – є відкритою. І під час перебування на службі міліціонер і є цим самим суб'єктом владних повноважень. Саме тому ваші дії є цілком законними.

Ситуація 3. Працівник міліції посилається на статтю 11 Закону України «Про інформацію», яка не допускає збирання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди або статтю 307 Цивільного кодексу України, відповідно до якої фізична особа може бути знята на фото-, відео- або аудіо плівку також лише за особистою згодою.

Знову-таки, перед усім необхідно акцентувати увагу міліціонера на тому, що стаття 11 забороняє збирання виключно конфіденційної інформації - відомостей про національність, освіту, сімейний стан, релігійні переконання, стан здоров'я, а також даних про адресу, дату і місце народження. До того ж мова в законі йдеться саме про «фізичну особу», якою працівник міліції є лише тоді, коли відпочиває після служби та у вихідні дні. На службі він є виключно «службовою особою», про що прямо зазначає ст. 364 Кримінального кодексу України. Таким чином, положення ст. 11 ЗУ «Про інформацію» жодним чином не стосуються міліціонера, який виконує службові завдання з охорони громадського порядку під час проведення мирного зібрання.

Вкажіть співробітнику, що він взагалі не має права наказувати Вам припинити здійснення відеозйомки з посиланням на Цивільний кодекс України. Міліціонер наділений повноваженнями вимагати від громадян негайно припинити скоювати кримінальне або адміністративне правопорушення, проте висувачи таку вимогу, співробітник зобов'язаний обґрунтувати її законність, роз'яснивши не тільки суть вчиненого правопорушення, а й те, яку саме статтю кримінального чи адміністративного кодексу порушено. На цьому наполягають «Правила поведінки та професійної етики осіб рядового та начальницького складу органів внутрішніх справ України» (затвердженні наказом МВС України №155 від 22.02.2012).

Зауважте також, що стаття 307 Цивільного кодексу чітко вказує, що отримання згоди особи на зйомку, якщо зйомка проводиться відкрито на вулиці, на зборах, конференції, мітингу або на інших заходах подібного характеру, тільки припускається, але не є обов'язковою.

Ситуація 4. Працівник міліції вимагає припинити зйомку, посилаючись на те, що відомості про діяльність правоохоронних органів відносяться до інформації з обмеженим доступом.

Необхідно вказати, що стаття 21 Закону України «Про інформацію» вказує, що до інформації з обмеженим доступом не може відноситися інформація про стан правопорядку, про надзвичайні ситуації, що сталися або можуть статися і загрожують безпеці людей, про факти порушення прав і свобод людини, а також інформація про незаконні дії органів державної влади, їх посадових та службових осіб.

КОРИСНІ ДОКУМЕНТИ

КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ

Стаття 32. Ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України.

Не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

Стаття 34. Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань.

Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір.

Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя.

РІШЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

від 20 січня 2012 року № 2-рп/2012 у справі № 1-9/2012 (витяг)

Таким чином, Конституційний Суд України, даючи офіційне тлумачення частин першої, другої статті 32 Конституції України, вважає, що інформація про особисте та сімейне життя особи (персональні дані про неї) - це будь-які відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована, а саме: національність, освіта, сімейний стан, релігійні переконання, стан здоров'я, матеріальний стан, адреса, дата і місце народження, місце проживання та перебування тощо, дані про особисті майнові та немайнові відносини цієї особи з іншими особами, зокрема членами сім'ї, а також відомості про події та явища, що відбувалися або відбуваються у побутовому, інтимному, товариському, професійному, діловому та інших сферах життя особи, за винятком даних стосовно виконання повноважень особою, яка займає посаду, пов'язану зі здійсненням функцій держави або органів місцевого самоврядування.

ЦИВІЛЬНИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ

Стаття 302. *Право на інформацію (витяг)*

1. Фізична особа має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію.

Збирання, зберігання, використання і поширення інформації про особисте життя фізичної особи без її згоди не допускаються, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

2. Фізична особа, яка поширює інформацію, зобов'язана переконатися в її достовірності.

Фізична особа, яка поширює інформацію, отриману з офіційних джерел (інформація органів державної влади, органів місцевого самоврядування, звіти, стенограми тощо), не зобов'язана перевіряти її достовірність та не несе відповідальності в разі її спростування.

Стаття 307. *Захист інтересів фізичної особи при проведенні фото-, кіно-, теле- та відеозйомок (витяг)*

1. Фізична особа може бути знята на фото-, кіно-, теле- чи відеоплівку лише за її згодою. Згода особи на знімання її на фото-, кіно-, теле- чи відеоплівку припускається, якщо зйомки проводяться відкрито на вулиці, на зборах, конференціях, мітингах та інших заходах публічного характеру.

2. Фізична особа, яка погодилася на знімання її на фото-, кіно-, теле- чи відеоплівку, може вимагати припинення їх публічного показу в тій частині, яка стосується її особистого життя. Витрати, пов'язані з демонтажем виставки чи запису, відшкодовуються цією фізичною особою.

КРИМІНАЛЬНИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ

Стаття 364. *Зловживання владою або службовим становищем*

Примітка. 1. Службовими особами у статтях ... цього Кодексу є особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також обіймають постійно чи тимчасово в органах державної влади ... посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням.

ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО МІЛІЦІЮ»

Стаття 3. *Принципи діяльності міліції*

Діяльність міліції будується на принципах законності, гуманізму, поваги до особи, соціальної справедливості, взаємодії з трудовими колективами, громадськими організаціями й населенням.

Діяльність міліції є гласною. Вона інформує органи влади і управління, трудові колективи, громадські організації, населення і засоби масової інформації про свою діяльність, стан громадського порядку та заходи щодо його зміцнення. За погодженням з міліцією засоби масової інформації можуть акредитувати своїх журналістів при її органах. Не підлягають розголошенню відомості, що становлять державну або службову таємницю.

ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО ІНФОРМАЦІЮ»

Стаття 7. *Охорона права на інформацію (витяг)*

1. Право на інформацію охороняється законом.

Держава гарантує всім суб'єктам інформаційних відносин рівні права і можливості доступу до інформації.

2. Ніхто не може обмежувати права особи у виборі форм і джерел одержання інформації, за винятком випадків, передбачених законом.

Стаття 11. *Інформація про фізичну особу (витяг)*

2. Не допускаються збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та захисту прав людини.

До конфіденційної інформації про фізичну особу належать, зокрема, дані про її національність, освіту, сімейний стан, релігійні переконання, стан здоров'я, а також адреса, дата і місце народження.

Стаття 21. *Інформація з обмеженим доступом (витяг)*

2. Конфіденційною є інформація про фізичну особу, а також інформація, доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою, крім суб'єктів владних повноважень.

4. До інформації з обмеженим доступом не можуть бути віднесені такі відомості:

2) про аварії, катастрофи, небезпечні природні явища та інші надзвичайні ситуації, що сталися або можуть статися і загрожують безпеці людей;

3) про стан здоров'я населення, його життєвий рівень, включаючи харчування, одяг, житло, медичне обслуговування та соціальне забезпечення, а також про соціально-демографічні показники, стан правопорядку, освіти і культури населення;

4) про факти порушення прав і свобод людини і громадянина;

5) про незаконні дії органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб;

Стаття 25. Гарантії діяльності засобів масової інформації та журналістів (витяг)

1. Під час виконання професійних обов'язків журналіст має право здійснювати письмові, аудіо- та відеозаписи із застосуванням необхідних технічних засобів, за винятком випадків, передбачених законом.

2. Журналіст має право безперешкодно відвідувати приміщення суб'єктів владних повноважень, відкриті заходи, які ними проводяться, та бути особисто прийнятим у розумні строки їх посадовими і службовими особами, крім випадків, визначених законодавством.

3. Журналіст має право не розкривати джерело інформації або інформацію, яка дозволяє встановити джерела інформації, крім випадків, коли його зобов'язано до цього рішенням суду на основі закону.

4. Після пред'явлення документа, що засвідчує його професійну належність, працівник засобу масової інформації має право збирати інформацію в районах стихійного лиха, катастроф, у місцях аварій, масових безпорядків, воєнних дій, крім випадків, передбачених законом.

5. Журналіст має право поширювати підготовлені ним матеріали (фонограми, відеозаписи, письмові тексти тощо) за власним підписом (авторством) або під умовним ім'ям (псевдонімом).

ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО ДРУКОВАНІ ЗАСОБИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ (ПРЕСУ) В УКРАЇНІ»

Стаття 26. Права та обов'язки журналіста редакції (витяг)

Журналіст має право:

1) на вільне одержання, використання, поширення (публікацію) та зберігання відкритої за режимом доступу інформації;

2) відвідувати державні органи влади, органи місцевого і регіонального самоврядування, а також підприємства, установи і організації та бути прийнятим їх посадовими особами;

3) відкрито здійснювати записи, в тому числі із застосуванням будь-яких технічних засобів, за винятком випадків, передбачених законом;

4) на вільний доступ до статистичних даних, архівних, бібліотечних і музейних фондів; обмеження цього доступу зумовлюються лише специфікою цінностей та особливими умовами їх схоронності, що визначаються чинним законодавством України;

5) переваги на одержання відкритої за режимом доступу інформації;

6) на безкоштовне задоволення запиту щодо доступу до офіційних документів;

7) по пред'явленні редакційного посвідчення чи іншого документа, що засвідчує його належність до друкованого засобу масової інформації, перебувати в районі стихійного лиха, катастроф, в місцях аварій, масових безпорядків, на мітингах і демонстраціях, на територіях, де оголошено надзвичайний стан;

8) звертатися до спеціалістів при перевірці одержаних інформаційних матеріалів;

9) поширювати підготовлені ним повідомлення і матеріали за власним підписом, під умовним ім'ям (псевдонімом) або без підпису (анонімно);

10) відмовлятися від публікації матеріалу за власним підписом, якщо його зміст після редакційної правки суперечить особистим переконанням автора;

11) на збереження таємниці авторства та джерел інформації, за винятком випадків, коли ці таємниці обнародуються на вимогу суду.

НАКАЗ МВС УКРАЇНИ ВІД 25.03.2012 №88 «ПРО ВДОСКОНАЛЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ ІЗ ЗАСОБАМИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ» (витяг)

НАКАЗУЮ :

1. Установити наступні пріоритети у взаємодії органів внутрішніх справ із засобами масової інформації:

- забезпечення... сприяння журналістам у висвітленні щоденної праці та конкретних здобутків працівників органів внутрішніх справ, окремих органів та підрозділів під час виконання ними своїх службових обов'язків, поліпшення особистої безпеки журналістів;
- упровадження системи заохочення представників ЗМІ за конструктивну критику та об'єктивне висвітлення роботи міліції;
- спрощення доступу журналістів до актуальної інформації про діяльність міліції.

3. Керівникам структурних підрозділів центрального апарату МВС та підрозділів при МВС України, начальникам головних управлінь, управлінь МВС України в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, на залізницях:

3.4. У разі скоєння протиправних дій відносно представників засобів масової інформації, інших резонансних подій за їх участю забезпечити негайне прибуття до місць таких подій керівників ГУМВС, УМВС, міськрайлінорганів та відповідних підрозділів по зв'язках з громадськістю з метою здійснення контролю за дотриманням прав журналістів. Терміново доповідати про такі події Міністру внутрішніх справ України.

3.5. З метою попередження фактів ігнорування права журналістів на отримання інформації, створення сприятливих умов для безпеки журналістів під час виконання ними свого професійного обов'язку в місцях проведення масових заходів і надзвичайних подій, надання фахових коментарів та роз'яснень представникам ЗМІ в обов'язковому порядку визначити уповноважену особу з числа керівництва підрозділів для оперативної взаємодії з журналістами безпосередньо в місцях таких подій.

ДОВІДНИК З НОРМАТИВНИХ ЗАСАД

діяльності працівників підрозділів ОВС під час проведення мирних зібрань

О.Мартиненко, експерт-поліцейст

Зовнішній вигляд, наявність необхідної екіпіровки	
Урядам слід забезпечити правоохоронні органи різними видами зброї і спорядження для диференційованого застосування сили , у тому числі спеціальні засоби для виведення людей із ладу у відповідних ситуаціях. Крім того, співробітників поліції слід оснастити захисними засобами, такими як щити, шоломи, вогнезахисний одяг, куленепробивні жилети і куленепробивні транспортні засоби з тим, щоб знизити необхідність застосування будь-яких видів зброї .	Пункт 141 Керівних принципів по свободі мирних зібрань
Патрульний, який заступає на службу зобов'язаний: <ul style="list-style-type: none"> - бути одягненим по формі за сезоном; - мати зразковий зовнішній вигляд; - мати справне спорядження. Він повинен мати: <ul style="list-style-type: none"> - службове посвідчення; - службову книжку; - картку маршруту (поста); - табельну зброю з двома спорядженими магазинами; - радіостанцію; - кишеньковий ліхтарик; - свисток; - засоби індивідуального захисту, спеціальні засоби; - бланки протоколів про адміністративне правопорушення; - індивідуальний пакет (аптечку).	Пункт 97 Статуту ППС
Спеціальними засобами , що застосовуються при охороні громадського порядку, є: а) засоби індивідуального захисту: <ul style="list-style-type: none"> - шоломи (сталеві армійські, «Сфера», каска захисна пластмасова); - бронежилети протиударні та броньові щити; б) засоби активної оборони: <ul style="list-style-type: none"> - гумові кийки; - кийки пластикові типу «тонфа»; - наручники; - електрошоків пристрої; - патрони, споряджені гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії; - ручні газові гранати, а також патрони з газовими гранатами; - балончики, патрони, гранати та інші спецзасоби з препаратами слезоточивої та дратівної дії;	Пункт 12 Правил застосування спеціальних засобів при охороні громадського порядку

<p>в) засоби забезпечення спеціальних операцій:</p> <ul style="list-style-type: none"> - ранцеві апарати «Облако»; - світлошумова граната «Заря» та світлошумовий пристрій «Пламя»; - патрони з гумовою кулею «Волна-Р»; - водомети; - бронемашини та інші транспортні засоби; - пристрій для примусової зупинки автотранспорту «Еж-М»; <p>г) пристрої для відкриття приміщень, захоплених правопорушниками:</p> <ul style="list-style-type: none"> - малогабаритні підривні пристрої «Ключ», «Імпульс». <p>При охороні громадського порядку можуть також використовуватися службові собаки.</p>	
<p align="center">Ідентифікація працівника міліції</p>	
<p>Слід, щоб співробітників поліції легко було відрізнити, включаючи особисті розпізнавальні знаки. На форменому одязі та (або) головних уборах співробітники поліції повинні мати або носити які-небудь розпізнавальні знаки (наприклад, таблички з ім'ям або номером), при цьому вони не мають права знімати або приховувати такі розпізнавальні знаки або перешкоджати іншим особам читати такі знаки під час зборів.</p>	<p align="center">Пункт 123</p> <p>Керівних принципів по свободі мирних зібрань</p>
<p>При зверненні до громадянина працівник міліції зобов'язаний:</p> <ul style="list-style-type: none"> - назвати своє прізвище; - звання; - пред'явити на його вимогу службове посвідчення. 	<p align="center">Частина II статті 5</p> <p>Закону України «Про міліцію»</p>
<p>Порядок звернення патрульного (постового) міліціонера до громадян:</p> <ul style="list-style-type: none"> - патрульний (постовий) повинен звертатися до громадян з повагою на «Ви»; - свої вимоги і зауваження викладати в переконливій формі; - при зверненні до громадянина він повинен привітатись з ним, після чого приклавши руку до головного убору, назвати йому своє прізвище, звання та пред'явити на його вимогу службове посвідчення; - повідомити мету звернення. <p>Якщо до патрульного (постового) звертається громадянин, він також зобов'язаний:</p> <ul style="list-style-type: none"> - прикладати руку до головного убору; - уважно вислухати; - вжити заходів за їхніми заявами; - в необхідних випадках пояснити, куди слід звертатись для вирішення поставленого питання. 	<p align="center">Пункт 141</p> <p>Статуту ППС</p>
<p>Працівникові необхідно починати службове спілкування з привітання (прикласти руку до головного убору, перебуваючи у форменому одязі), утримуючись від рукостискання; представитися, назвати посаду, спеціальне звання, прізвище, коротко повідомити мету і причину звернення, на прохання громадянина пред'явити службове посвідчення.</p>	<p align="center">Пункт 1.2 розділу V</p> <p>Правил поведінки та професійної етики осіб рядового та начальницького складу ОВС України</p>
<p>На вимогу народних депутатів, посадових осіб і громадян патрульний (постовий) зобов'язаний назвати своє прізвище, місце роботи і пред'явити службове посвідчення.</p>	<p align="center">Пункт 142</p> <p>Статуту ППС</p>

Особиста поведінка та культура спілкування з громадянами

<p>В поведженні з громадянами недопустимий:</p> <ul style="list-style-type: none"> - зверхній тон, грубість, зарозумілість; - іронічне або не ввічливе викладення зауважень; - вирази або репліки, які ображають людську гідність; - погрози, повчання і несправедливі докори; - пред'явлення незаслужених звинувачень; - погрози чи ображаючі жести або знаки. 	<p style="text-align: center;">Пункт 143 Статуту ППС</p>
<p>У спілкуванні з громадянами з боку працівника неприпустимі:</p> <ul style="list-style-type: none"> - будь-які висловлювання і дії дискримінаційного характеру за ознаками статі, віку, раси, національності, мови, громадянства, соціального, майнового або сімейного стану, політичної чи релігійної належності; - надмірний тон, грубість, некоректність зауваження, пред'явлення неправомірних, незаслужених звинувачень; - погрози, образливі вирази або репліки; - суперечки, дискусії та дії, що перешкоджають нормальному спілкуванню або провокують протиправну поведінку; - необґрунтовані перевірки паспортів та інших документів. 	<p style="text-align: center;">Пункт 1.4. розділу V Правил поведінки та професійної етики осіб рядового та начальницького складу ОВС України</p>
<p>У розмові з громадянами працівники міліції повинні виявляти спокій, витримку, розсудливість.</p> <p>Вони не повинні відповідати грубістю на грубість і у своїх діях керуватись особистими неприязними почуттями.</p>	<p style="text-align: center;">Пункт 144 Статуту ППС</p>
<p>Працівникові рекомендується не сприймати на свій рахунок образливих зауважень, недоречних жартів, глузувань, висловлених на вулицях і в громадських місцях.</p>	<p style="text-align: center;">Пункт 1.5 розділу V Правил поведінки та професійної етики осіб рядового та начальницького складу ОВС України</p>
<p>Міліціонери не повинні втручатись у суперечки особистого (домашнього) характеру, за винятком випадків, коли є безпосередньо небезпека для життя і здоров'я громадян, допускається порушення громадського порядку або хто-небудь потребує допомоги міліції.</p>	<p style="text-align: center;">Пункт 145 Статуту ППС</p>
<p>З підлітками патрульно-постові наряди повинні поводитись також ввічливо, як і з дорослими. Зауваження дітям робляться з урахуванням їх психології і рівня розвитку.</p>	<p style="text-align: center;">Пункт 146 Статуту ППС</p>
<p>З документами, що перевіряються у громадян необхідно:</p> <ul style="list-style-type: none"> - поводитися акуратно; - не робити на них або в них будь яких поміток. <p>Якщо у документ вкладені гроші, записки і т.ін., необхідно запропонувати власнику самому вилучити з нього вказані предмети.</p> <p>Особи, які мають документи з явними ознаками підробки або неправомірно володіють ними, доставляються до у міліцію</p>	<p style="text-align: center;">Пункти 147, 148 Статуту ППС</p>

Особиста поведінка при спілкуванні із правопорушниками

<p>Коли порушник на зроблені йому зауваження реагує збуджено, необхідно дати йому час заспокоїтись і попросити пояснення з приводу його невірних дій. Роз'яснити неправомірність його поведінки з посиланням на відповідні закони, постанови та інші нормативні акти.</p> <p>Тільки після цього може бути прийнято рішення про складання протоколу, накладення штрафу на місці, доставлення порушника у міліцію або можливість обмежитись зауваженням.</p> <p>Зауваження правопорушникам, які мають при собі дітей, по можливості, робиться так, щоб діти цього не чули.</p>	<p style="text-align: right;">Пункт 144 Статуту ППС</p>
<p>При виявленні протиправних дій та їх припиненні працівник зобов'язаний:</p> <ul style="list-style-type: none"> - пояснити правопорушнику, якщо дозволяє обстановка, у тактовній і переконливій формі причину його затримання; - висловлювати думки коротко і ясно, виключаючи можливість помилкового або двозначного їх розуміння громадянами, яких вони стосуються; - зберігати витримку і гідність, контролювати свій емоційний стан, своїм виглядом і діями демонструвати впевненість і спокій; - виявляти емоційно-психологічну стійкість при провокації правопорушниками конфліктної ситуації, не дозволяти втягнути себе в конфлікт, уживати всіх можливих заходів до його мирного вирішення і припинення; - давати роз'яснення правопорушнику про неправомірність його дій доброзичливо, переконливо і ясно, посилаючись на відповідні вимоги нормативно-правових актів; - утримуватись від жорстких дій і різких висловлювань стосовно правопорушника. 	<p style="text-align: right;">Пункт 2.2 розділу IV Правил поведінки та професійної етики осіб рядового та начальницького складу ОВС України</p>
<p>Працівникові необхідно:</p> <ul style="list-style-type: none"> - висловлювати свої зауваження та вимоги в коректній і переконливій формі, якщо потрібно, спокійно, без роздратування повторити і роз'яснити зміст сказаного; - вислухати пояснення або питання громадянина уважно, не перебиваючи, виявляючи доброзичливість і повагу до співрозмовника. 	<p style="text-align: right;">Пункт 1.2 розділу V Правил поведінки та професійної етики осіб рядового та начальницького складу ОВС України</p>
<p>Для працівника неприпустимі:</p> <ul style="list-style-type: none"> - поспішність у прийнятті рішень, нехтування процесуальними і моральними нормами; - провокаційні дії, пов'язані з підбурюванням, спонуканням у прямій чи непрямій формі до вчинення правопорушень; - вибірковий підхід при вжитті заходів до порушників закону, правил дорожнього руху; - байдужість, бездіяльність і пасивність у попередженні і припиненні правопорушень. 	<p style="text-align: right;">Пункт 2.3 розділу IV Правил поведінки та професійної етики осіб рядового та начальницького складу ОВС України</p>
<h3 style="text-align: center;">Обов'язки патрульних нарядів</h3>	
<p>Патрульні і постові наряди зобов'язані :</p> <ul style="list-style-type: none"> - припиняти адміністративні правопорушення; - надавати у межах наданих прав допомогу народним депутатам, представникам органів місцевого самоврядування і громадських об'єднань у здійсненні законної діяльності, якщо їм чиниться протидія або загрожує небезпека з боку правопорушників; 	<p style="text-align: right;">Пункт 124 Статуту ППС</p>

<ul style="list-style-type: none"> - надавати у межах наявних можливостей невідкладну, у тому числі медичну допомогу особам, які потерпіли від правопорушень і нещасних випадків, перебувають у безпорадному або небезпечному для життя і здоров'я стані, а також неповнолітнім, які знаходяться без нагляду батьків; - знати закони та інші нормативні акти органів місцевої державної виконавчої влади з питань забезпечення громадської безпеки і охорони громадського порядку, вимагати від громадян їх виконання; - забезпечувати виконання загальнообов'язкових рішень органів місцевого самоврядування прийнятих ними в межах своєї компетенції з питань охорони громадського порядку. - додержуватись законності, ретельно і уважно розбиратися на місці з порушниками громадського порядку; при застосуванні передбачених в законах заходів адміністративного впливу до правопорушників роз'яснити їм, згідно з яким нормативним актом і за яке порушення вони застосовуються 	
<p>Патрульні і постові наряди при несенні служби повинні своєчасно застерігати громадян від вчинення протиправних дій, роз'яснювати їм неприпустимість антигромадської поведінки і відповідальність за це, звертати увагу на осіб, які зважаючи на поведінку можуть вчинити злочин.</p>	<p>Пункт 125 Статуту ППС</p>
<p>Працівник міліції, який заступає на службу, повинен знати:</p> <ul style="list-style-type: none"> - поставлене завдання; - оперативні обставини, особливості маршруту (поста); - розміщення найближчих нарядів міліції, військових нарядів та об'єднань громадян; - порядок підтримання зв'язку з черговими, іншими нарядами; - місцезнаходження в районі поста (маршруту) відділення зв'язку, банківських установ та інших сховищ цінностей; - розміщені в районі маршруту парки, сквери, стадіони, їдальні, кафе, пивні бари, ресторани, дискотеки, кінотеатри, готелі, ринки, вокзали, пристані, дитячі заклади та інші місця масового відпочинку громадян; - місця компактного проживання або перебування іноземних громадян та осіб без громадянства; - час початку та закінчення роботи розміщених у районі великих промислових підприємств та установ, транспорту, а також режим роботи торговельних та видовищних закладів і час їх інкасації; - місцезнаходження органів державної влади і управління, правоохоронних органів, пожежної охорони, установ, підприємств, штабів народних дружин, найближчих лікарень, поліклінік, аптек, місць збереження наркотичних речовин, а також розташування приладів охоронно-пожежної сигналізації; - трамвайні, автобусні і тролейбусні маршрути та їх найближчі зупинки, станції метро, стоянки автомобілів і таксі в зоні маршруту (поста); - прилеглі до маршруту (поста) вулиці, площі, прохідні двори та інші шляхи найкоротшого руху на випадок переслідування злочинців. 	<p>Пункт 149 Статуту ППС</p>
<p>Наряд зобов'язаний нести службу на маршруті (посту) безвідлучно протягом установленого часу. Він може тимчасово залишити маршрут (пост) лише:</p> <ul style="list-style-type: none"> - за вказівкою або з дозволу начальника органу, його заступника, оперативного чергового або його помічника; - за необхідністю відновлення громадського порядку, запобігання та припинення злочинів; 	<p>Пункт 153 Статуту ППС</p>

<ul style="list-style-type: none"> - для переслідування злочинців, що зникають; - для доставляння в міліцію правопорушників; - за необхідності захисту громадян від нападу; - для надання допомоги потерпілим від стихійного лиха, подій, нещасних випадків, а також доставляння в найближчу лікарню, поліклініку, аптеку осіб, які раптово захворіли або опинилися на вулицях і в інших громадських місцях у безпорадному стані; - для вжиття заходів до ліквідації пожежі; - для охорони місця події за межами маршруту; - для доставляння до чергової частини органу внутрішніх справ батьків або осіб, що їх заміняють, неповнолітніх дітей, які залишились без нагляду; - для одержання невідкладної медичної допомоги, прийняття їжі та обігрівання в установленому порядку; - для надання допомоги іншим нарядам, працівникам органів внутрішніх справ, Служби безпеки України і представникам громадськості у затриманні злочинців і правопорушників. 	
<p>Під час несення служби наряду забороняється:</p> <ul style="list-style-type: none"> - передавати і показувати будь-кому свою зброю за винятком осіб котрим він підлеглий; - спати, відволікатись від служби і послаблювати пильність; - вступати в розмови з питань, які не мають відношення до служби; - порушувати правила радіообміну, вести неслужбові розмови по телефону; - заходити без службової необхідності в жилі будинки, їдальні, магазини та інші приміщення; 	<p>Пункт 154 Статуту ППС</p>
<p>Право міліції на здійснення примусових заходів</p>	
<p>Міліції для виконання покладених на неї обов'язків надається право:</p> <p>1) вимагати від громадян і службових осіб, які порушують громадський порядок, припинення правопорушень та дій, що перешкоджають здійсненню повноважень міліції, виносити на місці усне попередження особам, які допустили малозначні адміністративні порушення, а в разі невиконання зазначених вимог застосовувати передбачені цим Законом заходи примусу;</p> <p>2) перевіряти у громадян при підозрі у вчиненні правопорушень документи, що посвідчують їх особу, а також інші документи, необхідні для з'ясування питання щодо додержання правил, нагляд і контроль за виконанням яких покладено на міліцію;</p> <p>5) затримувати і тримати у спеціально відведених для цього приміщеннях:</p> <ul style="list-style-type: none"> - осіб, які вчинили адміністративні правопорушення, для складення протоколу або розгляду справи по суті, якщо ці питання не можуть бути вирішені на місці, - на строк до трьох годин; - осіб, які перебували у громадських місцях у стані сп'яніння, якщо їх вигляд ображав людську гідність і громадську мораль або якщо вони втратили здатність самостійно пересуватися чи могли завдати шкоди оточуючим або собі, - до передачі їх в спеціальні медичні заклади або для доставки до місця проживання, а за відсутності таких - до їх витвердження; - осіб, які мають ознаки вираженого психічного розладу і створюють у зв'язку з цим реальну небезпеку для себе і оточуючих, - до передачі їх у лікувальні заклади, але не більш як на 24 години; 	<p>Ст. 11 Закону України «Про міліцію»</p>

<p>6) проводити огляд осіб, зазначених у пункті 5 цієї статті, речей, що знаходяться при них, транспортних засобів і вилучати документи та предмети, що можуть бути речовими доказами або використані на шкоду їх здоров'ю;</p> <p>7) у випадках, передбачених законом, складати протоколи про адміністративні правопорушення, проводити особистий огляд, огляд речей, вилучення речей і документів, застосовувати інші передбачені законом заходи забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення;</p> <p>11) проводити фотографування, звукозапис, кіно- і відеозйомку, дактилоскопію осіб, які затримані за підозрою у вчиненні злочину, взяті під варту, підозрюються чи обвинувачуються у вчиненні кримінального правопорушення, а також осіб, підданих адміністративному арешту;</p> <p>12) проводити аудіо-, відео-, фотофіксацію як допоміжний засіб попередження протиправних дій та розкриття правопорушень;</p> <p>20) відповідно до своєї компетенції тимчасово обмежувати або забороняти доступ громадян на окремі ділянки місцевості чи об'єкти з метою забезпечення громадського порядку, громадської безпеки, охорони життя і здоров'я людей;</p> <p>23) вилучати у громадян і службових осіб предмети і речі, заборонені або обмежені в обороті, а також документи з ознаками підробки, знищувати ці предмети, речі та документи або передавати їх за призначенням у встановленому порядку;</p>	
Здійснення огляду осіб та речей	
<p>Щодо осіб, які вчинили адміністративні правопорушення або злочини, працівниками міліції проводиться їх огляд, а також огляд речей, що знаходяться при них, транспортних засобів і вилучаються документи та предмети, які можуть бути речовими доказами або використані на шкоду їх здоров'ю, а також записуються дані потерпілих осіб та свідків вчинення правопорушення.</p>	<p>Пункт 234 Статуту ППС</p>
<p>Особистий огляд може проводитися уповноваженою на те особою однієї статі з тим, кого оглядають і в присутності двох понятих тієї статі.</p> <p>Огляд речей, ручної кладі, багажу, знарядь транспортних засобів та інших предметів здійснюється як правило у присутності особи у власності (володінні) якої вони є.</p> <p>У невідкладних випадках зазначені речі, предмети можуть бути піддані огляду з участю двох понятих при відсутності власника.</p> <p>Про особистий огляд, огляд речей, складається протокол, або про це робиться відповідний запис у протоколі про адміністративне правопорушення чи в протоколі про адміністративне затримання.</p> <p>Для проведення зовнішнього огляду речей та одягу необхідно:</p> <ul style="list-style-type: none"> - подати затриманому команду: «Руки вгору!», наказати повернутися обличчям до стіни (дерева, стовпа і т. п.) і обпертися в неї руками, широко розставити ноги і нахилитися вперед; - швидко промацати з зовнішньої сторони одяг затриманого: кишені, рукава, пояс, звернути увагу на взуття, з метою виявлення та вилучення зброї та інших предметів, які можуть бути використані затриманими для нападу на міліціонера; - в окремих випадках, коли є підстава підозрювати, що знаряддя злочину можуть бути замасковані (колюча зброя, міститься в авторучці, колючо-ріжучі предмети і зброя закріплені на гумці до одягу або тіла в плечовій та інших областях і т. п.), зовнішній огляд одягу і речей проводять з особливою уважністю. <p>Вилучені при зовнішньому огляді документи, зброю та інші предмети здаються оперативному черговому по органу внутрішніх справ.</p>	<p>Стаття 264 КУпАП, пункт 239 Статуту ППС</p>

Здійснення затримання	
Затримання осіб, які порушують громадський порядок, здійснюється нарядом міліції в разі невиконання ним усних попереджень працівників міліції по припиненню правопорушень та дій, що перешкоджають здійсненню службових повноважень.	Пункт 231 Статуту ППС
Адміністративне затримання особи допускається: - з метою припинення адміністративного правопорушення, коли вичерпані інші заходи впливу; - для встановлення особи; - для складання протоколу про адміністративне правопорушення у разі неможливості складання його на місці вчинення правопорушення, якщо складання протоколу є обов'язковим ; - для забезпечення своєчасного і правильного розгляду справи та виконання постанов по справах про адміністративне правопорушення.	Стаття 260 КУпАП
Адміністративне затримання проводиться нарядом міліції при вчиненні дрібного хуліганства, порушення порядку організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій , при поширюванні неправдивих чуток, вчиненні злісної непокори законному розпорядженню чи вимозі працівника міліції, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, а також військовослужбовця чи образи їх, публічних закликів до невиконання вимог працівника міліції , при прояві неповаги до суду, вчиненні незаконного доступу до інформації в автоматизованих системах, порушення правил про валютні операції, правил обігу наркотичних засобів або психотропних речовин, незаконного продажу товарів або інших предметів, дрібної спекуляції, торгівлі з рук у невстановлених місцях, при розпиванні спиртних напоїв у громадських місцях чи появи у громадських місцях у п'яному вигляді, що ображає людську гідність і громадську мораль, у випадках коли є підстави вважати, що особа займається проституцією, при порушенні правил дорожнього руху, правил полювання, рибальства і охорони рибних запасів та інших порушень законодавства про охорону і використання тваринного світу, при порушенні правил перебування іноземців та осіб без громадянства в Україні і транзитного проїзду через територію України, а також в інших випадках прямо передбачених законами України.	Стаття 262 КУпАП, пункт 232 Статуту ППС
При затриманні осіб, підозрюваних у вчиненні злочину, міліціонер має право затримувати їх при наявності таких підстав : - цю особу застали при вчиненні злочину або безпосередньо після його вчинення; - коли очевидці, в тому числі й потерпілі прямо вкажуть на дану особу, що саме вона вчинила злочин; - коли на підозрюваному або на його одязі, при ньому будуть виявлені явні сліди злочину;	Пункт 236 Статуту ППС
За наявністю інших неперевірених даних, що дають підставу підозрювати особу у вчиненні злочину, вона може бути затримана нарядом міліції лише у тому разі, якщо намагається втекти, або виявити непокору законній вимозі працівників міліції .	Пункт 237 Статуту ППС
Затримання повинно проводитись, по можливості, в малолюдних місцях , віддалених від прохідних дворів, зупинок міського транспорту та інших місць, де ці дії можуть ускладнитись наявністю великої кількості людей.	Пункт 238 Статуту ППС

<p>При затриманні особи, яка скоїла правопорушення, необхідно діяти в межах чинного законодавства та:</p> <ul style="list-style-type: none"> - здійснити перевірку документів, які посвідчують особу; - провести поверховий огляд; - у разі наявності у затриманої особи мобільного телефону виписати номер IMEI телефону; - за телефоном або каналом радіозв'язку передати анкетні дані особи, номер IMEI телефону, державний номер автомобіля, їх агрегати до чергової частини, для перевірки черговим по міськрайоргану за наявними інтегрованими базами даних. 	<p>Розділ 6 «Порядку організації роботи органів внутрішніх справ щодо забезпечення охорони громадського порядку», затверджений наказом МВС України від 30.09.2008 р. № 505</p>
<p>Особам при затриманні або арешті :</p> <ul style="list-style-type: none"> - повідомляються підстави та мотиви такого затримання або арешту, роз'яснюється право оскаржувати їх у суді; - надаються усно роз'яснення ч.1 ст. 63 Конституції України, права відмовитись від надання будь-яких пояснень або свідчень до прибуття захисника та одночасно в друкованому вигляді - роз'яснення статей 28, 29, 55, 56, 59, 62, 63 Конституції України та прав осіб затриманих або заарештованих, встановлених законами, у тому числі права здійснювати захист своїх прав особисто або за допомогою захисника з моменту затримання, права відмовитися від надання будь-яких пояснень або свідчень до прибуття захисника. 	<p>Стаття 5 Закону України «Про міліцію»</p>
<p>Про адміністративне затримання складається протокол, в якому зазначається:</p> <ul style="list-style-type: none"> - дата і місце його складання; - посада, прізвище, ім'я та по батькові особи, яка склала протокол; - відомості про особу затриманого; - час і мотиви затримання; - протокол підписується посадовою особою, яка його склала і затриманим; - у разі відмовлення затриманого від підписання протоколу в ньому робиться запис про це; - про місце перебування особи, затриманої за вчинення адміністративного правопорушення, негайно повідомляються її родичі; - на її прохання також власник відповідного підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган. 	<p>Стаття 261 КУпАП</p>
<p>Адміністративне затримання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення може тривати не більше як 3 години, крім випадків прямо визначених законами України.</p>	<p>Стаття 262 КУпАП</p>
<p>Доставляння затриманих до підрозділів ОВС</p>	
<p>Оскільки доставляння є обмеженням особистої свободи правопорушника, то необхідно перед тим, як застосувати цей захід, зробити все необхідне, щоб безпосередньо на місці ретельно розібратися в обставинах правопорушення і вжити відповідних заходів: вимагати припинення правопорушення і винести на місці усне попередження.</p> <p>Якщо умови не дозволяють вжити дієвих заходів на місці, то необхідно затримати правопорушника і доставити його в орган внутрішніх справ з додержанням вимог цього Статуту.</p>	<p>Пункт 251 Статуту ППС</p>

<p>Доставляння правопорушника може застосовуватись з метою:</p> <ul style="list-style-type: none"> - складення протоколу про адміністративне правопорушення в разі неможливості скласти його на місці вчинення правопорушення, якщо складання протоколу є обов'язковим; - встановлення особи порушника і складання протоколу про правопорушення, якщо у порушника немає документів, що посвідчують особу і немає свідків які б могли повідомити необхідні дані про нього. <p>Доставляння правопорушника має бути проведено в можливо короткий строк. Перебування доставленої особи у штабі громадського формування з охорони громадського порядку, приміщення виконавчого органу сільської, селищної ради не може тривати більше як одну годину.</p>	<p>Стаття 259 КУпАП</p>
<p>Перед доставлянням правопорушників працівники патрульно-постової служби міліції зобов'язані роз'яснити, чим зумовлено доставляння їх в орган внутрішніх справ.</p>	<p>Пункт 252 Статуту ППС</p>
<p>Осіб, які знаходяться в громадських місцях у стані сп'яніння, з травмами, в непритомному стані, з симптомами гострих чи інших захворювань внутрішніх органів, гострого отруєння сурогатами алкоголю, наркотичного сп'яніння, після епілептичного припадку, з інфекційними захворюваннями, жінок з явними ознаками вагітності, а також в інших випадках важкого стану таких осіб, порядком на місце негайно викликається швидка медична допомога для вирішення питання щодо їх госпіталізації в медичні заклади охорони здоров'я.</p>	<p>Пункт 254 Статуту ППС</p>
<p>Перед посадкою в автомобіль проводиться зовнішній огляд одягу і речей осіб, які перебувають у стані сп'яніння, з метою вилучення у них предметів, що можуть бути використані для нападу на працівників міліції, заподіяння шкоди собі чи іншим особам, які перебувають в салоні автомобіля.</p>	<p>Пункт 258 Статуту ППС</p>
<p>Під час доставляння правопорушника до міліції у пішому порядку, конвой з собакою прямує за конвойованим на відстані 3 метрів, забезпечує нагляд за ним, при цьому між конвоїром, собакою і конвойованим не повинні знаходитись інші учасники наряду. Собака по команді «Поряд», «Охороняй» прямує зліва на короткому поводку без намордника.</p>	<p>Пункт 192 Статуту ППС</p>
<p>Застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і вогнепальної зброї</p>	
<p>Міліція має право застосовувати заходи фізичного впливу, спеціальні засоби і вогнепальну зброю. Застосуванню сили, спеціальних засобів і вогнепальної зброї повинно передувати попередження про намір їх використання, якщо дозволяють обставини. Без попередження фізична сила, спеціальні засоби і зброя можуть застосовуватись, якщо виникла безпосередня загроза життю або здоров'ю громадян чи працівників міліції</p>	<p>Стаття 12 Закону України «Про міліцію», пункт 200 Статуту ППС</p>
<p>Попередження може бути зроблене голосом, а при значній відстані або зверненні до великої групи людей – через гучномовні установки, підсилювачі мови, і в кожному випадку бажано на рідній мові осіб, проти яких ці засоби будуть застосовуватись, та українською і російською мовами не менше як два рази з наданням часу, достатнього для припинення правопорушення.</p>	<p>Пункт 201 Статуту ППС</p>
<p>Перед застосуванням зброї працівник міліції крім випадків, коли його життю або життю і здоров'ю громадян загрожує безпосередньо небезпека, повинен зробити попередження про намір її застосувати окликом «Стій! Стріляти буду» і пострілом вгору.</p>	<p>Пункт 218 Статуту ППС</p>

<p>Без попередження зброя може бути застосована при раптовому або озброєному нападі, нападі з використанням бойової техніки, транспортних засобів, літальних апаратів, при втечі з під варти із зброєю, або з використанням транспортних засобів, а також для визволення заручників.</p>	<p>Пункт 219 Статуту ППС</p>
<p>У разі неможливості уникнути застосування спеціальних засобів воно не повинно перевищувати міри, необхідної для виконання покладених на міліцію обов'язків, і має зводити до мінімуму можливість заподіяння шкоди здоров'ю правопорушників та інших громадян.</p> <p>При заподіянні шкоди необхідно забезпечити надання необхідної допомоги потерпілим в найкоротший строк, а також повідомити лікаря або медичний заклад про те, який засіб застосовано в кожному конкретному випадку. Після застосування спеціальних засобів проводиться огляд приміщень і місцевості з метою виявлення потерпілих, а також збирання засобів, що не спрацювали, а при необхідності - дегазація.</p> <p>Про застосування фізичної сили, спеціальних засобів примусу працівник міліції рапортом доводить до відома безпосереднього начальника.</p>	<p>Пункт 215 Статуту ППС</p>
<p>Працівники міліції мають право застосовувати заходи фізичного впливу, в тому числі прийоми рукопашного бою, для припинення правопорушень, подолання протидії законним вимогам міліції, яка здійснюється із застосуванням сили щодо працівників міліції або інших осіб, якщо інші способи були застосовані та не забезпечили виконання покладених на міліцію обов'язків.</p>	<p>Стаття 13 Закону України «Про міліцію»</p>
<p>Працівники міліції мають право застосовувати наручники, гумові кийки, засоби зв'язування, сльозоточиві речовини, світлозвукові пристрої відволікаючої дії, пристрої для відкриття приміщень і примусової зупинки транспорту, водомети, бронемашини та інші спеціальні і транспортні засоби, а також використовувати службових собак у таких випадках:</p> <ul style="list-style-type: none"> - для захисту громадян і самозахисту від нападу та інших дій, що створюють загрозу їх життю або здоров'ю; - для припинення масових безпорядків і групових порушень громадського порядку; - для відбиття нападу на будівлі, приміщення, споруди і транспортні засоби, незалежно від їх належності, або їх звільнення в разі захоплення; - для затримання і доставки в міліцію або в інше службове приміщення осіб, які вчинили правопорушення, а також для конвоювання і тримання осіб, затриманих і підданих арешту, взятих під варту, якщо зазначені вище особи чинять опір працівникам міліції або якщо є підстави вважати, що вони можуть вчинити втечу чи завдати шкоди оточуючим або собі; - для припинення масового захоплення землі та інших дій, що можуть призвести до зіткнення груп населення, а також діянь, які паралізують роботу транспорту, життєдіяльності населених пунктів, посягають на громадський спокій, життя і здоров'я людей; - для припинення опору працівникові міліції та іншим особам, які виконують службові або громадські обов'язки по охороні громадського порядку і боротьбі зі злочинністю; - для звільнення заручників. <p>Вид спеціального засобу, час початку та інтенсивність його застосування визначаються з урахуванням обстановки, що склалася, характеру правопорушення і особи правопорушника. Повний перелік спеціальних засобів, а та</p>	<p>Стаття 14 Закону України «Про міліцію»</p>

кож правила їх застосування встановлюються Кабінетом Міністрів України за висновком Міністерства охорони здоров'я України і Генеральної прокуратури України і публікуються в засобах масової інформації.	
Працівник міліції має право оголосити вогнепальну зброю і привести її у готовність, якщо вважає, що в обстановці, яка склалася, можуть виникнути підстави для її застосування. Спроба особи, яку затримує працівник міліції із вогнепальною зброєю в руках, наблизитись до нього, скоротивши при цьому визначену ним відстань, чи доторкнутись до зброї, дають працівникові право застосувати вогнепальну зброю.	Стаття 15-1 Закону України «Про міліцію»
При застосуванні наручників необхідна періодична (не рідше, ніж через 2 години) перевірка стану фіксації замків.	Пункт 212 Статуту ППС
Рішення про застосування газових пістолетів і балончиків працівники органів, підрозділів і установ внутрішніх справ приймають самостійно.	Пункт 214 Статуту ППС
Застосування службових собак	
При охороні громадського порядку використовуються службові собаки, які пройшли відповідний курс дресирування, визнані придатними для службового користування і перебувають у штатах підрозділів службового собаківництва.	Пункт 181 Статуту ППС
Право застосування службових собак надається працівникам міліції, які несуть з ними службу. Службові собаки використовуються на довгому і короткому поводках, в наморднику і без нього, виходячи з конкретної ситуації, що склалася.	Пункт 182 Статуту ППС
Забороняється патрулювання з службовими собаками без намордника у місцях з масовим перебуванням людей, у поїздах, а також передавати собак іншим особам і залишати їх без нагляду під час патрулювання.	Пункт 183 Статуту ППС
Під час патрулювання собака повинен знаходитись зліва на короткому поводку і без намордника.	Пункт 187 Статуту ППС
Використанню собаки, за винятком необхідності відбиття раптового нападу на працівника міліції та звільнення заручників, має передувати попередження про це. Попередження може бути зроблене голосом, а при значній відстані або зверненні до великої групи людей - через гучномовні установки, підсилювачі мови і в кожному випадку бажано рідною мовою осіб, проти яких ці засоби застосовуються, та українською і російською мовами не менш як 2 рази за наданням часу, достатнього для припинення правопорушення.	Пункт 188 Статуту ППС
При затриманні злочинця працівник міліції, який застосував собаку, в разі заподіяння нею укусів затриманому повинен подати йому першу медичну допомогу.	Пункт 190 Статуту ППС
Обмеження на застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і вогнепальної зброї	
Слід, щоб при будь-якому застосуванні сили для охорони порядку в ході публічного зборів дотримувалися наступні принципи: • там, де можливе застосування перцевого газу чи іншої хімічної речовини дратівної дії, необхідно передбачити процедури санобробки; • використання патронів з малою енергетикою (відомих також як патрони з циліндричними кулями або пластикові / гумові кулі), водометів та інших силових засобів стримування натовпу, має суворо регулюватися законом. За жодних обставин не слід застосовувати силу проти людей, які не мають можливості залишити місце події.	Пункт 144 Керівних принципів по свободі мирних зібрань

<p>Забороняється застосовувати заходи фізичного впливу, спеціальні засоби і вогнепальну зброю до жінок з явними ознаками вагітності, осіб похилого віку або з вираженими ознаками інвалідності та малолітніх, крім випадків вчинення ними групового нападу, що загрожує життю і здоров'ю людей, працівників міліції, або збройного нападу чи збройного опору.</p> <p>У разі неможливості уникнути сили вона не повинна перевищувати міри, необхідної для виконання покладених на міліцію обов'язків і має зводитись до мінімуму можливості завдання шкоди здоров'ю правопорушників та інших громадян. При завданні шкоди міліція забезпечує подання необхідної допомоги потерпілим в найкоротший строк.</p>	<p>Стаття 12 Закону України «Про міліцію»</p>
<p>Забороняється застосовувати і використовувати вогнепальну зброю при значному скупченні людей, якщо від цього можуть постраждати сторонні особи.</p>	<p>Стаття 15 Закону України «Про міліцію»</p>
<p>Забороняється застосування спеціальних засобів, сльозоточивих речовин і вибухових пристроїв у приміщеннях і виробництвах, пов'язаних з виготовленням продукції із вибухових і легкозаймистих речовин, у дитячих та лікувальних закладах.</p>	<p>Пункт 204 Статуту ППС</p>
<p>Світлошумові засоби відволікаючої дії застосовуються на відстані, не ближче двох метрів від людини.</p>	<p>Пункт 206 Статуту ППС</p>
<p>При застосуванні сльозоточивих речовин забороняється прицільна стрільба по правопорушниках, розкидання і відстрілювання гранат у натовп, повторне застосування їх в межах зони ураження, в період дії цих речовин. «Черемуха – 1», «Черемуха – 4», «Черемуха – 12», «Сирень – 3», «Облако», застосовуються тільки на відкритій місцевості.</p>	<p>Пункт 207 Статуту ППС</p>
<p>Водомети застосовуються для розосередження учасників масових безпорядків при температурі атмосферного повітря не нижче 0 градусів за Цельсієм.</p>	<p>Пункт 208 Статуту ППС</p>
<p>Патрони з гумовою кулею ударної непроникливої дії («Волна-Р») відстрілюються з допомогою спеціального карабіна на відстані не ближче 40 метрів від людини і тільки по нижній частині ніг.</p>	<p>Пункт 209 Статуту ППС</p>
<p>Забороняється застосування малогабаритних підривних устроїв «Ключ», «Імпульс» для відкриття приміщень, захоплених правопорушниками, де перебувають заручники.</p>	<p>Пункт 210 Статуту ППС</p>
<p>Забороняється завдання ударів кийком:</p> <ul style="list-style-type: none"> - гумовим - по голові, шиї, ключичній ділянці, животу, статевих органах; - пластиковим типу «тонфа» - по голові, шиї, сонячному сплетінню, ключичній ділянці, низу живота, статевих органах, нирках, копчику. 	<p>Пункт 211 Статуту ППС</p>
<p>Бронемашини використовуються тільки при проведенні операції по затриманню озброєних злочинців, ліквідації масових безпорядків і групових порушень громадського порядку.</p>	<p>Пункт 17 Статуту ППС</p>
<p>Підготовка до проведення масових заходів</p>	
<p>Уряди повинні забезпечити, щоб співробітники правоохоронних органів пройшли відповідну підготовку з методики підтримки порядку під час публічних зборів. Слід, щоб у результаті такого навчання співробітники правоохоронних органів набували навичок дій, здатних попередити ескалацію насильства і звести конфлікт до мінімуму, а також навичок «м'якого впливу» шляхом переговорів та медіації. У програму навчання слід включити і питання дотримання відповідних прав людини, а також навички управління проведенням поліцейських операцій і їх планування з акцентом на забезпечення максимально можливого обмеження застосування сили.</p>	<p>Пункт 117 Керівних принципів по свободі мирних зібрань</p>

<p>Підготовка особового складу до несення служби полягає у проведенні інструктажів, репетицій і тренувань. В необхідних випадках проводяться спеціальні заняття з особовим складом органів внутрішніх справ, військовими підрозділами і представниками формувань громадськості.</p> <p>Вивчаються нормативні акти, що регламентують права, обов'язки, правила поведінки учасників, їх відповідальність за порушення правил і громадського порядку, а також найбільш ефективні засоби і прийоми несення служби, в тому числі при виникненні надзвичайних обставин.</p>	<p>Пункт 315 Статуту ППС</p>
<p>Напередодні масового заходу, безпосередньо на місці його проведення здійснюються репетиції і тренування. При цьому уточнюються завдання, розставлення нарядів, перевіряється реальність встановлених строків розгортання сил, відпрацьовуються питання взаємодії нарядів міліції, військ та інших залучених сил на випадок виникнення надзвичайних обставин.</p>	<p>Пункт 317 Статуту ППС</p>
<p>Репетиції та тренування всього особового складу служби охорони громадського порядку і безпеки проводяться за умов максимально наближених до реальної дійсності з метою відпрацювання тактики дій на випадок виникнення групових порушень громадського порядку та інших надзвичайних обставин.</p>	<p>Пункт 318 Статуту ППС</p>
<p>Для забезпечення громадського порядку та безпеки під час проведення масових заходів керівниками органів внутрішніх справ повинно залучатися реально необхідна кількість сил та засобів. Наряди вводяться в дію по мірі здійснення заходу, а коли мине потреба - негайно знімаються та виводяться у резерв.</p>	<p>Пункт 305 Статуту ППС</p>
<p>У день проведення масового заходу керівники проводять перевірку наявності особового складу та стан його екіпіровки, інструктажі старших самостійних груп та всього особового складу, при цьому повідомляють про можливі зміни в проведенні масового заходу та забезпечують розподіл працівників міліції та технічних засобів, при можливості встановлюють зв'язок з організаторами проведення масового заходу.</p>	<p>Пункт 306 Статуту ППС</p>
<p>Управління особовим складом</p>	
<p>Слід чітко визначити структуру командування діями поліції.</p>	<p>Пункт 121 Керівних принципів по свободі мирних зібрань</p>
<p>Керування силами і засобами в період підготовки і проведення масових заходів здійснюється спеціально призначеними працівниками або оперативним штабом. Вони можуть бути нерухомими або рухомими.</p>	<p>Пункт 313 Статуту ППС</p>
<p>Чисельність і склад оперативного штабу визначається в залежності від характеру, масштабу і значення масового заходу, що проводиться.</p> <p>У його складі передбачається:</p> <ul style="list-style-type: none"> - оперативна група для забезпечення керування силами і засобами; - група карного розшуку, державної служби по боротьбі з економічними злочинами, слідства; - служби ДАІ, зв'язку, протипожежна і медична; - група інформації; - група документування; - група розбирання з затриманими правопорушниками. 	<p>Пункт 314 Статуту ППС</p>
<p>У підготовчий період, здійснюється рекогносцировка місцевості в районі проведення масового заходу, у процесі якої вивчаються особливості території, маршрутів руху транспорту і пішоходів, визначаються порядок проходження,</p>	<p>Пункт 310 Статуту ППС</p>

<p>пункти збору, висадки та розміщення людей, місць стоянки транспорту, необхідність тимчасових змін в організації руху транспорту, встановлюються межі зон, секторів, ділянок, необхідна кількість сил і засобів, місце розміщення оперативного штабу, резервів, шляхи пересування сил при маневруванні.</p> <p>Розробляються та уточнюються:</p> <ul style="list-style-type: none"> - місця встановлення показників, пересувних бар'єрів, канатів, автомобілів та військової техніки для огороження території; - організація охорони громадського порядку у місцях формування колон, збору глядачів і учасників після закінчення заходу; 	
<p align="center">Обмеження свободи пересувань</p>	
<p>Слід забезпечити фізичну безпеку усіх сторін.</p>	<p align="center">Пункт 120 Керівних принципів по свободі мирних зібрань</p>
<p>При проведенні масових заходів, крім нарядів, використовуються ланцюжки (Ц-Λ), групи супроводження (ГС), наряди, які несуть службу на постах спостереження (ПС), резерв (Р), групи застосування спеціальних засобів (ГЗСЗ), загородження.</p>	<p align="center">Пункт 319 Статуту ППС</p>
<p>Громадяни, які проживають або працюють в зоні оточення, пропускаються до місця проживання після пред'явлення паспорта або іншого документа, який посвідчує особу, а до місця роботи - за спеціальними перепустками.</p> <p>Забороняється пропускати в зону оточення:</p> <ul style="list-style-type: none"> - осіб, які мають при собі зброю; - громадян у стані сп'яніння, які мають при собі спиртні напої. В зону оточення можуть пропускатися особи, які прямують з портфелями, чемоданами або пакунками до місця проживання або роботи. <p>У цьому випадку вони проходять до місця призначення тільки через контрольно-пропускні пункти, при необхідності - у супроводі працівника міліції.</p>	<p align="center">Пункт 339 Статуту ППС</p>
<p align="center">Дії під час масових заходів</p>	
<p>Правоохоронним органам не слід вдаватися до примусового припинення зібрань, якщо вони проходять мирно. Примусове припинення зборів слід застосовувати лише в самому крайньому випадку.</p>	<p align="center">Пункт 137 Керівних принципів по свободі мирних зібрань</p>
<p>У разі, якщо замість запланованого зібрання з невеликою кількістю учасників в день його проведення учасників виявляється набагато більше через несподівано великий приплив людей, правоохоронним органам слід надати сприяння проведенню таких зборів і ставитися до такого зібрання як до законного, за умови збереження його мирного характеру.</p>	<p align="center">Пункт 134 Керівних принципів по свободі мирних зібрань</p>
<p>Під час проведення масового заходу патрульно-постові наряди зобов'язані:</p> <ul style="list-style-type: none"> - проявляти виняткову передбачливість та витримку при несенні служби, в різних ситуаціях діяти спокійно та впевнено, особливо під час припинення порушень громадського порядку; - виводити з місця проведення масового заходу осіб, які перебувають у стані сп'яніння та інших правопорушників; 	<p align="center">Пункт 308 Статуту ППС</p>

<p>Під час проведення масового заходу особовий склад підрозділів патрульно-постової служби зобов'язаний:</p> <p>а) виявляти особливу обачність та витримку при несенні служби, за будь-яких умов діяти спокійно та впевнено, запобігаючи тим самим виникненню паніки та порушенням громадського порядку;</p> <p>б) знаходитись відповідно до плану розставлення особового складу у встановленому місці і без спеціального дозволу не залишати доручену ділянку служби;</p>	<p>Пункт 339 Статуту ППС</p>
<p>Не слід обмежувати проведення фото-і відеозйомки (що здійснюється поліцією і учасниками), але зберігання даних може бути розцінено як порушення права на недоторканність приватного життя. Не слід перешкоджати проведенню учасниками зборів та іншими третіми сторонами фото-або відеозйомки поліцейських операцій по охороні порядку, а будь-яка вимога поліції передати їй відзняті кадри підлягає попередньому розгляду в суді.</p>	<p>Пункт 129 Керівних принципів по свободі мирних зібрань</p>
<p>Співробітникам правоохоронних органів слід проводити різницю між учасниками, чиї дії носять мирний характер, і учасниками, налаштованими на насильницькі дії. А ні окремі поодинокі прояви насильства, а ні насильницькі дії деяких учасників в ході демонстрації не є самі по собі достатньою підставою для автоматичного обмеження дій мирних учасників зборів.</p>	<p>Пункт 125 Керівних принципів по свободі мирних зібрань</p>
<p>Примусове припинення зборів не слід застосовувати у випадках, коли:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Мають місце агресивні дії з боку невеликої групи учасників зборів. У такій ситуації слід вжити заходів відносно цих конкретних осіб; • На збори, які, в цілому, проходить мирно, проникають провокатори. У такому випадку, замість дострокового або примусового припинення зборів або оголошення їх незаконними, органам влади слід вжити відповідних заходів для видалення таких провокаторів. 	<p>Пункт 139 Керівних принципів по свободі мирних зібрань</p>
<p>Якщо примусове припинення зборів представляється необхідним, то будь-яке втручання з боку поліції має передувати ясним і добре чутним попередженням на адресу організаторів і учасників зібрання. Учасникам також слід дати достатньо часу на те, щоб вони могли розійтися до початку такого втручання. Поліція також може попросити розійтися осіб, що представляють треті сторони (спостерігачів, журналістів, фотографів), але не слід перешкоджати тому, щоб вони спостерігали і записували дії поліції.</p>	<p>Пункт 140 Керівних принципів по свободі мирних зібрань</p>
<p>В разі проведення несанкціонованого масового заходу наряди патрульно-постової служби спільно з іншими силами здійснюють такі заходи:</p> <ul style="list-style-type: none"> - проводять попереджувальну роботу з організаторами та учасниками цього заходу до його припинення; роз'яснюють їм положення чинного законодавства з питання їх відповідальності за його порушення; - в разі не виконання їх законних вимог, з урахуванням обставин, що склалися, вживають заходів до затримання організаторів або активних учасників, які порушують громадський порядок та вчиняють протиправні дії; - вживають необхідних заходів до фіксації протиправних діянь інших учасників проведення цього заходу та їх документування і встановлення свідків; 	<p>Пункт 340 Статуту ППС</p>

<p>Припинення і ліквідація групових порушень громадського порядку здійснюються рішучими діями патрульно-постових нарядів шляхом поділу на-товпу на дрібні групи, відокремлення їх одна від іншої, відтиснення і розсіяння. Одночасно вживаються заходи для виявлення організаторів і активних учасників безпорядків.</p>	<p>Пункт 298 Статуту ППС</p>
<p>Арешти не можна здійснювати виключно з метою припинення участі певної особи у зборах або з метою недопущення такої участі. Арешти під час зборів припустимі лише щодо осіб, чия поведінка створює явну і безпосередню за-грозу вчинення насильницьких дій.</p>	<p>Пункт 127 Керівних принципів по свободі мирних зібрань</p>
<p>Під час припинення правопорушень в місцях скупчення людей, а також при затриманні організаторів та активних учасників групових порушень громадсь-кого порядку патрульно-постові наряди повинні виявляти обережність і пере-сторогу, враховуючи можливу негативну реакцію присутніх громадян, щоб своїми діями не викликати ускладнення обстановки. Затримані організатори та активні учасники групових порушень громадського порядку негайно відправляються у зачинених машинах до міліції.</p>	<p>Пункт 299 Статуту ППС</p>
<p>У ситуаціях, коли негайне затримання організаторів та активних учасників безпорядків неможливе або небажане, наряди міліції обмежуються встанов-ленням їх осіб для наступного нагляду і затримання у найбільш придатний для цього час.</p>	<p>Пункт 300 Статуту ППС</p>
<p>Органи влади зобов'язані планувати свої дії таким чином, щоб забезпечити за-триманим першу допомогу і задоволення мінімальних потреб (у воді та їжі), на-дати можливість консультацій з адвокатами, і забезпечити роздільне утримання дорослих і неповнолітніх, а також жінок і чоловіків. Крім того, неповнолітнім слід надати можливість зв'язатися з одним із батьків або з законним опікуном.</p>	<p>Пункт 128 Керівних принципів по свободі мирних зібрань</p>

ТЕКСТИ НОРМАТИВНИХ ДОКУМЕНТІВ, ЩО РЕГЛАМЕНТУЮТЬ ДІЇ ПРАВООХОРОНЦІВ ПІД ЧАС МИРНИХ ЗІБРАНЬ

О. Мартиненко, експерт-поліцейст

КЕРІВНІ ПРИНЦИПИ ПО СВОБОДІ МИРНИХ ЗІБРАНЬ

БДІПЛ ОБСЄ 2007 р.

(ВИТЯГ)

5. Права та обов'язки співробітників правоохоронних органів

115. На державі лежить позитивний обов'язок щодо прийняття обґрунтованих і належних заходів, щоб учасники законних демонстрацій не побоювалися застосування фізичного насильства (див. пункти 26-29). Співробітники правоохоронних органів зобов'язані не тільки визнавати основні права людини, але і забезпечувати позитивний захист цих прав. Зокрема, держава несе позитивний обов'язок щодо захисту права на життя (Стаття 2 ЄКПЛ), і позивачу з приводу порушення Статті 2 досить лише довести, що державні органи не вжили для усунення такого ризику всіх заходів, які було б розумно застосувати в даних обставинах.

116. У процесі реалізації законодавства про свободу мирних зібрань слід також враховувати питання прав, здоров'я і безпеки співробітників поліції. Крім того, необхідно відзначити, що за своєю природою професійні обов'язки співробітників поліції можуть бути пов'язані з виникненням складних, швидко розвиваються і небезпечних ситуацій, що вимагають миттєвого прийняття рішень. Отже, при оцінці правомірності дій або реакції поліції необхідно спиратися на об'єктивний аналіз всієї сукупності обставин у реальному масштабі часу. У національному законодавстві слід передбачити можливість застосування певних видів захисту, таких як самозахист, за умови дотримання ряду важливих критеріїв (таких як обґрунтованість застосування даної міри, наявність фактичної або неминучої загрози нападу, а також неможливість застосування інших, більш мирних заходів).

Підготовка

117. Уряди повинні забезпечити, аби співробітники правоохоронних органів пройшли відповідну підготовку щодо підтримки порядку під час публічних зборів. Слід, щоб у результаті такого навчання співробітники правоохоронних органів набували навичок дій, здатних попередити ескалацію насильства і звести конфлікт до мінімуму, а також навички «м'якого впливу» шляхом переговорів та медіації. У програму навчання слід включити і питання дотримання відповідних прав людини, а також навички управління проведенням поліцейських операцій і їх планування з упором на забезпечення максимально можливого обмеження застосування сили.

118. В основу навчання співробітників правоохоронних органів слід покласти прийнятий ООН Кодекс поведінки співробітників правоохоронних органів та інші відповідні міжнародні документи в галузі прав людини. У національному законодавстві слід також передбачити норми, якими поліція повинна керуватися в своїх діях, причому такі законодавчі норми слід включити в програму навчання поліції і застосовувати в ході планування заходів щодо зборів з великою кількістю учасників. Аспекти, пов'язані з поінформованістю про можливу різноманітність існуючих думок, слід враховувати при розробці і проведенні курсів підготовки співробітників правоохоронних органів, а також при визначенні і реалізації вживаних ними підходів і практичних методів.

119. Інструкції щодо забезпечення громадського порядку і програми навчання слід періодично переглядати з урахуванням набутого досвіду (наприклад, на основі інформації, отриманої при розборі дій поліції під час зборів, або при появі нових технологій). Слід організувати регулярну перепідготовку співробітників правоохоронних органів. Слід забезпечити як можна більш широке поширення таких норм, а контроль за їх виконанням слід доручити незалежному наглядовому органу, який публікує періодичні звіти і наділений повноваженнями з проведення розслідувань, які дозволяють йому опитувати свідків і вимагати надання документації. Охорона порядку під час зборів - загальні принципи належної практики.

120. Слід забезпечити фізичну безпеку всіх сторін. Це положення підкреслює взаємну відповідальність всіх сторін, що беруть участь в організації мирних зборів і сприяють їх проведенню, а також вимагає створення структурованої системи зв'язку під час проведення зборів.

121. Слід чітко визначити структуру командування діями поліції. Структура командування сприяє ефективній координації дій між співробітниками поліції з одного боку, і між поліцією і організатором зборів - з іншого, а також забезпечує відповідальність за прийняття оперативних рішень. При створенні структури командування можна орієнтуватися не на звання співробітників поліції, а на роль, яку виконує кожен з них.

122. Слід забезпечити міжвідомчий обмін інформацією. Необхідно, щоб під час критичних ситуацій правоохоронні органи та інші служби громадської безпеки (наприклад, пожежна служба і служба швидкої допомоги) могли підтримувати зв'язок і обмінюватися інформацією. Також важливо, щоб організатори зборів робили все можливе для сприяння цим органам у процесі їх реагування на надзвичайні ситуації або злочинну поведінку. Забезпеченню каналів зв'язку може допомогти ретельне міжвідомче планування дій у надзвичайних обставинах.

123. Слід, щоб співробітників поліції легко було відрізнити, включаючи особисті розпізнавальні знаки. На форменому одязі та (або) головних уборах співробітники поліції повинні мати або носити будь-які розпізнавальні знаки (наприклад, таблички з ім'ям або номером), причому вони не мають права знімати або приховувати такі розпізнавальні знаки або перешкоджати іншим особам читати такі знаки під час зборів.

124. Співробітникам правоохоронних органів слід проводити відмінність між учасниками зібрання, і тими, хто в них не бере участь. Підтримання порядку в ході публічних зібрань слід здійснювати з урахуванням того, що в безпосередній близькості від місця проведення зборів можуть перебувати особи, які в ньому не беруть участь (наприклад, перехожі або спостерігачі).

125. Співробітникам правоохоронних органів слід проводити відмінність між учасниками, чиї дії носять мирний характер, і учасниками, налаштованими на насильницькі дії. Ні окремі поодинокі прояви насильства, ні насильницькі дії деяких учасників в ході демонстрації не є самі по собі достатньою підставою

для автоматичного обмеження дій мирних учасників зборів. Отже, під час затримання учасників або примусового припинення зборів (що є крайнім заходом) співробітникам правоохоронних органів не слід ставитися до того чи іншого скупчення людей як до однорідної маси (див. пункти 137-140).

126. Слід встановити регламентований порядок дій при затриманні, обшуку, взяття під варту або арешт учасників зборів. Вкрай важливо, щоб держави встановили чіткий порядок передбачуваних дій при здійсненні законного арешту і обшуку або арешту учасників зборів. У ці документи слід включити інструкції про те, в яких ситуаціях такі заходи прийнятні або неприйнятні, як їх слід здійснювати, а також які дії припустимі відносно заарештованих. При розробці таких документів слід враховувати положення статті 9 МПГПП і статті 5 ЄКПЛ, які гарантують право на свободу. Масових арештів слід уникати, проте в ході публічних зборів можуть виникнути ситуації, коли виробництво значного числа арештів може бути визнано необхідним. При цьому не слід піддавати позбавлення волі велика кількість учасників лише на тій підставі, що у поліції не вистачає коштів для виробництва індивідуальних арештів, так як забезпечення достатніх ресурсів входить до позитивне зобов'язання держав-учасниць щодо захисту права на свободу зібрань.

127. Обмеження, що застосовуються до окремих осіб під час зборів, можуть призвести до порушення їх прав на свободу і на свободу пересування. Поліції не слід зупиняти і обшукувати окремих осіб за відсутності обґрунтованих підозр про те, що дані особи вчинили, вчиняють або збираються зробити якесь правопорушення. Арешти не можна виробляти виключно з метою припинення участі певної особи у зборах або з метою недопущення такої участі. Арешти під час зборів припустимі лише щодо осіб, чия поведінка створює явну і безпосередню загрозу вчинення насильницьких дій.

128. Відповідні органи влади зобов'язані планувати свої дії таким чином, щоб забезпечити затриманим першу допомогу і задоволення мінімальних потреб (у воді та їжі), надати можливість консультацій з адвокатами, і забезпечити роздільне утримання дорослих і неповнолітніх, а також жінок і чоловіків. Крім того, неповнолітнім слід надати можливість зв'язатися з одним із батьків або з законним опікуном. Недозволені методи поводження з затриманими під час їх тримання під вартою заборонені. За відсутності достатньої кількості приміщень для утримання всіх заарештованих осіб, їх слід звільнити, за умови, що таке звільнення не створить загрозу суспільній безпеці. Необхідно передбачити інструкції, максимально обмежують термін утримання під вартою.

129. Не слід обмежувати проведення фото-і відеозйомки (виробленої поліцією і учасниками), але зберігання даних може бути розцінено як порушення права на недоторканність приватного життя. Поліції дозволяється проведення фото-і відеозйомки учасників в ході публічного зборів. Однак, якщо спостереження за окремими особами в громадському місці з метою впізнання не обов'язково є утиском їхнього права на приватне життя, то запис таких даних і систематична обробка або постійне зберігання таких записів можуть бути розцінені як порушення права на недоторканність приватного життя. Більш того, проведення фото-або відеозйомки зборів з метою збору інформації може стати перешкодою для реалізації свободи зібрань окремими особами, а тому на постійній основі таку зйомку проводити не слід. Не слід перешкоджати проведенню учасниками зборів та іншими третіми сторонами фото-або відеозйомки поліцейських операцій по охороні порядку, а будь-яка вимога поліції передати їй відзняті кадри підлягає попередньому розгляду в суді.

130. Слід, щоб загальноприйнятою практикою став розбір дій співробітників правоохоронних органів (особливо після зборів з нестандартним ходом розвитку подій). Організаторів зборів слід запрошувати для участі в нарадах з розбору дій співробітників правоохоронних органів в ході минулого публічного зборів. У процесі такого розбору корисно торкнутися ряду конкретних проблем, до яких відносяться:

- дотримання прав людини;
- охорона здоров'я та забезпечення безпеки;
- наслідки даного зібрання для місцевого населення;
- планування та оцінка ризику до проведення зборів;
- система зв'язку;
- питання командування і прийняття рішень;
- тактика;
- дії, що заслуговують заохочення;
- побоювання і проблеми, що викликають занепокоєння;
- ресурси;
- оснащення;
- потреби в навчанні;
- засоби масової інформації.

131. Співробітникам правоохоронних органів слід мати доступ до професійної психологічної допомоги. У деяких випадках співробітники правоохоронних органів стикаються з емоційними, фізичними та психологічними наслідками критичних ситуацій або посттравматичних стресів. У таких випадках правоохоронним органам слід мати можливість звертатися за допомогою до професійних психологів для проведення індивідуальних бесід з розбору дій співробітників.

Регулювання мирних зібрань, організованих з недотриманням закону

132. Не завжди слід використовувати повноваження, що передбачають втручання в проведення зборів. Наявність у правоохоронних органів повноважень, що передбачають можливість втручання та примусового припинення зборів, який проводиться з порушенням закону, або можливість застосування сили не означає, що такі повноваження слід використовувати завжди. У разі мирного перебігу зборів, організованих з порушенням чинного законодавства, невтручання або активне сприяння проведенню таких зборів може виявитися найкращим способом забезпечити його мирний результат. У багатьох випадках примусове припинення зборів може створити більше складнощів з точки зору забезпечення правопорядку, ніж якби поліція пішла назустріч організаторам зборів і посприяла його проведенню. Після зборів завжди залишається можливість притягнути винних у порушенні закону до відповідальності.

133. Реакція правоохоронних органів має бути сумірною. У розпорядженні відповідних державних органів є широкий вибір варіантів реагування (в тому числі допустити проведення зборів з порушенням закону і вступити в переговори з його організатором); причому цей вибір не зводиться лише до невтручання або примусовому виконанню раніше накладених обмежень з одного боку, і до дострокового або примусового припинення зборів - з іншого.

134. Мирні збори, які проводяться з недотриманням встановлених законом попередніх вимог або зі значними відхиленнями від умов, зазначених у повідомленні. Якщо організатор не забезпечує виконання яких обов'язкових попередніх умов проведення зборів (включаючи вимога про належне оформлення повідомлення, а також обов'язкові і співмірні обмеження, встановлені на законній підставі), або відмовляється їх виконувати, він може підлягати судовому переслідуванню. Тим не менш, правоохоронним органам слід по мірі можливості надати сприяння проведенню таких зборів. У разі, якщо замість запланованого зібрання з невеликою кількістю учасників в день його проведення учасників виявляється набагато більше через несподівано великого припливу людей, правоохоронним органам слід сприяти проведенню таких зборів і ставитися до таких зборів як законних, за умови збереження його мирного характеру.

135. Мирні зібрання, які переслідують завідомо незаконні цілі. Не слід допускати, щоб зміст або основна ідея того чи іншого зібрання слугували підставою для його віднесення до розряду незаконних заходів, однак проблема ускладнюється у тому випадку, якщо вираз даної думки становить кримінальний злочин або може бути розцінена як підбурювання до вчинення злочину. Якщо той чи інший виступаючий на зборах навмисно провокує людей на вчинення насильницьких дій, він може бути заарештований за підбурювання, але можливість такого арешту неминуче повинна залежати від оцінки конкретних обставин, в тому числі від того, чи був перевищений високий поріг допустимості, передбачений владою для такого роду правопорушень. Думка про правомірність накладення обмежень на зібрання лише на тій підставі, що вони переслідують незаконні цілі, небезпечно наближається до положення про правомірність обмеження зібрань на основі їх ідейного змісту (див. також пункти 39 і 74). У будь-якому випадку критерієм для оцінки правомірності обмеження має бути наявність безпосередньої загрози застосування насильства. Ця теза ілюструють наступні приклади мирних зібрань: • Збори, що закликають до ненасильницького зміни законодавства або конституції. Є дві основні умови, при дотриманні яких заклики до таких змін можуть бути визнані законними: «по-перше, використовувані в цих цілях засоби повинні бути законними і демократичними; та, по-друге, пропонована зміна повинна відповідати основним принципам демократії». Заклики до негайного і насильницького повалення конституційного ладу можуть бути достатньою підставою для обмеження зборів, тоді як збори, що закликає до ненасильницького зміни конституційного ладу, підлягає захисту з боку державних органів.

- Протести проти депортації нелегальних іммігрантів. Такі зібрання не слід оголошувати незаконними лише на тій підставі, що вони підтримують права осіб, які порушують імміграційне законодавство.

- Публічні збори, в ході яких звучать висловлювання з виразом ненависті. Зазвичай у відношенні усних виступів та інших форм вираження думок діють гарантії, закріплені у статті 19 МПГПП і статті 10 ЄКПЛ. Такі гарантії діють навіть у відношенні вираження думок, які ворожі по відношенню до інших осіб, груп, певним верствам суспільства або містять образи на їх адресу. Однак, у відповідності зі Статтею 20 МПГПП, «будь-який виступ на підтримку національної, расової чи релігійної ненависті, що являє собою підбурювання до дискримінації, ворожнечі або насильства, повинен бути заборонений законом». Принцип 4 Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи № R (97) 20 також встановлює, що окремі випадки вираження ненависті «можуть бути настільки образливими для окремих осіб і груп населення, що виводять себе за рамки правового захисту, що надається Статтею 10 Європейської Конвенції з прав людини іншим формам самовираження. Це відбувається, коли виступи з виразом ненависті спрямовані на підірив прав і свобод, закладених у Конвенції, або на їх обмеження в перевищення передбачених Конвенцією меж ». Навіть у цих випадках використання таких виразів учасниками зборів не означає, що збори з мирного перетворилося в немирних або незаконне, і замість примусового припинення усього зібрання органу регулювання слід вдатися лише до арешту окремих винних осіб. • Демонстрації на підтримку військових дій проти іншої суверенної держави. Такі зібрання не слід вважати незаконними, навіть якщо ведення таких військових дій кваліфікується міжнародним правом як незаконне. Мирні зібрання, які переростають в немирні.

136. Ненасильницькі збори можуть переростати в зібрання із застосуванням насильства. Якщо на будь-якій стадії мирного зібрання має місце проголошення незаконних намірів, то таке зібрання може з мирного перетворитися в немирне (що позбавляє його права на захист, передбачений законодавством з прав людини), і (або) із законного стати незаконним (що дає підстави для його примусового припинення із застосуванням розмірних засобів). Однак самі по собі протизаконні висловлювання з боку учасників зборів (в усній або письмовій формі) не є підставою для пере kwalіфікації мирного статусу зборів в немирний, у зв'язку з чим замість примусового припинення усього зібрання будь-яке втручання також слід обмежити арештом конкретних учасників.

Примусове припинення зібрань

137. Правоохоронним органам не слід вдаватися до примусового припинення зібрань, якщо вони проходять мирно. Примусове припинення зборів слід застосовувати лише в самому крайньому випадку, причому відповідно до правил, попередньо розробленими з урахуванням міжнародних норм. Ці правила не обов'язково включати в законодавство, проте їх слід закріпити у вигляді інструкцій для національної поліції, а в законодавстві слід передбачити вимогу про розробку таких інструкцій.

138. У таких інструкціях слід чітко визначити обставини, що вимагають примусового припинення зібрань, а також вказати осіб, які мають право віддавати наказ про примусове припинення зборів (наприклад, співробітники поліції не нижче певного звання). Примусове припинення зборів слід проводити лише в тому випадку, якщо співробітники правоохоронних органів вжили всіх розумних заходів для сприяння зборам і для його захисту від шкоди (включаючи, наприклад, утихомирення вороже налаштованих глядачів, що загрожують застосуванням насильства), а також, якщо існує пряма загроза насильницьких дій.

139. Таким чином, примусове припинення зборів не слід застосовувати у випадках, коли:

- мають місце агресивні дії з боку невеликої групи учасників зборів. У такій ситуації слід прийняти заходи відносно цих конкретних осіб;
- на збори, які, в цілому, проходить мирно, проникають провокатори. У такому випадку, замість дострокового або примусового припинення зборів або оголошення його незаконним, органам влади слід вжити відповідних заходів для видалення таких провокаторів;
- збори вважається незаконним, коли організатор не виконав встановлених законом попередніх умов, коли збори проводяться в явно незаконних цілях, або коли на зборах присутній заборонена організація.

140. Якщо примусове припинення зборів представляється необхідним, то будь-яке втручання з боку поліції має передувати ясним і добре чутним попередженням на адресу організаторів і учасників зібрання. Учасникам також слід дати достатньо часу на те, щоб вони могли розійтися до початку такого втручання. Поліція також може попросити розійтися осіб, що представляють треті сторони (спостерігачів, журналістів, фотографів), але не слід перешкоджати тому, щоб вони спостерігали і записували дії поліції. Застосування сили.

141. Недоречне, надмірне або незаконне застосування сили правоохоронними органами може призвести до порушення основних свобод і прав, підірвати відносини між поліцією і суспільством і привести до широкого поширення напруженості і хвилювань. У зв'язку з цим застосування сили слід регулювати нормами національного законодавства. У таких нормах слід вказати перелік обставин, що виправдовують застосування сили (включаючи вимога про достатній попередньому попередженні), а також визначити рівні застосування сили, прийнятні для ліквідації різних видів загроз. Урядам слід розробити ряд засобів реагування і забезпечити правоохоронні органи різними видами зброї і спорядження для диференційованого застосування сили, у тому числі спеціальні засоби для виведення людей із ладу у відповідних ситуаціях. Крім того, співробітників поліції слід оснастити захисними засобами, такими як щити, шоломи, вогнезахисний одяг, куленепробивні жилети і куленепробивні транспортні засоби з тим, щоб знизити необхідність застосування будь-яких видів зброї. Це ще раз підкреслює нагальність вимоги про те, що держава повинна забезпечити правоохоронні органи достатніми ресурсами для виконання свого позитивного зобов'язання щодо захисту свободи мирних зібрань.

142. Обов'язок поліції - турбота (запобігання загибелі або нанесення фізичних каліцтв) у відношенні учасників будь-якого зібрання, яке вона охороняє, або яке їй належить охороняти. Це означає, що для

виконання цих обов'язків поліція повинна мати необхідні юридичні повноваження і компетенцію, включаючи повноваження по застосуванню сили в розумних межах для того, щоб забезпечити, щоб учасники тієї або іншої групи осіб залишалися там, де поліція на законних підставах наказує їм залишатися в протязі такого періоду часу, який необхідний для того, щоб вони могли мирно розійтися.

143. Міжнародні норми містять докладні інструкції по застосуванню сили в контексті примусового припинення зібрань з недотриманням закону, що проходять як без прояву, так і з проявом насильства. Основні принципи ООН щодо застосування сили та вогнепальної зброї співробітниками правоохоронних органів (1990 р.) передбачають, що «при примусовому припиненні зібрань, які проводяться з недотриманням закону, але не мають насильницького характеру, співробітники правоохоронних органів повинні уникати застосування сили або, якщо це неможливо, обмежувати її застосування мінімально необхідним рівнем». Основні принципи ООН також встановлюють, що «при примусовому припиненні зібрань насильницького характеру співробітники правоохоронних органів можуть застосовувати вогнепальну зброю лише в тих випадках, коли застосування менш небезпечних засобів неможливо, і лише в мінімально необхідній мірі. Співробітники правоохоронних органів мають право на застосування вогнепальної зброї в таких випадках лише при дотриманні умов, передбачених в принципі 9».

144. Слід, щоб при будь-якому застосуванні сили для охорони порядку в ході публічних зборів дотримувалися наступні принципи:

- там, де можливе застосування перцевого газу чи іншої хімічної речовини дратівної дії, необхідно передбачити процедури санобробки;
- використання патронів з малою енергетикою (відомих також як патрони з циліндричними кулями або пластикові / гумові кулі), водометів та інших силових засобів стримування натовпу, повинне строго регулюватися законом. Ні за яких обставин не слід застосовувати силу проти людей, які не мають можливості залишити місце події;
- слід, щоб застосування сили автоматично тягло за собою оперативний аналіз ситуації по слідах даного зібрання. Співробітникам правоохоронних органів рекомендується вести докладний письмовий облік застосуванню силового впливу (в тому числі використання зброї).

145. Важливо, щоб уряди і правоохоронні органи постійно приділяли увагу розгляду етичних питань, пов'язаних із застосуванням сили, вогнепальної зброї і нових технологій. Норми застосування вогнепальної зброї в рівній мірі поширюються і на застосування інших травмонебезпечних засобів стримування натовпу, таких як гумові кулі, кінна поліція, сльозогінний газ чи інші хімічні речовини, а також водомети (див. пункти 161-162, в яких розглядаються питання про відповідальність поліції за невиправдане застосування сили).

ЗАКОН УКРАЇНИ

Про міліцію

(витяг)

Стаття 3. Принципи діяльності міліції

Діяльність міліції будується на принципах законності, гуманізму, поваги до особи, соціальної справедливості, взаємодії з трудовими колективами, громадськими організаціями й населенням. Діяльність міліції є гласною. Вона інформує органи влади і управління, трудові колективи, громадські організації, населення і засоби масової інформації про свою діяльність, стан громадського порядку та заходи щодо його зміцнення. За погодженням з міліцією засоби масової інформації можуть акредитувати своїх журналістів при її органах. Не підлягають розголошенню відомості, що становлять державну або службову таємницю.

Стаття 5. Діяльність міліції та права громадян

Міліція виконує свої завдання неупереджено, у точній відповідності з законом. Ніякі виняткові обставини або вказівки службових осіб не можуть бути підставою для будь-яких незаконних дій або бездіяльності міліції. Для забезпечення громадського порядку працівники міліції зобов'язані вживати заходів незалежно від свого підпорядкування.

Міліція поважає гідність особи і виявляє до неї гуманне ставлення, захищає права людини незалежно від її соціального походження, майнового та іншого стану, расової та національної належності, громадянства, віку, мови та освіти, ставлення до релігії, статі, політичних та інших переконань. При звертанні до громадянина працівник міліції зобов'язаний назвати своє прізвище, звання та пред'явити на його вимогу службове посвідчення. У взаємовідносинах з громадянами працівник міліції повинен виявляти високу культуру і такт.

Стаття 7. Організація міліції та її підпорядкованість

Міліція є єдиною системою органів, яка входить до структури Міністерства внутрішніх справ України, виконує адміністративну, профілактичну, оперативно-розшукову, кримінально-процесуальну, виконавчу та охоронну (на договірних засадах) функції. Вона складається з підрозділів:

- кримінальної міліції;
- міліції громадської безпеки;
- транспортної міліції;
- державної автомобільної інспекції;
- міліції охорони;
- судової міліції;
- спеціальної міліції;
- внутрішньої безпеки.

Стаття 9. Залучення до виконання завдань міліції інших працівників органів внутрішніх справ

До виконання завдань по охороні громадського порядку, громадської безпеки і боротьбі із злочинністю в порядку, встановленому чинним законодавством, можуть залучатись інші працівники органів внутрішніх справ, військовослужбовці внутрішніх військ. На них, а також на курсантів, слухачів, ад'юнктів, інших атестованих працівників, у тому числі й викладацького складу навчальних закладів Міністерства внутрішніх справ України, поширюються права і обов'язки, гарантії правового і соціального захисту та відповідальність працівників міліції.

Стаття 10. Основні обов'язки міліції

Міліція відповідно до своїх завдань зобов'язана:

- 1) забезпечувати безпеку громадян і громадський порядок;
- 2) виявляти, запобігати і припиняти кримінальні правопорушення, вживати з цією метою оперативно-розшукових та профілактичних заходів, передбачених чинним законодавством;

3) приймати і реєструвати заяви й повідомлення про кримінальні та адміністративні правопорушення, своєчасно приймати по них рішення;

4) брати участь у розкритті кримінальних правопорушень у порядку, передбаченому кримінальним процесуальним законодавством;

5) виявляти та припиняти адміністративні правопорушення, здійснювати провадження у справах про адміністративні правопорушення, розгляд яких законом покладено на органи внутрішніх справ;

5-1) приймати рішення про накладення адміністративних стягнень та забезпечувати їх виконання у випадках, передбачених законом;

6) виявляти причини й умови, що сприяють вчиненню правопорушень, вживати в межах своєї компетенції заходів до їх усунення; брати участь у правовому вихованні населення;

20) вживати заходів щодо організації конвоювання, а також у випадках, передбачених законодавством, забезпечувати утримання затриманих, узятих під варту осіб під час досудового слідства, підсудних (засуджених) осіб на вимогу судових органів;

23) подавати у межах наданих прав допомогу народним депутатам, представникам державних органів і громадських об'єднань у здійсненні їх законної діяльності, якщо їм чиниться протидія або загрожує небезпека з боку правопорушників;

24) надавати у межах наявних можливостей особам, які потерпіли від правопорушень і нещасних випадків або перебувають у безпорадному чи небезпечному для життя і здоров'я стані, у тому числі неповнолітнім, які залишилися без опікування, домедичну допомогу та іншу допомогу, а також у разі необхідності вживати передбачених Законом України «Про екстрену медичну допомогу» заходів для забезпечення надання зазначеним особам екстреної медичної допомоги;

26) забезпечувати в межах своїх повноважень додержання вимог закону, виконання та контроль за рішеннями сільських, селищних, міських рад з питань охорони громадського порядку, торгівлі, утримання тварин у домашніх умовах, додержання тиші в громадських місцях тощо, а також контролювати утримання в належній чистоті вулиць, прибудинкових територій і дворів у містах та інших населених пунктах;

27) забезпечувати громадський порядок під час проведення масових заходів комерційного характеру на кошти організацій або осіб, які їх проводять;

29) забезпечувати затриманим або заарештованим (взятим під варту) особам право на юридичний захист у порядку, передбаченому цим Законом та іншими нормативно-правовими актами; Працівник міліції на території України незалежно від посади, яку він займає, місцезнаходження і часу в разі звернення до нього громадян або службових осіб з заявою чи повідомленням про події, які загрожують особистій чи громадській безпеці, або у разі безпосереднього виявлення таких зобов'язаний вжити заходів до попередження і припинення правопорушень, рятування людей, подання допомоги особам, які її потребують, встановлення і затримання осіб, які вчинили правопорушення, охорони місця події і повідомити про це в найближчий підрозділ міліції.

Стаття 11. Права міліції

Міліції для виконання покладених на неї обов'язків надається право:

1) вимагати від громадян і службових осіб, які порушують громадський порядок, припинення правопорушень та дій, що перешкоджають здійсненню повноважень міліції, виносити на місці усне попередження особам, які допустили малозначні адміністративні порушення, а в разі невиконання зазначених вимог застосовувати передбачені цим Законом заходи примусу;

2) перевіряти у громадян при підозрі у вчиненні правопорушень документи, що посвідчують їх особу, а також інші документи, необхідні для з'ясування питання щодо додержання правил, нагляд і контроль за виконанням яких покладено на міліцію;

5) затримувати і тримати у спеціально відведених для цього приміщеннях:

- осіб, підозрюваних у вчиненні злочину, обвинувачених, які переховуються від слідства чи суду, засуджених, які ухиляються від виконання кримінального покарання, - на строки і в порядку, передбачені законом;

- осіб, які вчинили адміністративні правопорушення, для складення протоколу або розгляду справи по суті, якщо ці питання не можуть бути вирішені на місці, - на строк до трьох годин;

- неповнолітніх віком до 16 років, які залишилися без опікування, - на строк до передачі законним представникам або до влаштування в установленому порядку, а неповнолітніх, які вчинили суспільно небезпечні діяння і не досягли віку, з якого настає кримінальна відповідальність, - до передачі їх законним представникам або направлення у приймальники-розподільники для дітей, але не більш як на вісім годин;

- осіб, які перебували у громадських місцях у стані сп'яніння, якщо їх вигляд ображав людську гідність і громадську мораль або якщо вони втратили здатність самотійно пересуватися чи могли завдати шкоди оточуючим або собі, - до передачі їх в спеціальні медичні заклади або для доставки до місця проживання, а за відсутності таких - до їх витвердження;

- військовослужбовців, які вчинили діяння, що підпадають під ознаки кримінального або адміністративного правопорушення, - до передачі їх військовослужбовцям Військової служби правопорядку у Збройних Силах України або військового командування;

- осіб, які мають ознаки вираженого психічного розладу і створюють у зв'язку з цим реальну небезпеку для себе і оточуючих, - до передачі їх у лікувальні заклади, але не більш як на 24 години;

- іноземців та осіб без громадянства, які розшукуються правоохоронними органами інших держав як підозрювані, обвинувачені у вчиненні злочину або як засуджені, які ухиляються від виконання кримінального покарання, - в порядку та на строки, передбачені законодавством України, міжнародними договорами України;

б) проводити огляд осіб, зазначених у пункті 5 цієї статті, речей, що знаходяться при них, транспортних засобів і вилучати документи та предмети, що можуть бути речовими доказами або використані на шкоду їх здоров'ю;

7) у випадках, передбачених законом, складати протоколи про адміністративні правопорушення, провадити особистий огляд, огляд речей, вилучення речей і документів, застосовувати інші передбачені законом заходи забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення;

8) у випадках, передбачених Кодексом України про адміністративні правопорушення, накладати адміністративні стягнення або передавати матеріали про адміністративні правопорушення на розгляд інших державних органів;

10) здійснювати на підставах і в порядку, встановлених законом, гласні та негласні оперативно-розшукові заходи;

11) проводити фотографування, звукозапис, кіно- і відеозйомку, дактилоскопію осіб, які затримані за підозрою у вчиненні злочину, взяті під варту, підозрюються чи обвинувачуються у вчиненні кримінального правопорушення, а також осіб, підданих адміністративному арешту;

12) проводити аудіо-, відео-, фотофіксацію як допоміжний засіб попередження протиправних дій та розкриття правопорушень;

14) проводити огляд поклажі, багажу та огляд пасажирів цивільних повітряних, морських і річкових суден, засобів залізничного та автомобільного транспорту згідно з чинним законодавством;

20) відповідно до своєї компетенції тимчасово обмежувати або забороняти доступ громадян на окремі ділянки місцевості чи об'єкти з метою забезпечення громадського порядку, громадської безпеки, охорони життя і здоров'я людей;

21) обмежувати або забороняти у випадках затримання злочинців, при аваріях, інших надзвичайних обставинах, що загрожують життю і здоров'ю людей, рух транспорту і пішоходів на окремих ділянках вулиць і автомобільних доріг; оглядати транспортні засоби і перевіряти у водіїв посвідчення водія та реєстраційний документ на транспортний засіб і відповідність вантажів, що перевозяться, товарно-транспортним документам, наявність поліса обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів (страхового сертифіката «Зелена картка»),

а у випадках, передбачених законодавством, ліцензійної картки на транспортний засіб;

23) вилучати у громадян і службових осіб предмети і речі, заборонені або обмежені в обороті, а також документи з ознаками підробки, знищувати ці предмети, речі та документи або передавати їх за призначенням у встановленому порядку;

26) використовувати безперешкодно транспортні засоби, що належать підприємствам, установам, організаціям і громадянам (крім транспортних засобів дипломатичних, консульських та інших представництв іноземних держав, міжнародних організацій, транспортних засобів спеціального призначення), для проїзду до місця події, стихійного лиха, доставки в лікувальні заклади осіб, які потребують невідкладної медичної допомоги, для переслідування правопорушників та їх доставки в міліцію.

27) користуватися у невідкладних випадках безперешкодно і безплатно засобами зв'язку, що належать підприємствам, установам і організаціям, а засобами зв'язку, що належать громадянам, - за їх згодою;

29) матеріально і морально заохочувати громадян, які подають допомогу в охороні правопорядку та боротьбі із кримінальними правопорушеннями;

30) зберігати, носити і застосовувати спеціальні засоби та зброю;

Стаття 12. Умови і межі застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і вогнепальної зброї

Міліція має право застосовувати заходи фізичного впливу, спеціальні засоби і вогнепальну зброю у випадках і в порядку, передбачених цим Законом.

Застосуванню сили, спеціальних засобів і вогнепальної зброї повинно передувати попередження про намір їх використання, якщо дозволяють обставини. Без попередження фізична сила, спеціальні засоби і зброя можуть застосовуватися, якщо виникла безпосередня загроза життю або здоров'ю громадян чи працівників міліції.

Забороняється застосовувати заходи фізичного впливу, спеціальні засоби і вогнепальну зброю до жінок з явними ознаками вагітності, осіб похилого віку або з вираженими ознаками інвалідності та малолітніх, крім випадків вчинення ними групового нападу, що загрожує життю і здоров'ю людей, працівників міліції, або збройного нападу чи збройного опору.

У разі неможливості уникнути застосування сили вона не повинна перевищувати міри, необхідної для виконання покладених на міліцію обов'язків і має зводитись до мінімуму можливості завдання шкоди здоров'ю правопорушників та інших громадян. При завданні шкоди міліція забезпечує подання необхідної допомоги потерпілим в найкоротший строк.

Про застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів, вогнепальної зброї, а також про будь-які ушкодження або смерть, які спричинені особі внаслідок застосування працівником міліції заходів фізичного впливу, спеціальних засобів, вогнепальної зброї, працівник міліції негайно та письмово доводить до відома безпосереднього начальника для сповіщення прокурорів.

Перевищення повноважень по застосуванню сили, в тому числі спеціальних засобів і зброї, тягне за собою відповідальність, встановлену законом.

Стаття 13. Застосування засобів впливу

Працівники міліції мають право застосовувати заходи фізичного впливу, в тому числі прийоми рукопашного бою, для припинення правопорушень, подолання протидії законним вимогам міліції, яка здійснюється із застосуванням сили щодо працівників міліції або інших осіб, якщо інші способи були застосовані та не забезпечили виконання покладених на міліцію обов'язків.

Органам міліції забороняється використовувати фізичний та психологічний вплив для забезпечення проведення контролюючими органами планових та позапланових перевірок суб'єктів господарської діяльності, у тому числі шляхом демонстрації зброї, спеціальних засобів, погроз їх застосування.

Органам міліції забороняється направлення спеціальних підрозділів міліції для забезпечення проведення слідчих дій, використання при їх проведенні спеціальних засобів, що приховують

зовнішність (масок для обличчя, шоломів тощо), а також демонстрація зброї чи спеціальних засобів, крім виняткових випадків під час проведення слідчої дії у кримінальному провадженні щодо тяжкого або особливо тяжкого злочину та наявності достатніх підстав вважати, що проведенню слідчої дії буде чинитися фізичний опір чи іншим чином унеможливлено досягнення її мети.

Дії, передбачені цією частиною статті, можуть бути здійснені лише з дозволу прокурора, крім невідкладних випадків, коли затримка в проведенні слідчої дії може призвести до неможливості досягнення її мети (у такому разі прокурор невідкладно повідомляється про здійснення відповідних дій).

Стаття 14. Застосування спеціальних засобів

Працівники міліції мають право застосовувати наручники, гумові кийки, засоби зв'язування, сльозоточиві речовини, світлозвукові пристрої відволікаючої дії, пристрої для відкриття приміщень і примусової зупинки транспорту, водомети, бронемашини та інші спеціальні і транспортні засоби, а також використовувати службових собак у таких випадках:

- 1) для захисту громадян і самозахисту від нападу та інших дій, що створюють загрозу їх життю або здоров'ю;
- 2) для припинення масових безпорядків і групових порушень громадського порядку;
- 3) для відбиття нападу на будівлі, приміщення, споруди і транспортні засоби, незалежно від їх належності, або їх звільнення у разі захоплення;
- 4) для затримання і доставки в міліцію або інше службове приміщення осіб, які вчинили правопорушення, а також для конвоювання і тримання осіб, затриманих і підданих арешту, взятих під варту, якщо зазначені вище особи чинять опір працівникам міліції або якщо є підстави вважати, що вони можуть вчинити втечу чи завдати шкоди оточуючим або собі;
- 5) для припинення масового захоплення землі та інших дій, що можуть призвести до зіткнення груп населення, а також діянь, які паралізують роботу транспорту, життєдіяльності населених пунктів, посягають на громадський спокій, життя і здоров'я людей;
- 6) для припинення опору працівникові міліції та іншим особам, які виконують службові або громадські обов'язки по охороні громадського порядку і боротьбі із злочинністю;
- 7) для звільнення заручників.

Вид спеціального засобу, час початку та інтенсивність його застосування визначаються з урахуванням обстановки, що склалася, характеру правопорушення і особи правопорушника.

Повний перелік спеціальних засобів, а також правила їх застосування встановлюються Кабінетом Міністрів України за висновком центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я, і Генеральної прокуратури України і публікуються в засобах масової інформації.

Стаття 15. Застосування вогнепальної зброї

Працівники міліції як крайній захід мають право застосовувати вогнепальну зброю у таких випадках:

- 1) для захисту громадян від нападу, що загрожує їх життю і здоров'ю, а також звільнення заручників;
- 2) для відбиття нападу на працівника міліції або членів його сім'ї, якщо їх життю або здоров'ю загрожує небезпека;
- 3) для відбиття нападу на охоронювані об'єкти, конвої, жилі приміщення громадян, приміщення державних і громадських підприємств, установ і організацій, а також звільнення їх у разі захоплення;
- 4) для затримання особи, яку застали при вчиненні тяжкого злочину і яка намагається втекти;
- 5) для затримання особи, яка чинить збройний опір, намагається втекти з-під варти, а також озброєної особи, яка погрожує застосуванням зброї та інших предметів, що загрожує життю і здоров'ю працівника міліції;
- 6) для зупинки транспортного засобу шляхом його пошкодження, якщо водій своїми діями створює загрозу життю чи здоров'ю громадян або працівника міліції.

Забороняється застосовувати і використовувати вогнепальну зброю при значному скупченні людей, якщо від цього можуть постраждати сторонні особи.

Працівники міліції мають право використовувати зброю для подання сигналу тривоги або виклику допомоги, для знешкодження тварини, яка загрожує життю і здоров'ю громадян або працівника міліції.

Стаття 15-1. Гарантії особистої безпеки озброєного працівника міліції

Працівник міліції має право оголити вогнепальну зброю і привести її у готовність, якщо вважає, що в обстановці, яка склалася, можуть виникнути підстави для її застосування. При затриманні злочинців чи правопорушників або осіб, яких працівник міліції запідозрив у скоєнні злочинів чи правопорушень, а також при перевірці документів у підозрілих осіб, працівник міліції може привести у готовність вогнепальну зброю, що є попередженням про можливість її застосування.

Спроба особи, яку затримує працівник міліції із вогнепальною зброєю в руках, наблизитись до нього, скоротивши при цьому визначену ним відстань, чи доторкнутись до зброї, дають працівникові міліції право застосувати вогнепальну зброю.

Стаття 25. Відповідальність працівників міліції

Працівник міліції у межах повноважень, наданих цим Законом та іншими законодавчими актами, самостійно приймає рішення і несе за свої протиправні дії або бездіяльність дисциплінарну чи кримінальну відповідальність.

При порушенні працівником міліції прав і законних інтересів громадянина міліція зобов'язана вжити заходів до поновлення цих прав, відшкодування завданих матеріальних збитків, на вимогу громадянина публічно вибачитися.

Працівник міліції, який виконує свої обов'язки відповідно до наданих законодавством повноважень та у межах закону, не несе відповідальності за завдані збитки. Такі збитки компенсуються за рахунок держави.

Дії працівника міліції можуть бути оскаржені у встановленому порядку до органів внутрішніх справ, суду або прокурору.

Про затвердження Статуту патрульно-постової служби міліції України
(витяг)

СТАТУТ
ПАТРУЛЬНО-ПОСТОВОЇ СЛУЖБИ МІЛІЦІЇ УКРАЇНИ

РОЗДІЛ XIV
ПОПЕРЕДЖЕННЯ І ПРИПИНЕННЯ МАСОВИХ БЕЗПОРЯДКІВ І ГРУПОВИХ
ПОРУШЕНЬ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ

1. Обов'язки патрульно-постових нарядів при попередженні і припиненні масових безпорядків

295. При попередженні і припиненні масових безпорядків і групових порушень громадського порядку патрульно-постові наряди повинні:

а) ретельно вивчати обстановку і контингент осіб при проведенні походів, мітингів, демонстрацій на вулицях та в інших місцях масового скупчення людей; спрямовувати увагу на усі обставини, які можуть викликати або сприяти скоєнню групових порушень громадського порядку, доповідати про такі обставини оперативному черговому, самим вживати заходів щодо їх усунення, а також вимагати вжиття заходів від відповідних посадових осіб;

б) негайно реагувати на факти хуліганських проявів і сигнали громадян про можливі групові порушення громадського порядку; виходячи з обставин, рішуче і вміло діяти при затриманні хуліганів з метою виключення можливості виникнення безпорядків; роз'яснювати порушникам неправомірність їх дій і вимагати припинення порушень;

в) вживати заходів до припинення торгівлі спиртними напоями в неустановлених місцях, особливо на території проведення спортивних та інших масових заходів; разом з адміністрацією парків, стадіонів і видовищних закладів вживати заходів до недопущення на спортивні та інші культурно-масові заходи осіб у нетверезому стані, розпиття спиртних напоїв на спортбудовах і підходах до них;

г) негайно доповісти черговому (старшому наряду) про випадки невиконання власниками видовищних закладів та іншими посадовими особами обґрунтованих вимог нарядів міліції щодо забезпечення належного порядку.

296. Доповідаючи черговому і старшому наряду про конфліктну ситуацію, патрульний (постовий) повідомляє про:

- а) характер, місце і час виникнення конфліктної ситуації;
- б) причини її виникнення;
- в) контингент і кількість учасників конфлікту;
- г) кількість присутніх громадян та їх ставлення до конфлікту.

297. На випадок виникнення групових порушень громадського порядку патрульному (постовому) необхідно знати шляхи і маршрути, на яких найбільш зручно вилучати затриманих з місця події, а також приміщення, де їх можна тримати до прибуття транспортних засобів.

2. Дії патрульно-постових нарядів при припиненні і ліквідації групових порушень громадського порядку

298. Припинення і ліквідація групових порушень громадського порядку здійснюються рішучими діями патрульно-постових нарядів шляхом поділу натовпу на дрібні групи, відокремлення їх одна від іншої, відтиснення і розсіяння. Одночасно вживаються заходи для виявлення організаторів і активних учасників безпорядків.

299. Під час припинення правопорушень в місцях скупчення людей, а також при затриманні організаторів та активних учасників групових порушень громадського порядку патрульно-постові наряди повинні виявляти обережність і пересторогу, враховуючи можливу негативну реакцію присутніх громадян, щоб своїми діями не викликати ускладнення обстановки. Затримані організатори та активні учасники групових порушень громадського порядку негайно відправляються у зачинених машинах до міліції.

300. У ситуаціях, коли негайне затримання організаторів та активних учасників безпорядків неможливе або небажане, наряди міліції обмежуються встановленням їх осіб для наступного нагляду і затримання у найбільш придатний для цього час.

301. При проведенні операцій по припиненню групових порушень громадського порядку патрульно-постові наряди повинні виявляти високу організованість, дисциплінованість і діяти тільки по команді керівника операції або старшого наряду. Для забезпечення узгоджених дій встановлюються способи підтримання зв'язку, умовні знаки і сигнали.

302. Після ліквідації масових безпорядків, за вказівкою керівника операції, патрульно-постові наряди вживають заходів для недопущення їх поновлення і звертаються до громадян з проханням розійтися, не збиратися групами на вулицях, площах, у подвір'ях та інших громадських місцях; про найбільш значні групи, які не реагують на ці звернення, доповідають черговому (старшому наряду); відновлюють нормальний рух транспорту і пішоходів.

РОЗДІЛ XV

ОХОРОНА ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ І БЕЗПЕКИ ПРИ ПРОВЕДЕННІ МАСОВИХ ЗАХОДІВ

1. Завдання керівництва органів внутрішніх справ, підрозділів патрульно-постової служби по забезпеченню охорони громадського порядку і безпеки при проведенні масових заходів

303. Охорона громадського порядку і безпеки при проведенні масових заходів (громадсько-політичних, культурно-масових, спортивних та інших) в залежності від їх значення та масштабу організується Головними управліннями МВС України в Автономній Республіці Крим, м. Києві та Київської області, управліннями МВС України в областях, м. Севастополі та управліннями (відділами) МВС України спеціальної та транспортної міліції, міськими та районними управліннями та відділами внутрішніх справ.

304. В період підготовки до забезпечення охорони громадського порядку і громадської безпеки під час зборів, мітингів, демонстрацій, вуличних походів та інших масових заходів керівництвом органів внутрішніх справ та підрозділів патрульно-постової служби з особовим складом, задіяним на охорону правопорядку, повинні проводитись:

вивчення нормативних актів, які регламентують права і обов'язки міліції, відповідальності організаторів та учасників масових акцій за порушення правопорядку, тренування до відпрацювання тактичних прийомів несення служби в умовах ускладнення обстановки. Тренування здійснюються напередодні на місці проведення масового заходу.

При цьому уточнюються завдання, розподіл нарядів, перевіряється реальність встановлених термінів розгортання задіяних сил; відпрацьовуються відповідно до законодавства питання взаємодії нарядів міліції та інших сил, що залучаються на випадок виникнення надзвичайних обставин.

305. Для забезпечення громадського порядку та безпеки під час проведення масових заходів керівниками органів внутрішніх справ повинно залучатися реально необхідна кількість сил та засобів. Наряди вводяться в дію по мірі здійснення заходу, а коли мине потреба, - за розпорядженням начальника оперативного штабу (начальника сектора або дільниці) негайно знімаються та виводяться у резерв.

306. У день проведення масового заходу керівники служби міліції громадської безпеки органу внутрішніх справ та підрозділу патрульно-постової служби проводять перевірку наявності особового складу та стан його екіпіровки, інструктажі старших самостійних груп та всього особового складу, при цьому повідомляють про можливі зміни в проведенні масового заходу та забезпечують розподіл працівників міліції та технічних засобів, при можливості встановлюють зв'язок з організаторами проведення масового заходу.

307. Основні завдання, які вирішуються в цей період:

- а) забезпечення спільно з організаторами заходів необхідних умов безпеки учасникам та глядачам, дотримання встановлених правил поведінки в місцях проведення масових заходів;
- б) попередження та припинення злочинів, порушень громадського порядку;
- в) забезпечення безпеки дорожнього руху;
- г) недопущення ослаблення охорони громадського порядку на території, де безпосередньо заходи не проводяться.

308. Під час проведення масового заходу патрульно-постові наряди зобов'язані:

- знати та виконувати в повному обсязі поставлені завдання;
- проявляти виняткову передбачливість та витримку при несенні служби, в різних ситуаціях діяти спокійно та впевнено, особливо під час припинення порушень громадського порядку;
- знаходитись в зазначеному місці і без спеціального дозволу не залишати довірену дільницю служби;
- виводити з місця проведення масового заходу осіб, які перебувають у стані сп'яніння та інших правопорушників;
- у разі виявлення обставин, які ускладнюють проведення заходу, забезпечення громадського порядку, терміново доповісти керівнику, відповідальному за стан охорони громадського порядку на цій дільниці.

2. Діяльність органів внутрішніх справ по забезпеченню охорони громадського порядку при проведенні масових заходів у підготовчий, виконавчий та заключний періоди

309. Діяльність органів внутрішніх справ по забезпеченню охорони громадського порядку і безпеки при проведенні масових заходів має три періоди: підготовчий, виконавчий та заключний.

310. У підготовчий період, який починається з моменту отримання завдання, проводиться така робота:

- а) в організаторів масового заходу перевіряється наявність відповідного дозволу; уточнюється програма, місце, час і порядок його проведення, кількість та склад учасників чи глядачів;
- б) спільно з організаторами заходу проводиться комісійне обстеження будинків, споруд чи іншого об'єкта проведення заходу, вивчаються оптимальні варіанти організації там охорони громадського порядку, вживаються заходи щодо усунення виявлених недоліків;

в) здійснюється рекогносцировка місцевості в районі проведення масового заходу, у процесі якої вивчаються особливості території, маршрутів руху транспорту і пішоходів, визначаються порядок проходження, пункти збору, висадки та розміщення людей, місць стоянки транспорту, необхідність тимчасових змін в організації руху транспорту, встановлюються межі зон, секторів, ділянок, необхідна кількість сил і засобів, місце розміщення оперативного штабу, резервів, шляхи пересування сил при маневруванні;

г) розробляється та уточнюється наявний типовий план охорони громадського порядку і безпеки при проведенні масового заходу, в якому передбачаються:

- зміст і програма заходу, місце і час його проведення, очікувана кількість учасників і глядачів;
- межі оточуваної території, зони, сектора, ділянки;
- склад та чисельність залучених сил і засобів, види і завдання нарядів, відповідальні за організацію їх служби у зонах, секторах, на ділянках;
- порядок взаємодії з сусідніми територіальними органами внутрішніх справ, з органами внутрішніх справ спеціальної та транспортної міліції, органами Служби безпеки, Національної гвардії України, військами, об'єднаннями громадян;
- дії керівників груп і старших нарядів при виникненні надзвичайних обставин;
- порядок роботи оперативно-розшукових груп;
- місця встановлення показників, пересувних бар'єрів, канатів, автомобілів та військової техніки для огороження території;
- організація охорони громадського порядку у місцях формування колон, збору глядачів і учасників після закінчення заходу;
- внесення пропозицій адміністрації про підготовку на випадок необхідності додаткових заходів (виступ спортсменів, артистів і ін.);
- додаткові заходи по посиленню боротьби із злочинністю, хуліганством, пияцтвом та іншими антигромадськими проявами;
- організація евакуації глядачів;
- організація управління і зв'язку, місця розміщення особового складу, залученого до несення служби, в тому числі резерву;
- організація морально-психологічного, медичного і матеріально-технічного забезпечення особового складу;

г) у разі необхідності налагоджується взаємодія з органами державного пожежного нагляду МНС України щодо забезпечення пожежної безпеки.

311. Основні заходи оформляються на карті (схемі) з додатком необхідних розрахунків, графіків, таблиць, інших робочих документів і пояснювальної записки.

312. При проведенні особливо важливих заходів керівництвом Головних управлінь МВС України в Автономній Республіці Крим, м. Києві та Київської області, управлінь МВС України в областях, м. Севастополі, управлінь (відділів) МВС України спеціальної та транспортної міліції, органу внутрішніх справ видається наказ про заходи по забезпеченню охорони громадського порядку і безпеки, а також розробляється план проведення профілактичної роботи і підготовки залучених сил та засобів.

3. Керування силами і засобами в період підготовки і проведення масових заходів

313. Керування силами і засобами в період підготовки і проведення масових заходів здійснюється спеціально призначеними працівниками або оперативним штабом, яке здійснюється із спеціально організованих пунктів керування, розташованих, як правило, безпосередньо в районі проведення за-

ходу, звідки найбільш зручно керувати силами і засобами. Вони можуть бути нерухомими або рухомими, Кожний пункт керування забезпечується необхідними засобами зв'язку.

314. Чисельність і склад оперативного штабу визначається в залежності від характеру, масштабу і значення масового заходу, що проводиться.

У його складі, передбачається:

- оперативна група для забезпечення керування силами і засобами;
- група карного розшуку, державної служби по боротьбі з економічними злочинами, слідства;
- служби ДАІ, зв'язку, протипожежна і медична;
- група інформації;
- група документування;
- група розбирання з затриманими правопорушниками.

315. Підготовка особового складу до несення служби полягає у проведенні інструктажів, репетицій і тренувань. В необхідних випадках проводяться спеціальні заняття з особовим складом органів внутрішніх справ, військовими підрозділами і представниками формувань громадськості, на яких вивчаються нормативні акти, що регламентують їх права, обов'язки, правила поведінки учасників і глядачів, їх відповідальність за порушення правил і громадського порядку, а також найбільш ефективні засоби і прийоми несення служби, в тому числі при виникненні надзвичайних обставин.

316. На інструктажах з використанням схеми території роз'яснюється програма масового заходу, уточнюються ділянки охорони громадського порядку, сектори, напрямки, маршрути руху людей і стоянки транспорту, розміщення пунктів керування, резервів, медичних пунктів, торгових точок, санітарних вузлів, а також проводиться ознайомлення нарядів із зразками перепусток (квитків) та інших документів, які дають право проходу (проїзду) в зону оточення.

Крім цього, перевіряється справність технічних і спеціальних засобів з метою здійснення заходів по усуненню недоліків.

317. Напередодні масового заходу, безпосередньо на місці його проведення здійснюються репетиції і тренування. При цьому уточнюються завдання, розставлення нарядів, перевіряється реальність встановлених строків розгортання сил, відпрацьовуються питання взаємодії нарядів міліції, військ та інших залучених сил на випадок виникнення надзвичайних обставин.

318. Репетиції та тренування всього особового складу служби охорони громадського порядку і безпеки проводяться за умов максимально наближених до реальної дійсності з метою відпрацювання тактики дій на випадок виникнення групових порушень громадського порядку та інших надзвичайних обставин.

319. При проведенні масових заходів, крім нарядів, передбачених ст. 23 цього Статуту, використовуються ланцюжки (Ц-Л), групи супроводження (ГС), наряди, які несуть службу на постах спостереження (ПС), резерв (Р), групи застосування спеціальних засобів (ГЗСЗ), загородження.

320. Ланцюжок - наряд, що виставляється для оточення території, на якій проводяться масові заходи, з метою недопущення сторонніх осіб, а також для вишикування направляючих коридорів, розмежувальних квадратів, що забезпечують відповідно організований рух учасників заходу або глядачів та їх розміщення.

321. У склад ланцюжків можуть входити працівники міліції, військовослужбовці, представники формувань громадськості.

Відповідно до цього відрізняються міліцейські ланцюжки (МЛ), військові ланцюжки (ВЛ), ланцюжки із дружинниками (ЛД), змішані ланцюжки (ЗЛ).

Ланцюжки поділяються на рядки, коли особовий склад розміщується з інтервалом більше двох метрів; нормальні - при інтервалі 1 - 2 метри; посилені - при інтервалі менше 1 метра; багаторядні в 2 і більше рядів.

322. Група супроводження учасників, глядачів заходу забезпечує громадський порядок при вишикуванні колон, їх супроводженні і розміщенні у відведених для них місцях.

323. Наряд, призначений на пост спостереження, забезпечує своєчасну інформацію штабу про хід проведення масового заходу, ускладнення обстановки. Пост спостереження встановлюється у пункті, який забезпечує належний огляд території і оснащується необхідними технічними засобами.

324. Резерв призначається для вирішення завдань охорони громадського порядку у випадках ускладнення обстановки під час проведення масового заходу. Резерви повинні розміщуватися в місцях, звідки вони можуть бути в найкоротший строк введені в дію.

325. До складу резерву, який знаходиться у розпорядженні начальника оперативного штабу, може виділятися до 15 відсотків всіх залучених до охорони громадського порядку сил і засобів.

326. Резерви, які знаходяться у розпорядженні начальників секторів, дільниць або напрямків, складають не менше 15 відсотків сил та засобів, що використовуються на службі в даному секторі, дільниці або напрямку. Залучені резерви негайно поповнюються за рахунок вивільнених сил і засобів з менш важливих дільниць і напрямків.

327. Загородження із спеціальних бар'єрів, автомобілів і військової техніки встановлюється з метою посилення ланцюжків на найбільш небезпечних напрямках оточення.

328. Групи застосування спеціальних засобів створюються з метою запобігання і припинення масових безпорядків, хуліганств, безчинств. Види спецзасобів та порядок їх застосування визначається на інструктажі відповідно до діючих Правил застосування спеціальних засобів при охороні громадського порядку в Україні.

329. Виконавчий період охоплює дії нарядів та керування ними безпосередньо при проведенні масового заходу.

В цей період організується служба нарядів по забезпеченню громадського порядку і безпеки у районі проведення масового заходу та на прилеглій території.

Крім цього, у необхідних випадках начальник органу внутрішніх справ (керівник оперативного штабу) за погодженням з місцевими органами державної виконавчої влади може у зоні спостереження тимчасово, повністю або частково припиняти рух транспорту і пішоходів, змінювати маршрути руху, переносити зупинки громадського транспорту, а також забороняти торгівлю спиртними напоями, зупиняти роботу торгових та інших підприємств, установ.

330. Заключний період здійснюється шляхом:

- згортання сил і засобів та зосередження їх в призначених пунктах;
- підведення підсумків несення служби.

4. Перелік та визначення масових заходів

331. Усі зібрання громадян в залежності від поставленої перед ними мети та методів їх проведення можуть бути поділені на кілька категорій: збори, мітинги, вуличні походи та демонстрації.

338. Приводом для припинення зборів, мітингів, вуличних походів та демонстрацій є фактичне проведення несанкціонованого місцевими органами державної виконавчої влади відповідного заходу; рішення про заборону його проведення (припинення) внаслідок порушення порядку його організації та провадження; виникнення в ході самої загрози безпеки для життя і здоров'я громадян або порушень громадського порядку, заподіяння матеріальної шкоди державному, колективному або приватному майну, порушень правил державного руху, санітарії.

5. Обов'язки особового складу підрозділу патрульно-постової служби, задіяного на охорону громадського порядку під час проведення санкціонованого масового заходу

339. Під час проведення масового заходу особовий склад підрозділів патрульно-постової служби зобов'язаний:

- а) виявляти особливу обачність та витримку при несенні служби, за будь-яких умов діяти спокійно та впевнено, запобігаючи тим самим виникненню паніки та порушенням громадського порядку;
- б) знаходитись відповідно до плану розставлення особового складу у встановленому місці і без спеціального дозволу не залишати доручену ділянку служби;
- в) знати та вміло виконувати поставлене завдання;

Громадяни, які проживають або працюють в зоні оточення, пропускаються до місця проживання після пред'явлення паспорта або іншого документа, який посвідчує особу, а до місця роботи - за спеціальними перепустками.

За рішенням начальника оперативного штабу може бути встановлений інший порядок перепустки. Забороняється пропускати в зону оточення:

- осіб, які мають при собі зброю;
- громадян у стані сп'яніння, які мають при собі спиртні напої. В зону оточення можуть пропускатися особи, які прямують з портфелями, чемоданами або пакунками до місця проживання або роботи.

У цьому випадку вони проходять до місця призначення тільки через контрольно-пропускні пункти, при необхідності - у супроводі працівника міліції.

6. Обов'язки особового складу підрозділу патрульно-постової служби, задіяного на охорону громадського порядку під час проведення не санкціонованого масового заходу

340. В разі проведення несанкціонованого масового заходу наряди патрульно-постової служби спільно з іншими силами здійснюють такі заходи:

- а) інформують про початок, кількість учасників та обставини проведення цього заходу оперативного чергового по органу внутрішніх справ;
- б) проводять попереджувальну роботу з організаторами та учасниками цього заходу до його припинення; роз'яснюють їм положення чинного законодавства з питання їх відповідальності за його порушення;
- в) в разі не виконання їх законних вимог, з урахуванням обставин, що склалися, вживають заходів до затримання організаторів або активних учасників, які порушують громадський порядок та вчиняють протиправні дії;
- г) вживають необхідних заходів до фіксації протиправних діянь інших учасників проведення цього заходу та їх документування і встановлення свідків;
- д) забезпечують охорону державного та іншого майна, залишеного без нагляду.

РАДА МІНІСТРІВ УКРАЇНСЬКОЇ РСР

ПОСТАНОВА

від 27 лютого 1991 р. №49

Про затвердження Правил застосування спеціальних засобів при охороні громадського порядку (витяг)

ПРАВИЛА

застосування спеціальних засобів при охороні громадського порядку

II. ПЕРЕЛІК СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАСОБІВ

12. Спеціальними засобами, що застосовуються при охороні громадського порядку, є:

а) засоби індивідуального захисту:

- шоломи (сталі армійські, «Сфера», каска захисна пластмасова)
- бронезилети протиударні та броньові щити;

б) засоби активної оборони:

- гумові кийки;
- кийки пластикові типу «тонфа»;
- наручники;
- електрошокові пристрої;
- патрони і пристрої для їх вітчизняного виробництва, споряджені гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії;
- ручні газові гранати, а також патрони з газовими гранатами («Черемуха-1», «Черемуха-4», «Черемуха-5», «Черемуха-6», «Черемуха-7», «Черемуха-10», «Черемуха-12», «Сирень-1», «Сирень-2», «Сирень-3»);
- балончики, патрони, гранати та інші спецзасоби з препаратами сльозоточивої та дратівної дії на основі природних капсаїциноїдів, морфоліду пералгонової кислоти (МПК), ортохлорбензальмалонітрилу (CS) і речовини АЛГОГЕН;

в) засоби забезпечення спеціальних операцій:

- ранцеві апарати «Облако»
- світлошумова граната «Заря» та світлошумовий пристрій «Пламя»
- патрони з гумовою кулею «Волна-р»
- водомети
- бронемашини та інші транспортні засоби
- пристрій для примусової зупинки автотранспорту «Еж-М»;

г) пристрої для відкриття приміщень, захоплених правопорушниками:

- малогабаритні підіривні пристрої «Ключ», «Імпульс».

При охороні громадського порядку можуть також використовуватися службові собаки.

III. ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАСОБІВ АКТИВНОЇ ОБОРОНИ І ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ОПЕРАЦІЙ

18. Забороняється застосовувати пристрій типу «Еж-М» для примусової зупинки автотранспорту, в тому числі вантажних автомобілів, що здійснюють перевезення людей; автотранспорту, приналежного дипломатичним, консульським та іншим представництвам іноземних держав; мотоциклів, мотоколясок, моторолерів, мопедів, а також на гірських шляхах або ділянках шляхів з обмеженою видимістю, залізничних переїздах, мостах, шляхопроводах, естакадах, у тунелях.

21. При охороні громадського порядку використовуються службові собаки, які пройшли відповідний курс дресирування, визнані придатними для службового користування і перебувають у штатах підрозділів службового собаківництва. Право застосування службових собак надається працівникам міліції, які несуть з ними службу. Службові собаки застосовуються на довгому і короткому поводках, без повідка, в наморднику і без нього, виходячи з конкретної ситуації, що склалася.

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

НАКАЗ

22.02.2012 № 155

Зареєстровано в Міністерстві юстиції України

25 квітня 2012 р. за № 628/20941

Про затвердження Правил поведінки та професійної етики осіб рядового та начальницького складу органів внутрішніх справ України (витяг)

ПРАВИЛА поведінки та професійної етики осіб рядового та начальницького складу органів внутрішніх справ України

I. Призначення Правил

1.1. Ці Правила є узагальненим зібранням норм поведінки працівників органів внутрішніх справ та засобів їх врегулювання. Вони ґрунтуються на Конституції України, Законах України „Про засади запобігання і протидії корупції”, „Про міліцію”, Положенні про Міністерство внутрішніх справ України, затвердженому Указом Президента України від 06 квітня 2011 року № 383, принципах діяльності, спрямованих на підвищення авторитету і зміцнення репутації працівників органів внутрішніх справ та інформування громадян про норми поведінки, якої вони повинні вимагати від працівників міліції.

Під час прийняття на службу до органів внутрішніх справ проводиться ознайомлення кандидатів з вимогами цих Правил поведінки та професійної етики осіб рядового та начальницького складу органів внутрішніх справ України. У подальшому до особової справи працівника долучається пам'ятка-застереження працівника органів внутрішніх справ України про спеціальні обмеження, передбачені законодавством України, наведена в додатку до цих Правил.

1.2. Ці Правила як зібрання основних професійно-етичних норм визначають для працівника органів внутрішніх справ України:

- моральні цінності, зобов'язання та принципи служби в органах внутрішніх справ;
- професійно-етичні вимоги до службової, позаслужбової та антикорупційної поведінки;
- формування єдності переконань і поглядів у сфері професійної етики та службового етикету, орієнтованих на професійно-етичний еталон поведінки;
- регулювання професійно-етичних проблем взаємин працівників, що виникають у процесі їх спільної діяльності;
- виховання високоморальної особистості працівника, яка відповідає етичним нормам і принципам, загальнолюдській і професійній моралі;
- взаємодію з трудовими колективами, громадськими організаціями, населенням з урахуванням норм і принципів професійної та службової етики.

1.3. За своїм функціональним призначенням ці Правила:

- служать методологічною основою формування професійної етики працівника органів внутрішніх справ;
- орієнтують працівника в умовах конфліктів і етичної невизначеності та інших обставин морального вибору;
- сприяють формуванню у працівника потреби дотримання професійно-етичних норм поведінки;
- є засобом громадського контролю за моральною і професійною поведінкою працівника.

1.4. Неухильне дотримання принципів і норм цих Правил є важливим чинником якісного виконання працівником оперативно-службових завдань, необхідною умовою суспільної довіри та підтримки діяльності органів внутрішніх справ.

II. Сфера дії цих Правил

2.1. Положення цих Правил поширюються на осіб рядового та начальницького складу органів внутрішніх справ.

2.2. Дотримання норм поведінки, установлених цими Правилами, є моральним обов'язком кожного працівника органів внутрішніх справ незалежно від займаної посади та спеціального звання.

2.3. Громадянин України, який працює або приймається на службу в органи внутрішніх справ, ознайомлюється з вимогами цих Правил.

III. Моральні основи служби в органах внутрішніх справ

1. Громадянський обов'язок і моральні цінності служби в органах внутрішніх справ

1.1. Кожен громадянин України, який вступає на службу до органів внутрішніх справ, добровільно покладає на себе обов'язок служіння Українському народові й захисту свободи, демократії, законності та правопорядку.

1.2. Вищим моральним змістом службової діяльності працівника є захист людини, її життя і здоров'я, честі та особистої гідності, невід'ємних прав і свобод.

1.3. Загальнолюдські цінності складають основу морального духу працівника, який усвідомлює причетність до благородної справи захисту правопорядку, історії органів внутрішніх справ, надбань, досягнень, успіхів попередніх поколінь.

2. Професійний обов'язок, честь і гідність працівника органів внутрішніх справ

2.1. Совість, професійний обов'язок, честь і гідність є головними моральними орієнтирами на службовому шляху захисника правопорядку і складають моральний стрижень особистості працівника органів внутрішніх справ.

2.2. Професійний обов'язок працівника полягає в безумовному виконанні закріплених Присягою, законами та професійно-етичними нормами завдань щодо забезпечення надійного захисту правопорядку, законності, громадської безпеки.

2.3. Честь працівника виявляється в сукупності таких якостей, як заслужена репутація, добре ім'я, особистий авторитет, вірність службовому обов'язку, даному слову і прийнятим моральним зобов'язанням.

2.4. Гідність нерозривно пов'язана з обов'язком і честю та являє собою єдність морального духу і високих моральних якостей, їх формування та підтримку в самому собі й інших людях.

2.5. Професійний обов'язок, честь і гідність є найважливішими критеріями моральної зрілості працівника, його готовності до виконання оперативно-службових завдань.

3. Моральні принципи служби в органах внутрішніх справ

3.1. Моральні принципи служби визначають безумовні вимоги професійної та суспільної моралі до діяльності органів внутрішніх справ.

3.2. Службова діяльність працівника органів внутрішніх справ здійснюється відповідно до таких моральних принципів:

- гуманізму, який проголошує людину, її життя і здоров'я вищими цінностями, захист яких становить сенс і моральний зміст правоохоронної діяльності;

- законності, визнання працівником верховенства права, а також його обов'язкового виконання у службовій діяльності;

- об'єктивності, що виражається в неупередженості при прийнятті службових рішень;

- справедливості, що означає відповідність міри покарання характеру і тяжкості проступку чи правопорушення;

- колективізму і товариства, що виявляються у відносинах, заснованих на дружніх стосунках, взаємній допомозі та підтримці;

- лояльності, що передбачає вірність державі, МВС, повазі і коректному ставленні до державних та громадських інститутів, державних службовців;

- нейтральності, що означає рівне, неупереджене ставлення до всіх політичних партій і рухів, що передбачає відмову працівника від участі в їх діяльності в будь-яких формах;

- толерантності, що полягає в поважному, неконфліктному ставленні до людей з урахуванням соціально-історичних, релігійних, етнічних традицій і звичаїв.

3.3. Працівник не повинен за будь-яких умов зраджувати моральним принципам служби, що відповідають вимогам держави і очікуванням суспільства, їх неухильне дотримання – справа честі і обов'язку кожного працівника органів внутрішніх справ.

4. Моральні зобов'язання працівника органів внутрішніх справ

4.1. Працівник органів внутрішніх справ, керуючись Присягою, відповідно до службового обов'язку, дотримуючись професійних честі і гідності, бере на себе такі моральні зобов'язання:

- визнавати пріоритет державних і службових інтересів над особистими у своїй діяльності;

- бути прикладом безумовного дотримання вимог законів та службової дисципліни в професійній діяльності та приватному житті, залишатися за будь-яких обставин чесним і непідкупним, відданим інтересам служби;

- ставитися нетерпимо до будь-яких дій, які ображають та принижують людську гідність, заподіюють біль і страждання, являють собою тортури, жорстокість, нелюдське поводження з людьми;

- бути мужнім і безстрашним у небезпечних ситуаціях, які виникають під час припинення правопорушення, ліквідації наслідків аварій та стихійного лиха, проведення заходів щодо порятунку життя і збереження здоров'я людей;

- виявляти твердість і непримиренність у боротьбі зі злочинцями, застосовуючи для досягнення поставленої мети виключно законні і високоморальні принципи;

- зберігати і примножувати службові традиції органів внутрішніх справ.

4.2. Бездоганне виконання моральних зобов'язань забезпечує право працівника на суспільну довіру, повагу, визнання і підтримку громадян.

IV. Професійно-етичні правила поведінки працівника органів внутрішніх справ

1. Загальні правила поведінки працівника органів внутрішніх справ

1.1. Поведінка працівника органів внутрішніх справ завжди і за будь-яких обставин має бути бездоганною, відповідати високим стандартам професіоналізму і морально-етичним принципам стража правопорядку. Ніщо не повинно паплюжити ділову репутацію та авторитет працівника.

1.2. Норми професійної етики вимагають від працівника:

- поводитися з почуттям власної гідності, доброзичливо і відкрито, уважно і ввічливо, викликаючи у громадян повагу до органів внутрішніх справ і готовність співпрацювати з ними;
- постійно контролювати свою поведінку, почуття і емоції, не дозволяючи особистим симпатіям або антипатіям, неприязні, недоброму настрою або дружнім почуттям впливати на службові рішення, уміти передбачати наслідки своїх вчинків і дій;
- поводитися з усіма категоріями громадян однаково коректно незалежно від їх службового чи соціального становища;
- виявляти повагу та увагу до старших за званням чи віком, завжди першим вітати: молодшому - старшого, підлеглому - начальника, чоловікові - жінку;
- у спілкуванні з колегами виявляти простоту і скромність, уміння щиро радіти успіхам товаришів по службі, сприяти успішному виконанню ними службових доручень.

1.3. Працівник повинен пам'ятати, що аморальна поведінка, нерозбірливість і неохайність в особистих стосунках, відсутність навичок самодисципліни і розбещеність, балакучість і незібраність завдають непоправної шкоди його власній репутації і авторитету органів внутрішніх справ у цілому.

2. Правила поведінки працівника органів внутрішніх справ під час виконання службових обов'язків, оперативно-службових завдань

2.1. Ці Правила поведінки під час виконання службових обов'язків, оперативно-службових завдань вимагають від працівника:

- безперечно і неухильно поважати та захищати права та свободи людини і громадянина, відповідаючи перед державою і суспільством за життя та безпеку людей у ситуаціях, що потребують втручання правоохоронців. Поважати гідність людини, виявляти до неї гуманне ставлення та повагу;
- не допускати проявів жорстокого або принизливого ставлення до людей, поважати їх природне право на життя, законні права на свободу думки, совісті, самовираження, збереження здоров'я, мирне зібрання, володіння майном тощо;
- не допускати впливу сторонніх осіб, особистих (приватних) інтересів, інтересів членів своєї сім'ї на виконання службових обов'язків, якщо ці інтереси не співпадають із завданнями органів внутрішніх справ або суперечать їм;
- критично ставитися до власних професійних якостей та поведінки. Постійно працювати над самовдосконаленням, підвищенням свого професійного та загальнокультурного рівня;
- стверджувати та відстоювати честь і гідність правоохоронця як посадової особи, уповноваженої державою та Українським народом захищати законні права й інтереси громадян. Усіляко сприяти підвищенню авторитету органів внутрішніх справ серед населення;
- працювати з повною віддачею протягом усього службового часу;
- застосовувати фізичну силу, спеціальні засоби і вогнепальну зброю тільки у випадках, передбачених законом.

2.2. При виявленні протиправних дій та їх припиненні працівник зобов'язаний:

- пояснити правопорушнику, якщо дозволяє обстановка, у тактовній і переконливій формі причину його затримання;
- висловлювати думки коротко і ясно, виключаючи можливість помилкового або двозначного їх розуміння громадянами, яких вони стосуються;
- зберігати витримку і гідність, контролювати свій емоційний стан, своїм виглядом і діями демонструвати впевненість і спокій;
- виявляти емоційно-психологічну стійкість при провокації правопорушниками конфліктної ситуації, не дозволяти втягнути себе в конфлікт, уживати всіх можливих заходів до його мирного вирішення і припинення;

- уживати всіх можливих заходів для встановлення психологічного контакту з очевидцями та свідками, залишаючись водночас принциповим, рішучим та авторитетним представником державної влади;

- давати роз'яснення правопорушнику про неправомірність його дій доброзичливо, переконливо і ясно, посилаючись на відповідні вимоги нормативно-правових актів;

- утримуватись від жорстких дій і різких висловлювань стосовно правопорушника.

2.3. Для працівника неприпустимі:

- поспішність у прийнятті рішень, нехтування процесуальними і моральними нормами;

- провокаційні дії, пов'язані з підбурюванням, спонуканням у прямій чи непрякій формі до вчинення правопорушень;

- розголошення фактів та обставин приватного життя громадян, які стали відомими в ході службової діяльності;

- вибірковий підхід при вжитті заходів до порушників закону, правил дорожнього руху;

- байдужість, бездіяльність і пасивність у попередженні і припиненні правопорушень.

2.4. Обмеження працівником прав і свобод громадян може бути застосовано виключно на підставі і в порядку, передбачених законом. У таких ситуаціях, за винятком дій у стані крайньої необхідності або необхідної оборони, працівник повинен роз'яснити громадянину підставу такого обмеження.

2.5. Надзвичайні обставини не можуть бути виправданням фактів порушення закону, катування та жорстокого поводження.

V. Правила службового спілкування працівника органів внутрішніх справ

1. Загальні правила службового спілкування

1.1. У спілкуванні з людьми працівнику необхідно дотримуватись вимог Конституції України, яка гарантує кожному громадянину право на недоторканність приватного життя, особисту й сімейну таємницю, захист честі, гідності, свого доброго імені.

1.2. Працівникові необхідно:

- починати службове спілкування з привітання (прикласти руку до головного убору, перебуваючи у форменому одязі), утримуючись від рукостискання; представитися, назвати посаду, спеціальне звання, прізвище, коротко повідомити мету і причину звернення, на прохання громадянина пред'явити службове посвідчення;

- висловлювати свої зауваження та вимоги в коректній і переконливій формі, якщо потрібно, спокійно, без роздратування повторити і роз'яснити зміст сказаного;

- вислухати пояснення або питання громадянина уважно, не перебиваючи, виявляючи доброзичливість і повагу до співрозмовника;

- ставитися з повагою до громадян, перш за все до людей похилого віку, ветеранів, інвалідів, надавати їм необхідну допомогу;

- бути уважним до жінок і дітей.

1.3. При спілкуванні з громадянами працівник повинен виявляти витримку і бути готовим:

- до неадекватної поведінки з їх боку, у тому числі до прояву агресії і вчинення опору;

- до надання їм першої медичної допомоги (у тому числі направлення до закладу охорони здоров'я).

1.4. У спілкуванні з громадянами з боку працівника неприпустимі:

- будь-які висловлювання і дії дискримінаційного характеру за ознаками статі, віку, раси, національності, мови, громадянства, соціального, майнового або сімейного стану, політичної чи релігійної належності;
- надмірний тон, грубість, некоректність зауваження, пред'явлення неправомірних, незаслужених звинувачень;
- погрози, образливі вирази або репліки;
- суперечки, дискусії та дії, що перешкоджають нормальному спілкуванню або провокують протиправну поведінку;
- необґрунтовані перевірки паспортів та інших документів.

1.5. Працівникові рекомендується не сприймати на свій рахунок образливих зауважень, недоречних жартів, глузувань, висловлених на вулицях і в громадських місцях.

2. Особливості спілкування з іноземцями та особами без громадянства

2.1. Професійна поведінка працівника при спілкуванні з іноземцями та особами без громадянства сприяє зміцненню міжнародного авторитету органів внутрішніх справ України та держави.

2.2. У спілкуванні з іноземцями та особами без громадянства співробітник міліції повинен поважати гідність особи і виявляти до неї гуманне ставлення, захищати права людини незалежно від расової та національної належності, громадянства, віку та мови, ставлення до релігії, статі, політичних та інших переконань.

2.3. У спілкуванні з іноземцями та особами без громадянства працівник повинен виявляти терпіння, витримку, коректність і люб'язність, готовність надати допомогу, у разі необхідності роз'яснити правила поведінки та правила перебування на території України.

2.4. Працівникові не рекомендується обговорювати з іноземцями та особами без громадянства питання політики, діяльності органів державної влади, у тому числі органів внутрішніх справ.

VI. Загальні правила урегулювання конфлікту інтересів серед працівників органів внутрішніх справ

6.1. Працівник органів внутрішніх справ зобов'язаний у межах своїх повноважень уживати заходів щодо недопущення конфлікту інтересів, а саме будь-якої можливості виникнення суперечностей між особистими інтересами особи та її службовими повноваженнями, наявність яких може вплинути на об'єктивність або неупередженість прийняття рішень, а також на вчинення чи невчинення дій під час виконання наданих їй службових повноважень.

6.2. Обставини, що можуть призвести до виникнення конфлікту інтересів, повинні бути усунуті до того, як працівник органів внутрішніх справ буде призначений на посаду.

У разі коли обставини, що можуть призвести до виникнення конфлікту інтересів, склалися після призначення на посаду, працівник органу чи підрозділу внутрішніх справ повинен невідкладно повідомити в письмовій формі свого безпосереднього керівника про наявність конфлікту інтересів.

6.3. Якщо працівнику органів внутрішніх справ стало відомо про наявність конфлікту інтересів у інших працівників, йому необхідно повідомити про це свого безпосереднього керівника.

6.4. Безпосередній керівник зобов'язаний ужити всіх необхідних заходів, спрямованих на запобігання конфлікту інтересів, шляхом доручення виконання відповідного службового завдання іншій посадовій особі, особистого виконання службового завдання чи в інший спосіб, передбачений законодавством.

6.5. Керівник не має морального права:

- перекладати свою відповідальність на підлеглих;

- використовувати службове становище керівника в особистих інтересах;
- проявляти формалізм, чванство, зарозумілість, грубість, застосовувати рукоприкладство стосовно підлеглих;
- обговорювати з підлеглими дії вищих начальників;
- позичати гроші у підлеглих працівників, приймати подарунки, використовуючи своє службове становище.

VII. Запобігання проявам корупції

7.1. Корупційне правопорушення - умисне діяння, що містить ознаки корупції, вчинене особою, зазначеною у частині першій статті 4 Закону України „Про засади запобігання і протидії корупції”, за яке законом встановлено кримінальну, адміністративну, цивільно-правову та дисциплінарну відповідальність.

7.2. Працівник органів внутрішніх справ зобов'язаний неухильно дотримуватись обмежень і заборон, передбачених антикорупційним законодавством та Законом України „Про міліцію”, уникати дій, які можуть бути сприйняті як підстава підозрювати його в корупції. Своєю поведінкою він має продемонструвати, що не терпить будь-яких проявів корупції, відкидає пропозиції про незаконні послуги, чітко розмежовує службу і приватне життя, при найменших ознаках корумпованої поведінки інших осіб інформує керівника свого структурного підрозділу (пам'ятка-застереження працівника органів внутрішніх справ України про спеціальні обмеження, передбачені законодавством України (додаток)).

7.3. Працівнику органів внутрішніх справ забороняється використовувати свої службові повноваження та пов'язані з цим можливості з метою одержання неправомірної вигоди або у зв'язку з прийняттям обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб, у тому числі:

- неправомірно сприяти фізичним або юридичним особам у здійсненні ними господарської діяльності, одержанні субсидій, субвенцій, дотацій, кредитів, пільг, укладанні контрактів (у тому числі на закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти);
- неправомірно сприяти призначенню на посаду особи;
- неправомірно втручатися в діяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування або посадових осіб;
- неправомірно надавати перевагу фізичним або юридичним особам у зв'язку з підготовкою проектів, виданням нормативно-правових актів та прийняттям рішень, затвердженням (погодженням) висновків.

7.4. Працівнику органів внутрішніх справ забороняється:

- займатися іншою оплачуваною або підприємницькою діяльністю (крім викладацької, наукової і творчої діяльності, медичної практики, інструкторської та суддівської практики із спорту), якщо інше не передбачено Конституцією або законами України;
- входити до складу органу управління чи наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку (крім випадків, коли особи здійснюють функції з управління акціями (частками, паями), що належать державі чи територіальній громаді, та представляють інтереси держави чи територіальної громади в раді товариства (спостережній раді), ревізійній комісії господарського товариства), якщо інше не передбачено Конституцією або законами України.

7.5. Працівнику органів внутрішніх справ забороняється безпосередньо або через інших осіб отримувати подарунки (пожертви) від юридичних або фізичних осіб:

- за рішення, дії чи бездіяльність в інтересах дарувальника, що приймаються, вчиняються як безпосередньо такою особою, так і за її сприяння іншими посадовими особами та органами;
- якщо особа, яка дарує (здійснює) дарунок (пожертву), перебуває в підпорядкуванні такої особи.

7.6. Особи рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ не можуть мати у безпосередньому підпорядкуванні близьких їм осіб або бути безпосередньо підпорядкованими у зв'язку з виконанням повноважень близьким їм особам.

Працівник органів внутрішніх справ зобов'язаний повідомити керівництво органу (підрозділу) внутрішніх справ, на посаду в якому він претендує, про працюючих у цьому органі близьких йому осіб.

7.7. У разі виникнення обставин, що порушують вимоги частини першої статті 9 Закону України „Про засади запобігання і протидії корупції”, відповідні особи, близькі їм особи вживають заходів щодо усунення таких обставин у п'ятнадцятиденний строк.

Якщо в зазначений строк ці обставини добровільно не усунуто, відповідні особи або близькі їм особи в місячний строк з моменту виникнення обставин підлягають переведенню в установленому порядку на іншу посаду, що виключає безпосереднє підпорядкування.

У разі неможливості такого переведення особа, яка перебуває у підпорядкуванні, підлягає звільненню із займаної посади.

7.8. Керівник органу (підрозділу) внутрішніх справ, у разі виявлення корупційного правопорушення чи одержання інформації про вчинення такого правопорушення підлеглими працівниками, зобов'язаний у межах своїх повноважень ужити заходів щодо припинення такого правопорушення та негайно письмово повідомити про його вчинення спеціально уповноважений суб'єкт у сфері протидії корупції.

Працівник органів внутрішніх справ повинен неухильно дотримуватися вимог цих Правил.

Працівник, який порушує принципи і норми професійної етики, втрачає добре ім'я і честь, дискредитує свій підрозділ і органи внутрішніх справ, позбавляється морального права на повагу, підтримку і довіру з боку громадян, колег і товаришів по службі.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ щодо забезпечення охорони правопорядку під час проведення мирних зібрань

В. Чемерис, Інститут «Республіка»

Громадяни України, іноземні громадяни та особи без громадянства, які на законних підставах перебувають в Україні, реалізують гарантоване Конституцією України та Європейською конвенцією про захист прав людини та основних свобод право на мирні зібрання. У зв'язку із проведенням акцій протесту, відзначенням свят, релігійними та спортивними заходами тощо, доцільно роз'яснити працівникам міліції, які будуть задіяні до проведення заходів з охорони громадського порядку у цей період, що:

громадяни згідно зі статтею **39 Конституції України** мають право збиратися мирно, без зброї та проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування.

Обмеження щодо реалізації цього права може встановлюватися лише судом відповідно до закону і лише в інтересах національної безпеки та громадського порядку – з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей.

Свобода зібрань також гарантується статтею 11 Європейської хартії прав людини та основних свобод, згоду на обов'язковість якої надано Верховною Радою України.

Конституція України встановлює повідомчий, а не дозвільний порядок проведення мирних зібрань, тому згідно українського законодавства не існує "санкціонованих" чи "несанкціонованих" мітингів або демонстрацій.

Органи і підрозділи МВС виконують завдання із забезпечення правопорядку та громадської безпеки під час мирних зібрань відповідно до Конституції України, законів України „Про міліцію”, „Про оперативно-розшукову діяльність”, „Про внутрішні війська МВС України”, Положення про Міністерство внутрішніх справ України, затвердженого Указом Президента України від 17 жовтня 2000 року № 1138, Статуту патрульно-постової служби міліції України, інших нормативно-правових актів України та нормативно-правових актів МВС. А також відповідно до Європейської конвенції про захист прав людини та основних свобод та рішень Європейського суду з прав людини, які відповідно до ст. 17 закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», є джерелом права в Україні.

Міліція згідно зі статтею 10 Закону України „Про міліцію” зобов'язана забезпечувати безпеку громадян, дорожнього руху і громадський порядок, запобігати правопорушенням та припиняти їх.

З названих правових документів випливає, що завдання міліції під час мирних зібрань полягає в

тому, щоб забезпечити реалізацію права громадян на мирні зібрання.

Для виконання покладених на неї обов'язків статтею 11 зазначеного Закону міліції надається право відповідно до своєї компетенції тимчасово обмежувати або забороняти доступ громадян на окремі ділянки місцевості чи об'єкти, вимагати від громадян і службових осіб, які порушують громадський порядок, припинення правопорушень, а в разі невиконання встановлених вимог застосовувати передбачені зазначеним Законом заходи примусу.

Основними силами, які забезпечують охорону громадського порядку та безпеку громадян під час мирних зібрань, є особовий склад органів і підрозділів внутрішніх справ, а додатковими силами – особовий склад підрозділів внутрішніх військ, вищих навчальних закладів МВС України, які задіюються згідно затвердженого плану.

При організації охорони правопорядку та громадської безпеки під час проведення мирних зібрань необхідно

- забезпечити недопущення проходу до місця заходів осіб, які перебувають у стані сп'яніння, мають предмети, які можна використати для завдання тілесних ушкоджень;
- ужити заходів до безперешкодного проходу місцевих жителів до своїх помешкань, а працівників установ, підприємств, організацій – до місця роботи; (ст. 11 Закону України „Про міліцію”, п. 310 статуту ППСМ);
- охорону важливих об'єктів, розташованих поблизу проведення заходу (ст. 10 Закону України „Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб”);
- поступову (планомірну) евакуацію визначеними шляхами учасників та глядачів заходу після його завершення, організовану посадку та безпечний проїзд комунальним транспортом (ст. 11 Закону України „Про міліцію”, ст. 27 Закону України „Про дорожній рух”).

Під час піших походів необхідно передбачити

- завчасне відведення транспорту від маршруту проведення заходу;
  - можливість зміни руху учасниками заходу від раніше визначеного маршруту;
  - можливість блокування проїжджої частини вулиць.
- (ст. 27 Закону України „Про дорожній рух”, Постанова Кабінету Міністрів України від 14.04.1997 № 341 п. 4 „Про Положення про Державну автомобільну інспекцію Міністерства внутрішніх справ”)

Незаконне перешкоджання організації та проведенню зібрань

Згідно із статтею 340 Кримінального кодексу України незаконне перешкоджання організації та проведенню зборів, мітингів, походів та демонстрацій, якщо це діяння було вчинене службовою особою або із застосуванням фізичного насильства, є злочином. Тому працівники міліції не мають права перешкоджати здійсненню конституційного права громадян на мирні зібрання.

Також згідно із Законом про міліцію у випадках такого перешкоджання працівники міліції повинні припинити здійснення злочину. Наприклад, у випадку якщо представники комунальних служб без рішення суду про заборону зібрання або без присутності державного виконавця, лише на підставі припису органів місцевого самоврядування чи органів державної влади, демонтують намети, встановлені з метою проведення мирного зібрання, працівники міліції попереджають комунальників про недопустимість таких дій, а у випадку, якщо подібні незаконні дії службовими особами не буде припинено – припиняють скоєння злочину.

Обставини, у разі виникнення яких проведення масового заходу може бути припинено

Мирне зібрання може бути припинене лише у випадку рішення суду про заборону його проведення (припинення) в інтересах національної безпеки та громадського порядку – з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей

(рішення суду є обов'язковим до виконання зазначеними у ньому суб'єктами, невиконання рішення суду тягне за собою відповідальність, передбачену статтею 382 Кримінального кодексу України). Працівники міліції, як учасники виконавчого провадження (ст. 10 Закону України „Про виконавче провадження”) забезпечують охорону громадського порядку під час виконання рішення суду.

До зібрання, яке не втратило мирний характер, працівники міліції не можуть застосовувати силові дії або припиняти його.

Відсутність повідомлення органів виконавчої влади чи органів місцевого самоврядування про проведення масового заходу не є підставою для припинення заходу.

Учасники мирних зібрань мають право встановлювати намети або інші тимчасові споруди задля проведення мирних зібрань. Встановлення наметів не є підставою для припинення мирного зібрання.

У випадках закликів до вчинення дій, що загрожують громадському порядку (тягнуть відповідальність, передбачену статтею 295 Кримінального Кодексу України), порушень громадського порядку, блокування транспортних комунікацій (тягнуть відповідальність, передбачену статтею 279 Кримінального кодексу України) та інших порушень законів України, працівники міліції локалізують (у разі потреби - затримують) порушників та припиняють порушення без припинення зібрання, якщо відсутнє рішення суду про заборону заходу.

Під час проведення мирного зібрання патрульні наряди зобов'язані

- знати та виконувати поставлені завдання;
- проявляти виняткову передбачливість та витримку при несенні служби, в різних ситуаціях діяти спокійно та впевнено, особливо під час припинення порушення громадського порядку;
- знаходитись в зазначеному місці та без спеціального дозволу не залишати довірену ділянку служби;
- виводити з місця проведення зібрання осіб, які перебувають у стані сп'яніння, та інших правопорушників;
- у разі виявлення обставин, які ускладнюють проведення заходу або забезпечення громадського порядку, терміново доповісти керівнику, відповідальному за стан охорони громадського порядку;
- у разі проведення зібрання з недотриманням вимог чинного законодавства інформують про початок, кількість учасників та обставини проведення цього заходу оперативного чергового органу внутрішніх справ, на території якого проводиться захід (п. 310 статуту ППСМ)

Дії у разі загрози виникнення групових порушень громадського порядку під час проведення мирних зібрань

- встановити постійний моніторинг (виявлення, спостереження, оцінка і прогнозування) за явищами, що можуть призвести до виникнення екстремальних ситуацій;
- передбачити своєчасне перекриття нарядами міліції місць можливого загострення оперативної обстановки;
- підготувати особовий склад до дій в умовах групових порушень громадського порядку.

При виникненні групових порушень громадського порядку

- закликати учасників зібрання негайно припинити правопорушення, попередити про кримінальну відповідальність за їх вчинення та про можливе застосування сили та спеціальних засобів;
- попередження може бути зроблено голосом, а при значній відстані або зверненні до великої групи людей - через гучномовці, не менше двох разів з наданням часу, достатнього для припинення правопорушення (одночасно організовується й проводиться документування протиправних дій учасників заходу), працівники міліції повинні упевнитись, що попередження було почуте усіма учасниками зібрання;
- дати команду нарядам негайно блокувати місце події, вимагати від учасників порушень їх при-

пинення, попередити про застосування сили та спеціальних засобів, а в разі невиконання вимог, із застосуванням спеціальних засобів вжити заходів щодо припинення групових порушень громадського порядку шляхом поділу натовпу на дрібні групи та їх розсіювання, відокремлення та затримання активних учасників;

- у разі неможливості припинення групових порушень наявними силами, викликати додаткові сили (резерв), продовжуючи блокувати територію, випускаючи за її межі громадян, які знаходилися там випадково, затримуючи підозрілих осіб;

- у разі прибуття додаткових сил проводиться повторне попередження учасників зібрання та повторна спроба припинення групових порушень громадського порядку та затримання правопорушників;

- після припинення порушень слідчо-оперативною групою здійснюється огляд місця пригоди з метою виявлення речових доказів, встановлення свідків, злочинців, які втекли, тощо;

- за заздалегідь визначеними маршрутами, проводити відвід автотранспорту та громадян від місця групових порушень;

- дотримуватися заходів особистої безпеки, виявляти обережність і пересторогу, враховувати можливу негативну реакцію присутніх громадян, щоб своїми діями не викликати ускладнення обстановки;

- виявлених та затриманих організаторів й активних учасників групових порушень громадського порядку негайно відправляти до органу внутрішніх справ;

- у ситуаціях, коли негайне їх затримання неможливе або небажане, обмежитися встановленням їх особи для наступного затримання;

- у всіх випадках групових порушень громадського порядку, вогнепальну зброю повинна мати обмежена кількість працівників міліції та військовослужбовців внутрішніх військ (група затримання, конвоювання), які повинні знаходитися на деякій відстані від безпосереднього місця конфлікту. Застосовувати вогнепальну зброю під час масових зібрань можна лише у випадку застосування такої зброї учасниками заходу чи іншими особами (дивись розділ "Застосування правопорушниками вогнепальної зброї").

При виникненні масових заворушень

- приводяться до готовності регіональні та міжрегіональні зведені загони з прийняттям рішення про введення в дію оперативного плану „Хвиля”;

- при отриманні вказівки: „Увести в дію оперативний план „Хвиля”, сигнал № 2 (або сигнал № 1), відповідні керівники, згідно схем оповіщення приводять у готовність до дій підпорядковані органи, підрозділи внутрішніх справ чи особовий склад, дублюють доведення вказівки до військових з'єднань, частин внутрішніх військ МВС України (при необхідності - до вищих навчальних закладів МВС України), що дислокуються на території обслуговування.

Привівши до готовності необхідну чисельність особового складу, автотранспорту, визначені оперативним планом „Хвиля,, або відповідною вказівкою МВС, ГУМВС, УМВС, призначивши командира групи (загону), провівши інструктаж, начальник (командир) направляє їх до визначеного місця збору зведеного загону (регіонального або міжрегіонального).

Після прибуття всіх сил та засобів, що входять до складу зведеного загону (регіонального чи міжрегіонального), командир загону, провівши стройовий огляд особового складу, призначивши старших, здійснивши доповідь начальнику відповідному ГУ-УМВС про готовність загону до виконання завдань, видає наказ (розпорядження) про здійснення маршу.

Можливі ситуації при групових порушеннях громадського порядку та дії у разі їх виникнення

Проведення контр-демонстрацій

У випадку проведення контр-демонстрацій (двох чи більше мирних зібрань з протилежними цілями та гаслами) необхідно не допустити зіткнень їх учасників (в тому числі шляхом виставлення міліцейського кордону між учасниками різних заходів) і забезпечити як учасникам демонстрації, так і контр-демонстрації реалізацію їх права на мирні зібрання.

Порушення правопорядку за участю народних депутатів України

- встановити особу народного депутата України, роз'яснити йому про неправомірність дій та зажадати їх припинення;
- за допомогою технічних засобів задокументувати протиправні дії народного депутата України.

Хуліганські дії

- зажадати припинити хуліганські дії, роз'яснити правопорушникам неправомірність їх дій, попереджувати загострення ситуації;
- вжити заходів щодо затримання осіб, які вчинили хуліганські дії;
- виявляти свідків (очевидців) хуліганських дій;
- запам'ятати найбільш активних учасників;
- не допустити подальшого зростання кількості учасників протиправних дій;
- при наявності слідів хуліганських дій та наявності знарядь їх вчинення (ножі, каміння, інші предмети), організувати охорону місця події.

Застосування організаторами і активними учасниками масових безпорядків ємностей із запалювальною рідиною

- передбачити засоби гасіння одягу та спорядження;
- захист особового складу щитами;
- вилучення й затримання осіб, які застосовують запалювальну рідину проти особового складу та інших осіб;
- підвищення темпу руху груп блокування і розосередження, використовуючи для цього техніку, спеціальні засоби, у тому числі водомети;
- надання екстреної медичної допомоги потерпілим та їх евакуація.

Застосування правопорушниками вогнепальної зброї

- організувати захист особового складу від ураження вогнепальною зброєю, використовуючи при цьому захисні особливості місцевості, будівель і споруд, після чого продовжити виконання завдань;
- позбавити нападників можливості вести прицільну стрільбу, для чого організувати придушення нападу світлошумовими та іншими спеціальними засобами згідно з чинним законодавством;
- із резерву створити групи захоплення, посилені бойовою технікою, і організувати їх стрімке висунення до місця розташування осіб, які застосовують зброю, їх затримання та вилучення зброї;
- у виняткових випадках, особи, які застосовують зброю знешкоджуються (уражаються) прицільним вогнем снайперів на підставі та у відповідності з вимогами статті 15 Закону України „Про міліцію“;
- організувати надання медичної допомоги пораненим, евакуацію їх у медичні заклади.

Загроза або спроба самоспалення

- провести профілактичну бесіду з громадянином, який погрожує вчинити акт самоспалення, під час якої встановити причини та обставини, що спонукали до вчинення цього діяння. Оцінивши ситуацію, шляхом переконання запропонувати відмовитися від запланованої акції;
- викликати автомобіль швидкої медичної допомоги та обов'язково психолога. У разі необхідності до місця події запросити представника місцевої державної влади;
- обмежити доступ громадян до місця події;
- забезпечити наявність засобів пожежегасіння на місці події;
- працівникам оперативних підрозділів ставляться завдання щодо виявлення кола осіб, причетних до акту самоспалення та очевидців.

Заходи щодо попередження вибухів та виявлення вибухонебезпечних предметів

- при знаходженні в місцях масового скупчення громадян, особливу увагу звертати на осіб, які проявляють знервованість або неадекватну поведінку, мають при собі сумки, портфелі, пакети в яких можуть знаходитися вибухонебезпечні предмети та вибухові пристрої;

- звертати увагу на осіб, які залишають речі, що їм належать, в непередбачених для цього місцях або намагаються передати їх другим громадянам, після чого залишити це місце;

- приділяти підвищену увагу місцям, де можуть бути встановлені вибухові пристрої, звертати увагу на припаркований в місцях з великим скупченням громадян автотранспорт.

У разі надходження будь - якої інформації про виявлення підозрілих осіб та вибухонебезпечних предметів:

- записати установчі дані заявника, а також інші відомості, які мають значення для розкриття злочину в подальшому, та негайно доповісти черговому МВС, ГУМВС;

- вжити необхідних заходів щодо встановлення і затримання підозрілих осіб;

- забезпечити безпеку громадян шляхом їх евакуації з небезпечної зони.

При виявленні об'єктів, схожих на вибухонебезпечні предмети і вибухові пристрої необхідно:

- провести візуальний огляд предмету, не торкаючись його;

- доповісти керівникові заходів та повідомити чергового ГУМВС-УМВС, МВС про виявлений предмет, його зовнішні ознаки, місцезнаходження, час виявлення і інші обставини, які мають значення для справи;

- вжити додаткових заходів щодо евакуації всіх сторонніх осіб на небезпечну відстань від місця виявлення, не допускаючи паніки;

- забезпечити охорону місця виявлення до прибуття оперативної групи та працівників вибухотехнічної служби;

- у разі безпосереднього отримання від громадян знахідок, які викликають підозру про їх вибухонебезпечність, необхідно помістити їх в найбільш небезпечне, з точки зору наслідків можливого вибуху, місце і виключити доступ до них сторонніх осіб.

Категорично забороняються:

- будь-які дії відносно об'єктів, схожих на вибухонебезпечні предмети і вибухові пристрої;

- спроби самостійного знешкодження вказаних об'єктів, використовуючи отримані раніше (в період проходження служби в збройних силах і таке інше) навички поводження з боєприпасами і вибуховими речовинами;

- використовувати допомогу сторонніх осіб для знешкодження вибухонебезпечних об'єктів, включаючи і військовослужбовців.

Після вибуху

- затримати осіб, які підозрюються в скоєнні цього злочину;

- повідомити чергового ГУ-УМВС, МВС про масштаби і наслідки вибуху, а також іншу інформацію, яка має значення для розкриття злочину по „гарячих слідах”;

- надати першу допомогу потерпілим, а також забезпечити виклик на місце події швидкої допомоги;

- у разі необхідності, викликати наряди пожежної охорони, працівників інших аварійних служб;

- забезпечити охорону місця події і вжити заходів щодо встановлення свідків.

Погроми, знищення майна та інші протиправні дії

- використовуючи резерви і застосовуючи спеціальні засоби, оточити їх і стати на перешкоді знищенню майна, здійсненню погромів та інших протиправних дій;

- силами резерву, групи блокування відсікти натовп від входів на об'єкт і відновити його охорону;

- блокувати організаторів і активних учасників масових безпорядків, припинити їх опір, застосову-

ючи спеціальні засоби, закрити розриви, що утворилися в розташуванні нарядів;

- вжити заходів щодо прискорення виконання завдань групою розсіювання;

- організувати виведення затриманих осіб та виїзду з них засобів нападу, з подальшим конвоюванням на фільтраційний пункт;

- відновити (створити) другу лінію охорони об'єкта;

- організувати подання необхідної допомоги потерпілим.

Блокування автошляхів

- встановити та організувати об'їзні шляхи з метою недопущення скупчення автотранспорту та дорожньо-транспортних пригод;

- у разі скупчення великої кількості громадян на пішохідних переходах та автошляхах виставити ланцюжки на тротуарах, узбіччях доріг для надання допомоги регулювальнику під час проходження пішоходів;

- роз'яснити неправомірність дій та зажадати звільнити автошляхи (залізничні шляхи);

- викликати техніку для розблокування дороги;

- оцінивши ситуацію та наміри учасників акції викликати, у разі необхідності, додаткові сили та допомогу;

- вжити заходів до документування протиправних дій, найбільш активних їх організаторів та учасників;

- на місце події викликати слідчо-оперативну групу;

- про подію поінформувати чергового ГУ-УМВС, МВС.

ПОЛЬОВА АНКЕТА ГРОМАДСЬКОГО СПОСТЕРІГАЧА

Громадський спостерігач (особа, яка вносить дані)	Громадські спостерігачі, що присутні на мирному зібранні
---	--

Дата	Місце проведення
Тема мирного зібрання	

Кількість учасників Коментарі	Точна кількість (якщо можливо порахувати)	до 50	50-100	100-150	150-200	200-250	250-300	300-450	450-500	500-600
		600-700	700-800	800-900	900-1000	1000-1500	2000-3000	3000-4000	4000-5000	більше 5000

Час початку спостереження	Час початку контрзібрання	Коментарі								
Час закінчення спостереження	Час закінчення контрзібрання									
Кількість учасників контрзібрання Коментарі	Точна кількість (якщо можливо порахувати)	до 50	50-100	100-150	150-200	200-250	250-300	300-450	450-500	500-600
		600-700	700-800	800-900	900-1000	1000-1500	2000-3000	3000-4000	4000-5000	більше 5000

Наявність ЗМІ	Кількість	Назва ЗМІ	Засоби фіксації подій
---------------	-----------	-----------	-----------------------

І. БЕЗПОСЕРЕДНЄ МІСЦЕ ПРОВЕДЕННЯ МИРНОГО ЗІБРАННЯ

Таблиця 1. Правоохоронні органи

№ з/п		«Беркут»	Патрульна служба	Внутрішні війська	Навчальні заклади	Інше (вказіть)	Коментарі
1	Кількість						
2	Область						
3	Відповідальна особа(звання, посада, ПІБ)						
4	Зауваження до форменого одягу						
5	Наявна екіпіровка:						
5.1	- шоломи						
5.2	- щитки						
5.3	- кийки						
5.4	- газові балончики						
5.5	- наручники						
5.6	- пістолети						
5.7	- щити						
5.8	- бронежилети						
5.9	- електрошокери						
5.10	- службові собаки						
5.11	- інше						
6	Кількість працівників у:						
6.1	- групі супроводження						
6.2	- піших ланцюжках						
6.3	- групі управління/медіації						
6.4	- групі спостереження						
6.5	- групі фото-, відеофіксації						
6.6	- групі загородження						
6.7	- групі резерву						

Таблиця 2. Спецтехніка, використана правоохоронними органами

№ п/п	Спецтехніка, використана правоохоронними органами	Кількість	Номери/розташування	Коментарі
1	Гучномовці			
2	Автозак			
3	Службовий автобус			
4	Службовий автомобіль			
5	«Швидка допомога»			
6	Пожежна машина			
7	Водомет			
8	Загородження:			
8.1	металеві бар'єри			
8.2	пересувні знаки			
8.3	обмежувальні стрічки			

II. ПРИЛЕГЛА ТЕРИТОРІЯ

Прилегла територія (вказіть місце)

Таблиця 1. Правоохоронні органи

№з/п		«Беркут»	Патрульна служба	Внутрішні війська	Навчальні заклади	Інше (вказіть)	Коментарі
1	Кількість						
2	Область						
3	Відповідальна особа(звання, посада, ПІБ)						
4	Зауваження до форменого одягу						
5	Наявна екіпіровка:						
5.1	- шоломи						
5.2	- щитки						
5.3	- кийки						
5.4	- газові балончики						
5.5	- наручники						
5.6	- пістолети						
5.7	- щити						
5.8	- бронежилети						
5.9	- електрошокери						
5.10	- службові собаки						
5.11	- інше						
6	Кількість працівників у:						
6.1	- групі супроводження						
6.2	- піших ланцюжках						
6.3	- групі управління/медіації						
6.4	- групі спостереження						
6.5	- групі фото-, відеофіксації						
6.6	- групі загородження						
6.7	- групі резерву						

Таблиця 2. Спецтехніка, використана правоохоронними органами

№ п/п	Спецтехніка, використана правоохоронними органами	Кількість	Номери/розташування	Коментарі
1	Гучномовці			
2	Автозак			
3	Службовий автобус			
4	Службовий автомобіль			
5	«Швидка допомога»			
6	Пожежна машина			
7	Водомет			
8	Загородження:			
8.1	металеві бар'єри			
8.2	пересувні знаки			
8.3	обмежувальні стрічки			

III. Конфліктна ситуація між учасниками мирного зібрання та працівниками правоохоронних органів

1	Місце	
2	Час	
3	Характер конфлікту	
4	Причини	
5	Кількість учасників	
6	Контингент учасників	
7	Кількість свідків	
8	Ставлення до конфлікту учасників зібрання	
8.1	Результат конфлікту	

IV. Поведінка працівників міліції

№ п/п	Поведінка працівників міліції	Зміст, час, місце	Працівник міліції (за можливості уточнити хто саме)	Коментарі
1.	Зверхній тон, грубість			
2.	Некоректні зауваження			
3.	Погрози			
4.	Образливі вирази або жести			
5.	Нехтування процесуальними нормами			
6.	Поспішність у прийнятті рішень			
7.	Неправомірні вимоги			
8.	Необґрунтовані перевірки документів			
9.	Пред'явлення незаслужених звинувачень			
10.	Дискримінаційні дії			
11.	Провокування до протиправних дій			
12.	Вибірковий підхід при вжитті заходів до порушників закону			
13.	Бездіяльність, пасивність у попередженні і припиненні правопорушень			

V. Дії працівників міліції по відношенню до учасників контрзібрання

№ п/п	Дії працівників міліції	Зміст, причини, кількість	Час, місце	Коментарі
1	Звернення до організаторів			
2	Звернення до учасників			
3	Попередження про застосування сили			
4	Передислокація, вишикування у спеціальному порядку			
5	Перевірка документів			
6	Блокування пересування			
7	Застосування фізичної сили			
8	Застосування спецзасобів			
9	Вилучення речей			
10	Затримання громадян			
11	Перешкоджання законній професійній діяльності журналістів			
12	Взаємодія з групою громадського спостереження «ОЗОН»			

VI. Поведінка працівників міліції по відношенню до учасників контрзібрання

№ п/п	Поведінка працівників міліції	Зміст, час, місце	Працівник міліції (за можливості уточнити хто саме)	Коментарі
1.	Зверхній тон, грубість			
2.	Некоректні зауваження			
3.	Погрози			
4.	Образливі вирази або жести			
5.	Нехтування процесуальними нормами			
6.	Поспішність у прийнятті рішень			
7.	Неправомірні вимоги			
8.	Необґрунтовані перевірки документів			
9.	Пред'явлення незаслужених звинувачень			
10.	Дискримінаційні дії			
11.	Провокування до протиправних дій			
12.	Вибірковий підхід при вжитті заходів до порушників закону			
13.	Бездіяльність, пасивність у попередженні і припиненні правопорушень			

VII. Поведінка учасників зібрання

№ п/п	Поведінка учасників зібрання	Зміст, час, місце	Кількість (на 1 хв.)	Експресивність за 5-бал. шкалою	Коментарі
1	Символіка				
2	Слогани/транспаранти				
3	Скандування/вигуки				
4	Графіті				
5	Наклейки/листівки				
6	Незаконні заклики				
7	Фізична агресія до:				
7.1	- контрдемонстрантів (їх кількість)				
7.2	- працівників міліції				
7.3	- представників влади				
7.4	- інших осіб (вказіть)				
8	Медіація з міліцією				
9	Взаємодія з групою громадського спостереження «ОЗОН»				
10	Інше				

VIII. Поведінка учасників контрзібрання

№ п/п	Поведінка учасників зібрання	Зміст, час, місце	Кількість (на 1 хв.)	Експресивність за 5-бал. шкалою	Коментарі
1	Символіка				
2	Слогани/транспаранти				
3	Скандування/вигуки				
4	Графіті				
5	Наклейки/листівки				
6	Незаконні заклики				
7	Фізична агресія до:				
7.1	- контрдемонстрантів (їх кількість)				
7.2	- працівників міліції				
7.3	- представників влади				
7.4	- інших осіб (вказіть)				
8	Медіація з міліцією				
9	Взаємодія з групою громадського спостереження «ОЗОН»				
10	Інше				

Редакційна колегія

Олег Мартиненко

Доктор юридичних наук. Фахівець в галузі запобігання злочинів серед працівників органів внутрішніх справ, забезпечення прав людини в діяльності правоохоронних органів. Національний тренер програми розвитку ООН з питань запобігання насильства в сім'ї.

Отримав психологічну освіту в Харківському державному університеті. Працював в Курязькій виховній колонії ім. А.С. Макаренка, Харківському національному університеті внутрішніх справ.

Учасник миротворчих місій в Боснії-Герцеговині та Косово. Протягом 2006-2010 рр. працював на посадах радника міністра МВС з прав людини та начальника управління моніторингу дотримання прав людини в діяльності МВС.

Учасник міжнародних проектів з питань створення національних превентивних механізмів проти катувань, розробки механізмів громадської експертизи та громадських розслідувань, розвитку громадського контролю за діяльністю правоохоронних органів.

Олександра Матвійчук

Голова Правління громадської організації «Центр Громадянських Свобод».

Професійно займається просвітницькою діяльністю у сфері прав людини та демократії, в рамках якої працює з різними цільовими групами.

Учасник ряду робочих груп по розробці законопроектів, серед яких, ініційовані урядом для виконання міжнародно-правових зобов'язань України у сфері прав людини. Член Консультативної Ради при Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини.

Має ряд наукових публікацій на різні теми, пов'язані із фундаментальними правами людини. Автор щорічного моніторингового звіту «Політичні переслідування громадянського суспільства в Україні», окрема частина якого присвячена переслідуванням учасників та організаторів мирних зібрань як з використанням юридичних процедур, так і у позаправовому порядку.

Валерія Рибак

Керівник проекту Група Громадянського Спостереження «ОЗОН». Менеджер проектів громадської організації «Центр Громадянських Свобод», член Міжнародного Правозахисного Руху, Асоціації психологів та психоаналітиків України, учасниця Міжнародної Школи Прав Людини та Громадянських Дій.

Протягом 2010 – 2012 рр. працювала на посаді аналітика ДУ «Урядовий контактний центр» за напрямками: міжнародні відносини, охорона здоров'я, охорона навколишнього середовища.

Закінчила юридичний факультет Академії муніципального управління у м. Києві, випускниця освітньої програми «Сучасна психокорекція» Інституту соціальних досліджень та психокорекції за напрямком гештальт терапія.

Володимир Чемерис

З 1997 р. голова ГО «Інститут Республіка», що з 2002-го р. систематично займається питанням свободи зібрань в Україні, позапартійний. Відстоювати громадянську позицію почав зі студентських років, за що 1982 та 1989 (двічі) виключений з університету за націоналізм. 1991 закінчив фізичний факультет Київського університету (спеціалізація – Теорія ядра та елементарних частинок). У 1988 став учасником студентського об'єднання «Громада». Приймав участь у студентському голодуванні 1990 року. У рік здобуття Україною незалежності став головою Союзу Українського Студентства та був ним до 1993 року. У 1994-1998 рр. – депутат Київської міської ради та Верховної Ради України та 2000-2001 – співкоординатор акції «Україна без Кучми».

Черноусов Андрій

Соціолог, юрист, кандидат соціологічних наук, провідний експерт Харківського інституту соціальних досліджень. Є співавтором ідеї створення механізму незалежних моніторингових відвідувань підрозділів міліції у 2005 році. Є одним з впровадників національного превентивного механізму проти катувань та жорстокого поводження в Україні у відповідності до Конвенції ООН проти катувань. Має багаторічний досвід співпраці із правоохоронними органами, входить до складу Консультативної Ради при Уповноваженому ВРУ з прав людини, є Секретарем Експертної Ради при Представникові Уповноваженого ВРУ з прав людини з питань реалізації НПМ. Автор більш ніж 40 наукових праць та практичних посібників.

Володимир Батчаєв

Член правління Асоціації українських моніторів дотримання прав людини (Асоціація УМДПЛ), в період з 2005 по 2008 рік працював в службі внутрішньої безпеки МВС України, з 2008 по 2009 рік – помічник Міністра внутрішніх справ з питань дотримання прав людини.

Журналіст, автор популярних дописів для молоді «Ти і міліція», «Ти у міліцейській камері», «Ти на акції протесту», «Фільмування в законі, або 5 аргументів на користь знімання даїшників» з рекомендаціями щодо правил спілкування з правоохоронцями у конфліктних ситуаціях. Ведучий рубрики «Школа виживання» у журналі «Абетка права».

Активіст і координатор руху «Міліція під контролем» з моніторингу дотримання прав громадян в діяльності правоохоронних органів, один з розробників методичних рекомендацій щодо проведення громадського контролю за діяльністю міліції.

Роман Куйбіда

Кандидат юридичних наук (2007), заступник голови правління Центру політико-правових реформ, доцент кафедри правосуддя Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Досліджує проблеми судоустрою, статусу суддів судового процесу.

Брав участь в опрацюванні Національною комісією зі зміцнення демократії та утвердження верховенства права Концепції вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів (затверджено Президентом України), підготовці проектів нового Кримінального процесуального кодексу України, Закону України «Про доступ до судових рішень» (прийнято 22 грудня 2005 р.); Кодексу адміністративного судочинства України і нового Цивільного процесуального кодексу України (набрали чинності 1 вересня 2005 р.); у підготовці до другого читання проектів п'яти законів в рамках «малої судової реформи» (2001 р.). Був членом міжвідомчої робочої групи з підготовки проектів Законів України «Про систему органів досудового розслідування і статусу слідчих» та «Про прокуратуру» (2009), Робочої групи з питань судової реформи (2010).

Опублікував більше ста наукових та науково-публіцистичних статей у юридичній періодиці.